13. Årgang · Nr. 1-2 Maj 2013

MENNESKERET & VRANG

DEN DANSKE HELSINKI-KOMITÉ FOR MENNESKERETTIGHEDER

Igen: Pest over Europa?

Af Karsten Fledelius

Fascismens symboler er igen på spil i et af Centraleuropas centrale lande, Ungarn. Racisme og antisemitisme bliver åbent italesat, mod Roma og jøder, i det ungarske parlament ved Donaus bred.

Lyt til højrepolitikeren Márton Gyöngyösis nylige udtalelse fra parlamentets talerstol: "Tiden må nu være inde til at udarbejde lister over borgere i dette land med jødisk baggrund – især hvis de sidder i parlamentet eller regeringen – som kan udgøre en national sikkerhedsrisiko". Som lederskribenten i dagbladet Information gjorde opmærksom på den 17. januar 2013 blev disse ord udtalt 200 meter fra det sted, hvor ungarske nazister i 1944 stillede hundredevis af ungarske jøder op på række og dræbte dem med nakkeskud. Mens omkring 400.000 andre jøder blev deporteret fra Budapest til gaskamrene i Auschwitz.

Det genkalder mindet om den danske socialdemokratiske politiker, senere undervisningsminister Hartvig Frischs kendte bog "Pest over Europa" fra 1933, hvor han i året for nazisternes magtovertagelse i Tyskland skildrer de fascistiske og kommunistiske bevægelser, som i kølvandet på den store økonomiske verdenskrise 1929-32 i stigende grad fortrængte de ofte svage demokratier og skabte diskrimination og forfølgelse af alle, som ikke passede ind i de udemokratiske magthaveres billede af den "rigtige" borger. Desværre blev Frischs advarsler i 1933 ikke taget alvorligt nok. Nu virker situationen igen truende, både i Syd-, Central- og Østeuropa, med Ungarn som det hidtil værste eksempel.

En gammel diplomat har engang udtalt, at hvis vi vil forhindre, at historien gentager sig, må vi lære af den. Vi må erkende faresignalerne så tidligt, at vi kan gribe ind i processerne, før det er for sent.

Derfor er det, der nu udspiller sig i Ungarn, og som allerede har ført til de første drab på Roma, utrolig vigtigt at bemærke og reagere på. For samme tendenser optræder andre steder. Forfølgelse af Roma er tidligere foregået i Tjekkiet. Og på medieområdet er det ikke uden grund, at lederskribenten spørger, om mediesituationen i Ungarn bevæger sig mod hviderussiske tilstande. I Ukraine er det retsvæsnet, som udnyttes til at gøre kål på den aktuelle regerings politiske modstandere. Og det er formentlig også det, der sker i Georgien efter det seneste magtskifte. I Serbien har vi oplevet en vældig højredrejning i hele det politiske spektrum – ethvert politisk udtryk er med ganske få undtagelser domineret af den herskende stærke nationalkonservative tendens.

Ukraine indgår i EU's Naboskabsprogram og Serbien er ansøgerland, dem kan der fra EU-side lægges pres på, og de har forpligtet sig til at respektere Den europæiske Menneskeretsdomstols afgørelser, Ungarn er direkte medlem af EU. Det skulle give os mulighed for at gribe ind.

Men hvilke instrumenter har vi i dag? Givet flere end i Mellemkrigstidens Folkeforbund. I dag har vi både FN, OSCE, EU og Europarådet. Men kan de bruges til forsvar for menneskerettigheder og civilsamfund i den aktuelle situation og opnå resultater?

Det er noget af det, vi i Helsinki-bevægelsens ånd må rette vor opmærksomhed på i den kommende tid. Det begynder faktisk at haste!

Den danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder

Italiensk fascistisk ungdomsorganisation Balilla, ca. 1935.

Kolofon

MenneskeRET&VRANG udgives af Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder, som er en selvstændig frivillig organisation, der arbejder for styrkelse af demokrati, menneskerettigheder og mindretalsbeskyttelse i OSCE-regionen.

Udover Den Danske Helsinki-Komité er der omkring 40 nationale Helsinki-Komiteer.

MenneskeRET&VRANG bringer artikler om menneskerettighedsspørgsmål i Danmark og andre OSCE-lande, artikler om Den Danske Helsinki-Komités egne projekter, nyheder fra andre nationale Helsinki-Komiteer samt fra relaterede menneskerettighedsorganisationer for at skabe opmærksomhed om menneskerettighedsproblemer.

MenneskeRET&VRANG udkommer 4 gange om året.

Indlæg og bidrag kan sendes til:
Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder
Bredgade 36 B
1260 København K
E-mail: main@helsinki-komiteen.dk
Tel.: 33 91 81 18

Artikler og bidrag tegner ikke nødvendigvis Komiteens og redaktionens holdninger.

Redaktion: Karsten Fledelius (ansvarlig over for Presseloven), Philip Maschke, Mads Fleckner og Mikael Hertoft.

Idé og synopsis: Universitetslektor Søren Riishøj.

Redaktionen sluttede april 2013.

Oplag: 600

Tryk og layout:
Atlas-Plæhn Grafisk A/S, Kastrup

ISSN: 1604-6854.

Bestyrelse

Karsten Fledelius, Formand
Universitetslektor, cand.mag.

Torben Ishøy, Næstformand
Læge

Mads Fleckner
Cand.scient.pol

Gerd Battrup
Universitetslektor, cand.jur.

Pernille Frahm
Lærer

Tue Magnussen
Cand.mag.

Mikael Hertoft
Cand.mag.

THE DANISH HELSINKI COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS

Rådgivende Komité:

Alken, IB
Altschuler, Finn
Andersen, Ole Stig
Barfoed, Niels
Bennedsen, Dorte
Bille, Grete
Blinkenberg, Lars
Brydensholt, H. H.
Christensen, Arne Piel
Døcker, Henrik
Elmquist, Bjørn
Erle, Jacob
Espersen, Ole
Estrup, Jørgen
Gelfer-Jørgensen, Mirjam
Gjellerod, Henning
Groth, Niels
Gulmann, Claus
Gunnarsen, Ruth
Holm, Kjeld
Hvidt, Kristian
Jerichow, Anders
Krag, Helen
Langebæk, Steen
Lindgård, Jytte
Mottelson, Ben
Nikqi, Riza
Nørgaard, Per
Pedersen, Klaus Carsten
Pundik, Herbert
Rubow, Caroline
Aakjær, Kjeld

Den Danske Helsinki-Komité afholder generalforsamling den 21. maj 2013 i København K.

I dette nummer

1 Leder:
Igen. Pest over Europa?

4 Karsten Fledelius:
Vil populistiske bevægelser udhule demokratiet? Er 2013 et nyt 1933? Hartvig Frisch og "Pest over Europa"

18 Søren Riishøj:
Demokratisk konsolidering eller regimer i gråzoner?
I hvilken grad vil overgang fra det gamle system føre til et samfund, der giver borgerne demokratiske rettigheder og høj sikkerhed, fysisk og socialt?
Transition efter murens fald 1989

28 Hanne Severinsen:
Europas bolværk mod erosion af demokratiet - EU og Europarådet – trænger til en gevaldig opstramning

37 Hanne Severinsen:
Europarådet blev oprettet for at beskytte demokratierne mod at gentage mellemkrigstidens fejltagelser. Men kniber det med engagementet?

39 Appel fra Rusland

53 Karsten Fledelius:
NGO – smittekilde eller middel mod pesten?
Fokus på organisationers legalitet

Balkan: Pestens første udbrud
Af Karsten Fledelius 6

Rusland – Den sårede bjørn
Af Carl Erik Foverskov 9

Demokrati – folkets styre – hvordan?
Af Hanne Severinsen 11

Ungarn – Europas syge mand
Af Søren Riishøj 12

Ukraine: Neo-sovjetisk Putin-kultur og Berlusconi-agtig mafiakultur lever side om side
Interview Adam Michnik 16

Retssager og reformer i Ukraine
Af Mikael Lyngbo 24

Ukraine: Oligarkmodellen skal ændres til et frit marked
Af Volodimir Lanovij 26

Europa har tabt sine borgere!
Af José Ignacio Torreblanca 32

Italiens besked til Europa
Af Silvia Francescon 34

Hellere en komiker end Mussolini
Af Michael Jarlner 36

Om kaviar-diplomatiet i Aserbajdsjan
Af Hanne Severinsen 37

Så faldt Damokles-sværdet: Rusland chikanerer NGOer
Af Karsten Fledelius 38

Litauen: Det polske mindretals vilkår
Af Margareta Kepinska Jakobsen 40

Klager til Europarådet fra det polske mindretal
Af Margareta Kepinska Jakobsen 43

Fra centralstyret planøkonomi til markedsøkonomi
Af Philip Maschke 44

"Vi har en oligarkøkonomi, som omdanner Ukraine til en koloni, der gør landet fattigt og overflødigt"
Af Viktalij Melnitjuk 51

Profil: Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder 55

Hartvig Frisch og "Pest over Europa" – Er 2013 et nyt 1933?

Vil populistiske bevægelser udhule demokratiet og skabe stater med en formel retsorden, som bliver vendt mod syndebukke og udnyttes til diskrimination af etniske, sociale og religiøse mindretal?

Af Karsten Fledelius

Det er i år 80 år siden, at førsteudgaven af den danske socialdemokratiske politiker, senere undervisningsminister, dr.phil. Hartvig Frisch, udgav sin markante bog "Pest over Europa", tilegnet statsminister Th. Stauning på hans 60-årsdag den 26. oktober 1933. Anden udgave af bogen, som under besættelsen var blevet beslaglagt som "antitysk", udkom kort før hans død i 1950. Den var et magtfuldt og næsten profetisk kampskrift mod alle de totalitære ideologier og regimer, som havde bredt sig i Europa efter Første Verdenskrig og især i kølvandet på den økonomiske verdenskrise 1929-32. Bogen indeholder skarpe analyser af ubeslutsomhed og svigt i den moderate arbejderbevægelse og det han opfatter som kommunisternes forræderi i Rusland og Tyskland. Den behandler ikke blot arbejderes, men også unge intellektuelles entusiastiske opslutning bag yderligtgående holdninger efter udbruddet af den økonomiske verdenskrise 1929-30. I den aktuelle situation var "Pest over Europa" ment som et opråb til den politiske offentlighed i Danmark om at stå vagt om folkestyrets grundlæggende politiske og sociale værdier. Skånselsløst blotlægger Frisch den totalitære propagandas bombastiske, men omskiftelige og modsigelsesfyldte retorik og den totalitære opdragelses metodik og farlighed. Intet under, at besættelsesmagten under krigen konfiskerede de eksemplarer af bogen, den kunne komme i nærheden af, herunder et par stykker i Frischs eget hjem.

Første udgave 1933.

Bogens aktualitet

Genudgivelsen af "Pest over Europa" i 1950, kort før Hartvig Frischs død, skyldtes ikke kun, at den var svær at opdrive. Fascismen og nazismen var besejret, men kommunismens magtmonopol og tilintetgørelse af demokratiet i de sovjetisk besatte dele af Europa og den trussel, den udgjorde for det økonomisk svækkede Frie Europa efter Anden Verdenskrig, gjorde efter Frischs opfattelse igen bogen aktuel.

Derimod skulle man synes, at bogens aktualitet var forsvundet med Sovjetmagtens opløsning i perioden 1989-91 – den begivenhed, som den amerikanske samfundsteoretiker Francis Fukuyama i 1992 så som "Historiens afslutning" ved det liberale demokratis og den kapitalistiske markedsøkonomis tilsyneladende endelige sejr.

Men her har man overset den tredje totalitære strømning i det 20. århundrede: islamismen som totalitær revolutionær ideologi. Efter Lenin, Mussolini og Hitler kom Ajatollah Khomeini. 60 år efter afslutningen af Første Verdenskrig og 40 år efter starten på Anden Verdenskrig fandt etableringen af det iranske præstestyre sted. Med mange træk fra de tidligere totalitære bevægelser, herunder organiseringen af folkemilitser, nedbrydning af retssamfundet, den systematiske anvendelse af terror mod modstandere og dreven udnyttelse af de moderne massemedier.

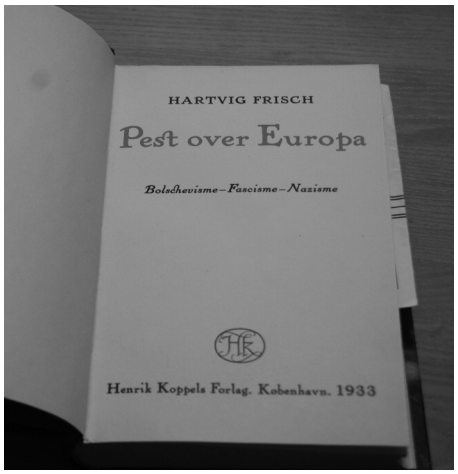

Derfor er det ikke Francis Fukuyamas optimistiske tese om Historiens afslutning fra 1992, men landsmanden Samuel P. Huntingtons teori om "Civilisationernes sammenstød" fra 1993, som har fået vind i sejlene, på baggrund bl.a. af krigene i det tidligere Jugoslavien (1991-1995 og 1999) og terrorangrebet på World Trade Center og Pentagon (2001). Hertil er så kommet en økonomisk verdenskrise, med start i 2008, angiveligt den alvorligste siden 1929-32. En krise, som bl.a. har udløst det såkaldte "Arabiske forår" med dets mildt sagt problematiske forsøg på demokratiudvikling i Mellemøsten. Vil årene fra 2013 blive som årene fra 1933

– en krise både for den økonomiske og politiske verdensorden og for demokratiet globalt?

Det kollektive sikkerhedssystem i Europa, som Folkeforbundet var ramme om efter Første Verdenskrig, brød sammen på kort tid efter 1933. Vi er bedre rustet i dag med FN, OSCE, NATO, Europarådet og EU. Men disse vigtige garanter for sikkerhed, demokrati og menneskerettigheder er voldsomt udfordrede i disse år, og de må ikke tages som en selvfølge. ***Deres legitimitet afhænger helt af, at de er i stand til at dæmme op for den nedslidning i værdigrundlaget for den liberale samfundsorden, som finder sted i en række lande.***

Retsudøvelse og korruption

Moderne "Good Governance-standarder" i lovgivning og retsudøvelse samt bekæmpelse af korruption er nogle af de midler, der forsøges bragt i spil over for de nye demokratier i den post-kommunistiske del af Europa. Det er et arbejde, vi fra Den danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder deltager aktivt i, for tiden især i Ukraine. Men i forskellige lande møder vi eksempler på, at man bruger truslen om virksomhedsbesøg af skattevæsen eller arbejdstilsyn til at disciplinere firmaer, herunder aviser og andre medier, så de undlader kritik af regeringen eller direkte retter ind efter dennes anvisninger. Ofte formelt uangribeligt, men klart en form for magtfordrejning, som ikke fanges alene ved at se på de formelle regler.

Ikke alt går nødvendigvis helt den gale vej. Slovakiet har gjort klare fremskridt i forhold til 1990erne. Rusland er avanceret til en plads som nr. 133 på græsrodsorganisationen Transparency Internationals korruptionsbarometer, fra en placering som nr. 143 sidste år. Ruslands korruption er altså ifølge barometret faldet fra et niveau som Nigerias til et niveau som Irans. Altså ikke imponerende og et tegn på, at der er meget at gøre endnu.

På Dansk-Russisk Forenings konference på Christiansborg den 30. november 2012 var netop korruptionen et centralt emne for det kritiske indlæg fra økonomen Mikhail Deljagin, den ene af de indbudte oplægsholdere fra Rusland. For ham står korruptionen som et grundlæggende princip for hele statsopbygningen, som den enkelte embedsmand i virkeligheden står magtesløs overfor, da den i praksis beskyttes bl.a. af politiet. For Deljagin har de sidste 25 års udvikling været karakteriseret ved en systematisk udplyndring af det russiske samfund, som har været mulig, fordi Rusland stadig ikke kan karakteriseres som et retssamfund: "Det, man kalder korruption, er i vores nuværende statsordning det normale. En samvittighedsfuld embedsmand kan intet gøre ved det, for han kan ikke nedbryde det grundlag, den herskende klasse i landet hviler på. Vores bureaukrater bruger vores lands problemer til deres egen fordel. Røveri splitter. To klaner kæmper mod hinanden, de tidligere liberale, som nu selv er blevet erhvervsfolk, og siloviki, styrkedyrkerne, med deres vestfjendtlige retorik."

Dette meget dystre syn på det efterkommunistiske Rusland skulle dog ikke forstås som en nostalgisk længsel tilbage til kommunismens dage. Alene det, at en russisk forsker ustraffet kan tage til København og holde et officielt indlæg af denne art i det danske parlament, er noget, der viser, hvor dybtgående ændringer der trods alt er sket i det russiske samfund i forhold til Sovjettiden. TV er godt nok under kontrol fra Kreml og dets allierede, men også i vestlige lande som Italien og USA er det så som så med TVs frihed – her finder vi en lignende sammen¬filtring af kommercielle og politiske interesser som i Rusland. Der hvor ytringsfriheden i Rusland er mest truet, er når journalister og advokater kommer for tæt på organiseret kriminalitet. Drabet på journalisten Anna Politkovskaja i 2005, som aldrig er blevet overbevisende opklaret, er et af de markante eksempler blandt mange. Men netop i 2012 har hendes døtres advokat fået sagen genoptaget – der er stadig modige folk inden for de juridiske institutioner og energiske græsrødder, som kæmper for retfærdighed og som ikke giver op.

Europarådet og EU opretholder en kritisk dialog med både Rusland og Ukraine, førstnævnte lands medlemskab af Europarådet ses der stadig på med forbehold, og Ukraines associerings¬aftale med EU er ikke ratificeret. Ansøgerlande til EU som Tyrkiet og Serbien vurderes stadig kritisk i Bruxelles, man kan således

Frugt- og maduddeling, Athen 2013.

Brødkø ved bager, Berlin ca. 1933.

konstatere, at der er et beredskab for at forsvare, hvad man kunne kalde det moderne europæiske værdigrundlag, "Københavnskriterierne" fra 1990. Mest vanskeligt synes det at være at gribe ind over for uheldige tendenser i de lande, som allerede er blevet medlemmer – fra Ungarn, Bulgarien og Rumænien til Grækenland, Italien og Spanien. Alle i øvrigt lande, som fik fascistiske regimer imellem 1920 og 1940.

Så galt skulle det nødigt gå i de kommende år i Syd- og Centraleuropa. Men det er vigtigt at fastholde, at opretholdelsen af de personlige, politiske menneskerettigheder hænger sammen med opretholdelsen af de sociale og økonomiske rettigheder. Ellers vil populistiske bevægelser udhule demokratiet og skabe stater med en formel retsorden, som bliver vendt mod syndebukke og udnyttes til diskrimination af etniske, sociale og religiøse mindretal. Bevægelser hvis deltagere reelt vil sætte ytringsfriheden for andre ud af kraft og undergrave de demokratiske europæiske værdier. Samt nedbryde den indbyrdes solidaritet mellem landenes befolkninger – den vigtigste faktor i opretholdelsen af freden i Europa. Det er en af de barske lærer, vi kan drage af erfaringerne fra 1930ernes "Pest over Europa".

Den 18. marts blev netop dette tema taget op i bagsidelederen på dagbladet Information, med overskriften "Efter guldbrylluppet" (50-året for oprettelsen af den fransk-tyske akse i EF), hvor signaturen *tib* (Tine Byrckel) slutter med følgende prægnante ord:

»Imens vokser det, der altid er det farligste i Europa. Det vokser i bogstaveligste forstand i de arbejdsløses rækker. Det vokser, når man begynder at tale om, at der kun er én kage – og ikke nok til alle. Det vokser, når nogen – om det er snyltere, arabere, kinesere eller polakker – fylder for meget. Det vokser, når man begynder at tænke på, at man burde lukke grænserne for at holde fremmede ude eller produktionen inde. I Frankrig vokser Marine Le Pens popularitet, i Danmark styrkes Dansk Folkeparti, og i Italien har man i bogstaveligste forstand efter sidste valg hentet komikere ind og lammet den politiske handlekraft.

Man må håbe, at Merkel snart opdager, at finanspagtens krav er på vej til at føre Europa ud i et nyt populistisk mørke med indbygget EU-had. Ved topmødet i sidste uge sendte hun for første gang bedende blikke mod den familie, hun er ved at miste. Hun indrømmede, at sparepolitik ikke er nok. Europa har brug for, at Tyskland rækker hånden ud, denne gang ikke kun mod Frankrig. Men mod alle de EU-borgere, der i angst for fremtiden er ved at blive til en ny tikkende bombe under Europa.«

Balkan - Pestens første udbrud?

Af Karsten Fledelius

Den nationalistisk-religiøse bølge, som udløste de væbnede konflikter i det daværende Jugoslavien i 1991 og 1992, var ikke den eneste af sin art i det senkommunistiske Europa, også i Kaukasus var der fra 1988 tale om en spændt situation mellem de kristne armeniere og de muslimske aserbajdsjanere, og i Bulgarien blev flere hundrede tusinde tyrkiske indbyggere fordrevet i 1989. Men Jugoslavien var først både med uroligheder (i Kosovo fra 1981 mellem serbere og etniske albanere) og med åben krig (Sloveniens og Kroatiens løsrivelseskrige fra Jugoslavien fra 1991). Disse stridigheder var i udgangspunktet af etnisk og økonomisk-politisk karakter.

Men da national identitet på Balkan er så tæt forbundet med religion, antog konflikterne - og med dem propagandaen - også delvist en religiøs karakter, som skærpedes i løbet af krigen i Bosnien-Hercegovina. (Flertallet af albanere og tyrkere samt den største gruppe af bosniere er sunni-muslimer, flertallet af serbere, bulgarere, slavo-makedonere, montenegrinere, rumænere og grækere er ortodokse kristne, og flertallet af slovenere og kroater er romersk-katolske kristne).

Kosovo-konflikten brød ud allerede i marts 1981 efter præsident Titos død i 1980. Den startede på universitetet i Kosovos hovedstad Pristina og havde sin rod i frustrationerne blandt de albanskprogede studerende, som havde vanskeligt ved at finde akademiske jobs i det fattige Kosovo og andre steder i Jugoslavien. Men tidligt gik den serbisk-ortodokse kirke, som har flere vigtige klostre i dette serbiske minoritetsområde, på

Muslimske kvinder deltager i protest i Kosovo.

banen og klagede over, at serberne i provinsen var under stadigt pres fra det albanske, muslimske befolkningsflertal.

I april 1987 rejste den serbiske politiker Slobodan Milosevic til Kosovo og gjorde den serbiske minoritets sag til sin, og med den i baghånden gjorde han sig til partichef og præsident i Serbien. I 1989 fik han ophævet Kosovos hjemmestyre og placeret provinsen under direkte styre fra Beograd. 600-årsdagen for det historiske slag på Kosovo-sletten, hvor serberne blev slået af tyrkerne, den 28. juni 1989, blev gjort til en stor national serbisk manifestation med omkring 1 million deltagere fra ind- og udland, med tale af Milosevic og massedåb ved den serbisk-ortodokse kirke. En ejendommelig alliance mellem politisk og religiøs nationalisme, som i Serbien dog længe belastedes af modsætningsforholdet mellem patriarken og den ateistiske præsident.

I Bosnien-Hercegovina gik imidlertid både serbernes politiske leder, Radovan Karadzic, og deres militære leder general Mladic i tæt forbindelse med den lokale ortodokse kirke, mens Bosniens præsident Alija Izetbegovic stod i tæt forbindelse med de muslimske religiøse ledere. I Kroatien havde præsident Tudjman ambitioner i retning af at gøre sit parti, den Kroatiske Demokratiske Union, til et katolsk, kristeligt-demokratisk parti, selv om ikke alle i partiet var enige i denne politik. Dette virkede provokerende på serberne i Kroatien og Bosnien, fordi det var en gentagelse af politikken under Anden Verdenskrig, hvor den fascistiske kroatiske regering støttede tvangsomvendelser til katolicismen for det serbiske mindretal i Kroatien og Bosnien. Den katolske kirke var også i høj grad medvirkende til styrkelsen af kroatisk bevidsthed i Hercegovina, hvor kroaterne traditionelt har stået stærkest. Kun i Slovenien har den katolske kirke stået relativt svagt, bl.a. fordi lederen af Sloveniens kommunistparti, som blev landets første uafhængige præsident, Milan Kucan, tilhørte det protestantiske mindretal i landet.

Den religiøst farvede nationalismes eksistensgrundlag

Når der kunne udvikle sig en religiøst farvet nationalisme de fleste steder i Jugoslavien efter Titos død, skyldtes det en kombination af en lederkrise i kommunistpartiet og en accelererende økonomisk krise med stærk inflation i løbet af 1980erne. Da samtidig truslen fra Sovjet forsvandt under Mikhail Gorbatjov, Berlin-muren faldt i 1989, og demokratiske valg med flere partier bredte sig ud over landene i den tidligere Sovjet-blok, måtte magtpolitikere som Milosevic og Tudjman, som begge havde deres rødder i den kommunistiske Jugoslavien, finde en anden magtbasis.

Krigene fra 1991 til 1999 (Slovenien-krigen, Kroatien-krigen, Bosnien-Krigen, Kosovo-krigen) blev i høj grad præget af en retorik, som havde sin rod i 1930erne og 1940erne. Serberne var "tjetnikker", kroaterne "ustasja" og bosniakkerne (muslimerne) "tyrkere", "janitjarer" eller "hondjar". Retorikken ligger også i den aktuelle politik som en understrøm næsten overalt i det tidligere Jugoslavien, selv i et land som Slovenien, hvor der er veteranpolitikere langt ude på højrefløjen, som hylder dem, der samarbejdede med nazisterne mod partisaner i de sidste dage af Anden Verdenskrig og betalte med livet for det. Ortodokse serbere kan se kroater som moderne fascister, katolske kroater kan se serbere som moderne varianter af den kongetro autoritære brutale bondesoldat, som ikke aner, hvad

Serbisk-orthodoks kirke Skt. Nicolas, Kotor.

demokrati er. Og begge kan se bosniakkerne som "mujahediner", "talibaner" eller "al-Qaeda" og dermed repræsentanter for en fascistoid radikal islamisme.

1930ernes bevægelser

1930ernes vigtigste totalitære bevægelser var imidlertid relativt originale, både den russiske kommunisme, den italienske fascisme og den tyske nazisme. De kunne betjene sig af ritualer med et mere eller mindre direkte forhold til kristendommen, men også til det førkristne Rom eller Germanien. I andre diktaturer valgte man en historiserende nationalistisk-katolsk ramme, som i Ungarn under Horthy, Portugal under Salazar, Spanien under Franco og Østrig under Dollfuss. Her lå hovedvægten på den historiske arv, kirken og antikommunismen. Ortodokse varianter af denne model fandtes i mellemkrigstiden i Jugoslavien, Bulgarien og Rumænien. Det er det mønster, som går igen flere steder på Balkan i dag, selv om der her er tale om stater med en formel demokratisk struktur og flere partier. Og det genfindes i høj grad i Putins Rusland.

Skuffelser i de nye demokratier

Måske er der i højere grad tale om et recidiv end om en smitsom pest. Men det afspejler den skuffelse, mange i de nye demokratier føler ved selve demokratiet som regeringsform. Ganske som de arbejdsløse og sultne masser mistede tilliden til demokratiet og kastede sig i armene på diktatorerne i 1930erne. For dem er menneskerettighederne af sekundær betydning, det er mad, bolig og arbejde der tæller. Ganske som i Hitlers Tyskland.

Endnu omkring 1980 var Titos Jugoslavien Balkans mest lovende stat. Stabil, velstående, agtet. Med en leder, som havde formået at tale Moskva midt imod uden at gøre sig for afhængig af vesten. En helt fra verdenskrigen, som sammen med sine folk havde befriet landet og gjort det velstående. Demokrati var der ikke mange af indbyggerne, der savnede.

Men den økonomiske politik slog fejl efter 1980, landets lokale kommunistpartier blev uenige, reallønnen faldt, og omverdenen ændrede sig. Styret mistede legitimitet både hjemme og efterhånden også ude, og i demokratisk udvikling sakkede det agterud. Udlandets initiativer var længe modproduktive og præget af fejlfortolkninger og modstridende interesser blandt de internationale aktører.

Kriser, fordomme og håb efter år 2000

Tilsyneladende begyndte der et nyt kapitel med årtusindskiftet, da de tre gamle hovedaktører Tudjman, Milosevic og Izetbegovic kort efter dette forsvandt fra scenen. Slovenien kom med i EU og NATO i 2004, og Kroatien og Serbien er efterhånden blevet ansøgerlande. I 2007 kom Bulgarien og Rumænien med i EU.

Men i 2008 startede finanskrisen, som har ramt de svage samfund på Balkan så hårdt. Og som reelt har bremset den nødvendige helings- og forsoningsproces i regionen. En aggressiv, selvfokuserende nationalisme har for alvor slået rod, den præger skolebøgerne og forgifter synet på naboer og minoriteter. En serbisk-dansk forsker, Aleksandar Sajic, har udviklet begrebet et "habitus-virus", hvorved han forstår en fordom mod andre, som i gode tider indkapsles, men som sover latent i det enkelte menneskes sind og kan vækkes til live igen i dårlige tider. En træffende forklaring på, hvorledes det tilsyneladende uden større problemer kunne lykkes magthaverne på Balkan at feje Tito-tidens "broderskab og enhed"-ideologi af banen og gøre folk forpligtede på en aggressiv nationalistisk-religiøs chauvinisme. Pointen er, at det virus, i lighed med herpes, kan ligge i årevis uden at lade sig bemærke og først kommer i udbrud, når organismen svækkes. Men når det først er sket, er det lige som med Lampens Ånd – den er meget svær at få ned i flasken igen.

Er der håb for Balkan, alligevel?

Ja, forbløffende nok er alle, på højre- som på venstrefløj, enige om, at EU er vejen frem. Forventningerne er økonomisk stabilitet og politisk struktur. Men at det ikke er noget tryllemiddel, viser eksemplerne fra Ungarn, Bulgarien og Rumænien. Det er godt, at EU har forpligtet sig på Balkan. Men det er ikke noget, der går af sig selv i den del af verden, hvis man skal fordommene bare nogenlunde til livs og få pesten udryddet.

Universitetet i Kosovos hovedstad Pristina.

Rusland - den sårede bjørn

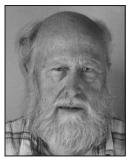

Af Carl Erik Foverskov

I Hartvig Frischs bog er udviklingen i Rusland et helt centralt emne, og bolsjevismen er, sammen med fascismen og nazismen, for ham eksempler på de totalitære regimer, som voksede frem i Europa i 1930'erne. Alle tre bevægelser blev kun en parentes i den rene udgave; fascismen og nazismen overlevede heldigvis ikke Anden Verdenskrig, mens bolsjevismen gik styrket ud af krigen, og Rusland, nu i form af Sovjetunionen, blev den konkurrerende supermagt til USA i 45 år. I 1991 faldt Sovjetunionen sammen som et korthus - og dermed bolsjevismen - og efterlod Rusland som "en fattiggård med atomvåben". Vi havde vel alle håbet, at resultatet var blevet et demokratisk og liberalt Rusland, men dette blev ikke tilfældet.

Putins nuværende autoritære styre i Rusland, "putinismen", har ikke megen ideologisk lighed med kommunismen. Den har i høj grad været en reaktion på de kaotiske forhold under Jeltsin. Den sociale tryghed er langt fra opnået, og forskellen mellem rig og fattig er stadig alt for stor.

Hvad Rusland har arvet fra fortiden er desværre mange af de værste sider: manglende politisk frihed, manglende tro på, at det er muligt for borgerne at påvirke styret, et korrupt og vilkårligt retssystem, en voldsom korruption og en forvokset hemmelig tjeneste, der dels er uden kontrol og ansvar, dels sidder tæt på styrets centrale organer.

Er der lighedspunkter mellem "putinismen" og nazismen? Putins styre kan ikke beskrives som en udgave af nazismen, dertil er der for store forskelle. Men der er desværre også ligheder, og navnlig er der visse ligheder mellem den socio-historiske udvikling - frem for alt følelsen af ydmygelse og store sociale uligheder. Der har derfor hersket en ikke uberettiget frygt for en "Weimarisering" af Rusland.

Premierminister Dmitrij Medvedev og Præsident Vladimir Putin.

I Tyskland var det som bekendt landets nederlag i Første Verdenskrig, den ydmygende Versailles-fred og de forfærdelige økonomiske forhold før og efter krisen i 1929, der førte til nazisternes magtovertagelse.

I Rusland var det tilsvarende opfattelsen af nederlaget i den kolde krig, af Gorbatjovs freds- og reformpolitik som et forræderi mod Sovjetunionen, Jeltsins accept af Sovjetunionens sammenbrud og navnlig det økonomiske kollaps, der var resultatet. Rusland var i Jeltsins sidste år den sårede bjørn, der længtes efter en stærk leder, længtes efter økonomisk fremgang, stabilitet og forudsigelighed. Dertil længtes man efter anerkendelse af Rusland som stormagt. Demokrati var i Jeltsin-årene blevet synonymt med anarki og fattigdom for den almindelige befolkning. En grund til befolkningens accept af Putin og de indskrænkninger i demokratiet, der er fulgt med.

De vestlige landes, herunder især EU-landenes, fejl var, at de ikke i tide så den farlige udvikling i Rusland, ikke i højere grad støttede de demokratiske kræfter, herunder Jeltsin, støttede Rusland økonomisk, og den naive tro på en økonomisk politik, der reelt var medvirkende til det økonomiske kollaps i 1998.

Er der i øvrigt ligheder mellem nazismen og putinismen? Jo, ønsket om revanche, i Ruslands tilfælde pression på "det nære udland", de baltiske lande,

Fhv. præsident Boris Jeltsin på de skrå brædder.

Kaukasus-landene og Ukraine, som alle ønsker fuld frigørelse fra Rusland, men som Rusland stadig betragter som sin retmæssige indflydelsessfære (Rusland har dog kun ført én regulær krig mod nabolande: Georgien 2008). Den ekstreme xenofobi, som går ud over jøder og folk fra Kaukasusområdet; indoktrinering af ungdommen, og den regeringsstyrede ungdomsorganisation Nasji, som i Vesten med rette kaldes "Putin-Jugend".

På andre områder ses snarere lighedspunkter med det kommunistiske system og endnu mere udpræget med zar-styret. Nazismen havde en ideologisk overbygning, det har Putins styre ikke, det nærmeste er den russisk-ortodokse kirkes voksende indflydelse. Styret er heller ikke bygget op om et politisk partiapparat; Putins parti "Edinstvo" er ikke et ideologisk parti i vestlig forstand, men snarere "de fede kattes parti", bygget op omkring magthaverne og ambitiøse kandidater, der vil være med i inderkredsen.

Putin-styrets sygdomstegn

Hvorledes viser Putin-styrets sygdomstegn sig, og hvad gør systemet til ét af eksemplerne på faren for den nye "Pest over Europa"? Som allerede nævnt ved en omfattende korruption, både på det lave og det høje niveau, fraværet af en retsstat og et manglende uafhængigt retsvæsen, manglende kritisk presse, styrets accept af direkte eller indirekte medvirken til mord på kritiske journalister eller andre regimekritiske personer, eksempler herpå er Anna Poljakovskaja, Natalia Estemirova, og Alexander Litvinenko. Styrets tilegnelse af uafhængige overskudsgivende virksomheder ved hjælp af et korrupt retssystem (Khodorkovskij). Accept af, og direkte støtte til, brutale lokale magthavere, det værste eksempel er Tjetjeniens despot, Ramzan Kadyrov.

Det værste er dog, at bortset fra en lille og svag politisk opposition, hovedsagelig bestående af intellektuelle, accepteres styret i dag bredt af et flertal af befolkningen – især uden for de store byer og blandt lavt uddannede - også selv om man også her er klar over regimets råddenskab.

Regimet nærer en stigende mistænksomhed over for omverdenens politiske motiver, hvilket vanskeliggør det internationale samarbejde om fælles sikkerhedspolitiske trusler. Samtidig udfolder regimet en truende adfærd over for nabolande: "gasvåbnet" mod Ukraine, cyberangreb mod Estland, krigen mod Georgien i 2008.

Fremtidsudsigter

Hvordan ser fremtidsudsigterne så ud? Vil "sygdommene" blive kureret eller vil udviklingen føre til et stadig mere autoritært system, der samtidig vil blive en regulær trussel mod omverdenen?

Mange i oppositionen er optimister og mener, at Putin og hans system ikke vil holde de 11 år, han kan blive siddende som præsident. Det er svært at spå om, men der er holdepunkter for begrundet håb. Landet er på basis af høje oliepriser inde i en positiv økonomisk udvikling, men som petrostat stærkt afhængig af olie- og gasprisen, en voksende del af befolkningen er veluddannet og middelklassen bliver større. Mange unge er jo heller ikke præget af Sovjettidens idealer, men mere af vestlig kultur og levevis takket være internet og stigende kommunikation på tværs af grænserne. De udgør i dag en ressourcestærk gruppe, der næppe i det lange løb vil kunne acceptere det nuværende autoritære og korrupte system.

"Russisk Soft Power": Uddeling af russiske pas, så at man kan komme under russisk "beskyttelse".

Demokrati - folkets styre - men hvordan?

Af Hanne Severinsen

"Som valgaftenen sked frem, bredte vælgerleden sig på Christiansborg". Et citat, der tilskrives flere politikere, og et citat, man kommer i tanke om, når man følger f.eks. det Italienske valg.

Et flertal kan træffe dårlige beslutninger – men så kan man jo trøste sig med Abraham Lincolns ord: "Man kan narre nogle mennesker hele tiden og mange mennesker en gang imellem, men man kan ikke narre alle mennesker hele tiden".

Demokrati er et redskab til at løse stridigheder og tage beslutninger vedtaget af flertallet. Men - meget vigtigt - det er også en måde, hvorpå man kan slippe af med regeringer igen. Det er vælgeren, der er arbejdsgiveren. Og, som Winston Churchill sagde: "Demokrati er den værste styreform, bortset fra alle de andre, der er blevet afprøvet."

Men spørgsmålet er, hvordan dannes det flertal? Hvordan omdannes vælgernes vilje til et flertal i Parlamentet? Bortset fra princippet om lige adgang til at stemme, så findes der ikke to lande med samme valglov. Mange lande har et proportionalt regionalt valgsystem, som fører til flere partier end det anglikanske flertalsvalg i enkeltmandskredse. Det anglikanske er blevet "solgt" til mange nye demokratier, fordi det lettere fører til, at et enkelt parti kan danne regering (hvilket desværre mere ophidser til stammestridigheder eller geografiske opdelinger). Nogle lande som Italien og Grækenland har oven i købet en ekstra mandat-præmie til det parti, der får flest stemmer – angiveligt for at lette vejen til en flertalsregering: Men de seneste valgoplevelser i de to lande viser, at dette slet ikke hjælper!

Nogle landes regeringer ændrer valglovene løbende med det ene formål at gavne sig selv ved det følgende valg:

Ungarn

At man, efter at have vundet regeringsmagten, kan risikere at tabe den igen, er en spilleregel, som nogle ikke affinder sig med. I Ungarn tabte Viktor Orban magten i 2002. Da han fik den igen i 2010, gik han i gang med at cementere den. På grund af valgmåden, der favoriserer de store partier, havde hans 52 pct. andel af vælgerne ført til 68 pct. af mandaterne – over 2/3 - og dermed et flertal, der muliggør forfatningsændringer. Dette flertal er nu anvendt til at sikre en ny valgmåde, der yderligere favoriserer det største parti og gør det endnu sværere for de mindre. Derudover er dette flertal i parlamentet brugt til at svække pressefriheden, domstolenes uafhængighed og til at eliminere Forfatningsdomstolens kompetence til bl.a. at underkende forfatningsændringer. Det kan betyde, at Viktor Orbans regering kan overleve, selvom han mister mange vælgere ved næste valg.

Ukraine

Samme metode, men i langt grovere form, ses i Ukraine. Den ligeledes tilbagevendende (fra nederlaget i 2004) Viktor Janukovitj gik - efter snævert at have vundet præsidentmagten - straks i gang med at cementere sin magt ved at betale eller true parlamentarikere til at skifte side. Hans flertal blev udnyttet til at skrue en valgmåde sammen, så at 30 pct. af vælgerne (eller mindre – der er mistanke om snyd) kunne forvandles til et mandatflertal – men dog ikke 2/3. Derfor pusles der med ideer som f.eks. at lade næste præsident vælges af det parlament, man endnu kan kontrollere – og så kan Præsidentmagten yderligere sikre sin fremtid med maksimal udnyttelse af det, der eufemistisk kaldes "administrative ressourcer".

"Magt korrumperer – absolut magt korrumperer absolut"

Flertallet skal ikke være "tal-tyran". Grundloven skal sikre magtdeling og uafhængige domstole. Dette, sammen med den fjerde statsmagt – den uafhængige presse – er de vigtigste bolværk mod regeringer, der klamrer sig til magten og underminerer demokratiet.

Men det er også vigtigt, at man sørger for, at valgmetoden sikrer en "bottom-up" model, således at vælgerne har reel indflydelse på, hvem de vælger, og at der opnås et rimeligt forhold mellem antallet af stemmer og antallet af mandater i parlamentet. At de repræsenteres værdimæssigt og geografisk. Og at der er en direkte indflydelse for vælgerne ved opstillinger og ved valget af personer på valgdagen. Det kan gøres på utallige måder, men spillereglerne skal ikke bestemmes efter, hvad de aktuelle magthavere tror, vil give dem den bedste mulighed for at beholde magten, den dag vælgerne ønsker en anden regering.

Parlamentet Verkhovna Rada, Kiev.

Ungarn - Europas nye "syge mand"

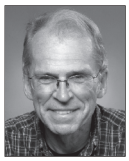

Af Søren Riishøj

Under kommunismen blev Ungarn fra begyndelsen af 1960'erne og helt frem til murens fald i 1989 ikke uden grund betegnet som "den glade barak i øst" og regimet kaldt "gullasch-kommunisme" ud fra den rigtige betragtning, at forsyningen med fødevarer og forbrugsgoder i øvrigt var klart bedre i Ungarn end i andre lande i den gamle "østblok". Før 1989 havde Ungarn også eksperimenteret ganske langt med markedsøkonomiske reformer, i hvert fald meget længere end tilfældet var i den øvrige "østblok".

Så da muren faldt, forventede de fleste derfor, at Ungarn ville klare sig bedst under overgangen fra plan til marked, ligesom den fredeligt forhandlede afsked med kommunismen også gav grund til optimisme på demokratiets vegne. Det gik da også efter forventningerne i de første år efter 1989. Ungarn var i første del af 1990erne landet, der modtog flest udenlandske investeringer, og valgene forløb fredeligt og ordentligt.

Sygdomstegnene

Sygdomstegnene kom op til overfladen fra midten af 1990erne. Den ungarske økonomi viste sig mere sårbar over for ydre økonomiske chok end først antaget, frem for alt på grund af den meget åbne økonomi, og den socialistisk-liberale regering følte sig på grund de økonomiske ubalancer, frem for alt det voksende underskud på statsbudgettet og i udenrigshandelen, tvunget til at vedtage hårde upopulære indgreb, bl.a. betalingsordninger på sundhedsområdet og store sociale beskæringer, det skrappeste blandt dem blev kaldt "Bokros-pakken" efter den daværende finansminister.

Endnu værre blev det, da Viktor Orbáns parti Fidesz overraskende sejrede ved valget i 1998. Oprindeligt var Fidesz oprettet som et social-liberalt moderat ungdoms-

Budapest: Studerende demonstrerer mod forfatningsændring "Hjem er kun hvor loven findes. Forræd os ikke".

Jobbik ("For et bedre Ungarn")

Jobbik blev oprettet tilbage i 2002 af en gruppe universitetsstuderende og omdannet til et egentligt politisk parti i 2003. Det politiske gennembrud kom dog først ved Europaparlamentsvalget i 2009, hvor partiet opnåede godt 15 pct. af stemmerne. Partiet har tætte forbindelser til den berygtede Ungarske Garde, en radikal yderligtgående milits med op mod 2.000 medlemmer, som har spredt rædsel i roma-befolkningen og i Ungarns nabolande – og også i EU.

Jobbik har således på samme tid været en politisk bevægelse, et parti og en ikke-bevæbnet, men uniformeret garde. Jobbik har især fået mange stemmer blandt de lavest uddannede og arbejdsløse og i de nordøstlige områder, hvor koncentrationen af romaer er særlig høj.

Partiet kræver en hårdere linje over for "roma-kriminaliteten" og har luftet tanken om at kræve en bestemt grad af uddannelse for at få stemmeret, hvilket ville ramme romaer mest. Men partiet fik også pæn opbakning fra den ungarske mellemklasse, hvor den sociale utilfredshed også er høj. Partiet har fra helt start anlagt en stærkt anti-EU linje.

Adgangen til de officielle medier har været begrænset for partiet, men Jobbik har til gengæld dygtigt udnyttet internettet og de sociale medier. Partiet har været i skarp opposition til Fidesz siden valget i 2010, men Fidesz har, med over 2/3 af pladserne i parlamentet, heller ikke brug for Jobbiks stemmer. Gabor Vona, partilederen, har ikke afvist en regeringsdeltagelse på et eller andet tidspunkt.

Jobbik har alle kendetegnene på et populistisk højreekstremt parti: "Vi"-"Dem" holdninger, opgøret med den herskende elite med påstanden om "Vi" ("Folket") over for "Dem" (den korrupte elite), lancering af få simple budskaber, slår på hård euroskepticisme og i udstrakt grad også velfærdschauvinisme.

Kort sagt, de udmeldinger der kommer fra Jobbik, bringer ikke blot sygdomme, men i højeste grad *pest* over Europa.

parti, men fra midten af 1990erne forandrede partiet sig og rykkede langt mod højre, i en klart mere konservativ og nationalistisk retning. De politiske konfrontationer blev herefter brutale og for en stor del forbundet med nationalisme, især i spørgsmålet om vilkårene for de ungarske mindretal i nabostaterne og spørgsmålet om landets grænser. De demokratiske tilbageslag var tydelige, eksempelvis blev antallet af møder i parlamentet indskrænket. I Ungarn er det en udbredt opfattelse, at de grænser, der blev trukket efter Første Verdenskrig (Trianontraktaten), er dybt uretfærdige. Årsdagen for Trianon-traktaten er ligefrem blevet til en form for national sørgedag. Kan grænserne ikke ændres formelt, så må det gøres uformelt, f.eks. gennem tildeling af statsborgerskab og valgret til ungarere bosiddende i udlandet.

Til stor fortrydelse for Fidesz gik regeringsmagten tabt ved valget i 2002. Fidesz lancerede i årene derefter en konfrontatorisk oppositionspolitik. Frem for alt gjaldt det om at bekæmpe regeringen "nede fra". Regeringsmagten gik nu tilbage til socialister og liberale, og det lykkedes endda for den socialistisk-liberale koalition at genvinde regeringsmagten i 2006 med et udvidet flertal i parlamentet bag sig.

Men herefter blev forholdene i Ungarn radikalt anderledes. Straks efter valget gennemførte regeringen et skrapt økonomisk indgreb, som vakte harme i befolkningen, da et sådant slet ikke havde været annonceret i valgkampen.

Og, nok så vigtigt, sivede et hemmeligt bånd fra et internt møde i Socialistpartiet til pressen, hvor den socialistiske partileder og regeringschef Ferenc Guyrczany erkendte at have "løjet morgen middag og aften" om den økonomiske situation. Følgen var demonstrationer og gadeoptøjer. Fidesz lugtede blod og så en chance for at vælte regeringen og få udskrevet valg i utide. Det lykkedes ikke, men alle meningsmålinger, lokalvalg og valget til Europaparlamentet gav Fidesz stor fremgang.

Fidesz' jordskredssejr i 2010

At Fidesz vandt valget i 2010 var på den baggrund ikke nogen overraskelse. Før valget var mest diskuteret, om Fidesz også ville være i stand til at få mere end 2/3 af stemmerne og dermed mandater nok til at ændre grundloven. Fidesz fik de fornødne mandater og sammen med det ekstreme højreparti Jobbik et overvældende flertal i parlamentet. Og flertallet havde Fidesz i sinde at bruge fuldt ud. Grundloven blev ændret, valgloven er ændret til gavn for de store partier, der blev indført en kontroversiel medielov og Fidesz satte sig tungt på nyhedsdækningen, nationalbankens uafhængighed blev begrænset, loven om religiøse sammenslutninger ændret til gunst for de allerede etablerede religioner, retssystemet blev ændret, bl.a. gennem nyudnævnelser af dommere affødt af en nedsættelse af aldersgrænsen, og Fidesz satte sig tungt på de vigtigste poster i samfundet, også ud over den eksisterende valgperiode. I den økonomiske politik blev det forsøgt at begrænse sparepolitikken, i hvert fald den del, der berørte Fidesz' ker-

nevælgere, den lave del af middelklassen. Den politik skabte konfrontation i forholdet til EU især i den første del af Orbans regeringsperiode, hvor den ny medielov skabte harme. Visse love, bl.a. om personregistre og om nedbringelse af aldersgrænsen for dommere, blev indbragt for EU-domstolen, men indtil videre er det dog forblevet ved trusler om at benytte mere skrappe sanktioner i henhold til Lissabon-traktatens paragraf 7.

Samtidig blev de politiske debatter om muligt endnu mere konfrontatoriske, mange udsagn har helt klart været ovre i kategorien "pest over Europa". Fra parlamentets talerstol blev der eksempelvis fra Jobbiks Márton Gyöngyösi stillet forslag om registrering af jøder, da disse kunne udgøre en "sikkerhedsrisiko". Udtalelserne førte til protestdemonstrationer, hvor også Fidesz heldigvis deltog, og også Holocaust-årsdagen er blevet markeret på behørig vis, ligesom Ungarn efter sigende har et af de bedste Holocaust-museer i verden. Men antisemitismen er ikke desto mindre så udbredt, at jøder er begyndt at rejse ud af Ungarn og iflg. Oskar Deutsch, præsidenten for det jødiske samfund i Wien, især til Østrig. Iflg. undersøgelser fra Centraleuropæisk Universitet i Budapest støtter 24 pct. af ungarerne antisemitiske udsagn mod 14 pct. tidligere. Antisemitismen har beklageligvis dybe historiske rødder. Anti-roma retorikken har også fået en ekstra tand, og igen i værste udgave fra partiet Jobbik. Men også enkeltpersoner fra Fidesz, særlig kendt er Zsoltan Bauer, har fremsat antisemitiske og voldsomme anti-roma udsagn. Samtidig er forholdet til Rumænien blevet forværret, f.eks. da ungarere bosiddende i Rumænien ville benytte deres eget flag ("Szekler-symbolerne"), hvilket blev forbudt af myndighederne i Bucharest, der ikke tillader brugen af "minoritetssymboler".

Oppositionens initiativer

Oppositionen i Ungarn lå efter valget i lang tid underdrejet og opsplittet, men efterhånden er der blevet taget flere initiativer til at få skabt en fælles front mod Orban og Fidesz. Det er også lykkedes at organiseret protestdemonstrationer rettet mod regeringens politik, senest i marts 2013 i forbindelse med vedtagelsen i parlamentet af nye ændringer af forfatningen, hvor især ændringerne i forfatningsdomstolens rettigheder vakte røre internationalt. De vigtigste partier og grupper i opposition er Socialistpartiet, der forsøger at få en ny politisk profil, samt tidligere ministerpræsident Gordon Bajnars politiske gruppering "Sammen i 2014" (året for det næste parlamentsvalg). Det grønne parti, "For et Anderledes Ungarn" (LMN), der kom i parlamentet ved valget i 2010, har derimod været dybt splittet internt i spørgsmålet om samarbejde med andre oppositionspartier og bevægelser, ligesom den tidligere kontroversielle ministerpræsident Ferenc Guyrczany' Demokratisk Konvent ikke levnes store chancer. Spørgsmålet er, hvor mange partier der i sidste ende stiller selvstændigt op ved valget i 2014, da den ny valgordning er til ugunst for de små partier.

Mange ungarere føler sig dybt frustreret socialt, økonomisk og politisk. Men blandt de vælgere, der ved hvad de vil stemme næste gang, har Fidesz og Jobbik, at dømme efter meningsmålingerne, stadig et flertal.

Hvorfor kom det så vidt?

I Ungarn har det naturligt nok været diskuteret, hvorfor det er kommet så vidt. Hvorfor tog vi fejl? Det så jo ellers så godt ud i 1989. Nogle henviser her til selve formen for afskeden med det kommunistiske system. Den var fredelig, men topstyret og derfor med for ringe inddragelse af befolkningen, modsat hvad der hændte i Polen, Tjekkiet og de baltiske lande. Derfor var det demokratiske "immunforsvar" svagt, især det gik ned ad bakke økonomisk. Det har utvivlsomt også betydning, at det kommunistiske regime under Janos Kádár havde været ret liberalt og sikret borgerne både beskæftigelse og god forsyning med fødevarer og forbrugsvarer. Dette har skabt en vis nostalgi i befolkningen, der særlig let kan aktiveres i krisetider. Lige modsat har der ikke været megen nostalgi for fortiden i de baltiske lande, hvilket her har gjort det lettere for regeringerne dér at komme igennem med upopulære kriseindgreb under finanskrisen uden at blive straffet for det på valgdagen. Andre ungarske eksperter henviser til betydningen af det svagt udviklede og splittede civile samfund og de dybe modsætninger mellem by og land, kort sagt den klassiske opdeling med "urbanister" stående skarpt over for "populister".

Der er ikke tvivl om, at en del af mise-

Jobbiks Ungarnske Garde på den nationale helteplads, Hősök tere, Budapest.

ren skyldes de politiske partier og deres leder, der har været svagt funderet i samfundet og taget politiske beslutninger uden ret megen inddragelse af – og information til - befolkningen. Dette gjaldt i høj grad også socialister og liberale, dengang de havde magten. Vælgerne har med deres politiske og sociale frustrationer efterspurgt populistiske "løsninger", og Fidesz og Jobbik har leveret dem.

Afslutningsvist skal fremhæves, at Ungarn trods alt ikke er Ukraine og Rusland, hvor vi har at gøre med de elektorale autoritære regimer. Regimet i Ungarn er "demokratisk", men af den illiberale type, med et partokrati (forstået som Fidesz' dominans) og et majoritetsstyre af den mere "tyranniske" type, hvor "the winner takes it all"- og mere til. At ekstremisme og antisemitisme i så høj grad er kommet til udtryk også fra parlamentets talerstol er dybt bekymrende. Ungarn og Orbanismen er taget op i EU og Europarådet, men, som det fremgår af Hanne Severinsens gennemgang, indtil videre med begrænset virkning.

Győr, Ungarn. Wienerporttorvet med statue af forfatteren Károly Kisfaldy.

Hvis du vil være medlem af
eller høre mere om Komitéen, kontakt os:

Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder
Bredgade 36 B, 1260 København K
Telefon 3391 8118
E-mail: main@helsinki-komiteen.dk
www.helsinkicommittee.dk

facebook: Helsinki-Komiteen

Neo-sovjetisk Putin-kultur og Berlusconi-agtig mafiakultur lever side om side i Ukraine

Den polske borgeraktivist Adam Michnik taler om sine forventninger til demokrati i Ukraine med magasinet The Ukrainian Week.

Den polske borgeraktivist Adam Michnik, spin-doktoren bag Solidaritet og grundlægger af det ansete polske dagblad Gazeta Wyborcza, var for nylig inviteret af The International Center on Nonviolent Conflict til at holde en tale for United States Institute for Peace i Washington. Adam Michnik og Dr. Saad Eddin Ibrahim, en kendt ægyptisk dissident, der i adskillige år kritiserede Mubarak- styret og var fængslet for sine politiske synspunkter, delte på mødet deres erfaringer med at forsvare friheden med de amerikanske eksperter og diplomater. Foredraget afdækkede mange aspekter af Solidaritets kamp for demokrati i Polen i det 20. århundrede, som kan være af interesse for såvel det arabiske forår som for civilsamfundet i Ukraine.

Flere og flere aktivister, journalister og intellektuelle mener, at det kræver en bevægelse som den polske Solidaritet snarere end en politisk leder at bringe Ukraine videre til næste niveau af sin udvikling. Er det ved at være for sent?

Ukraines politiske liv er ved en meget vanskelig periode i historien. Men jeg er ikke enig med de polske kolleger, der har et pessimistisk syn på Ukraines demokratiske muligheder. Det nylige parlamentsvalg beviste, at Ukraine ikke er Rusland. Det er et andet land med et anderledes samfund og et forskelligt værdisæt. Valget viste, at Ukraine er et pluralistisk samfund og vil forblive sådan. Janukovitj er ikke i besiddelse af en status som Putin og vil ikke i nær fremtid vinde yderligere frem. Det, der for tiden sker i Ukraine, er fødslen af – om end ret smertefuldt – et demokratisk samfund og land. Det vil altid være en vanskelig proces: I England, Frankrig og endda voldsommere i Tyskland, på samme måde som i Polen. I Ukraine ser jeg stadig grund til optimisme.

Regionernes Partis konvent 2009: President Viktor Janukovitj (2. fra højre) med Oligark Rinat Akhmetov (2. fra højre 2 række) med komplicer.

Chefredaktør Adam Michnik.

Det forhold, at ideen om en borgerbevægelse fødes på dette tidspunkt er interessant. Det er tegn på et mistillidsvotum til den politiske elite. Dertil kommer, at civilsamfundet modnes, at det bevæger sig til et højere niveau. Om denne idé vil blive ført ud i livet eller vil falme bort ved jeg ikke, men netop selve ideens eksistens er tegn på håb om en ændring af samfundet.

Hvilke er de største forhindringer, som du ser for udviklingen af samfundet i Ukraine?

Jeres land har ligesom andre postkommunistiske samfund udviklet to ekstreme kulturer: Putins neo-sovjet kultur og en Berlusconi-agtig mafia. Sidstnævnte tror, at penge kan købe alt, fra politikere over medier til stemmer. Det er et enormt problem, som ikke kan løses på kort sigt. Men det skal nødvendigvis diagnosticeres, således at samfundet er opmærksomt på det. Civilsamfundet skal opbygge institutioner, der kan modstå disse korrupte og autoritære mekanismer.

Vil civilsamfundsaktivister, der er blevet politikere, hjælpe med at løse det problem, du påpeger? Ganske mange journalister og aktivister stillede jo op ved det seneste parlamentsvalg. Det førte til en debat om, hvor en journalist gør størst nytte: på en plads i parlamentet eller på et medie, der kan afsløre regeringens fejl?

Selvfølgelig kan en journalist blive poli-

tiker, men han holder op med at have rollen som journalist så snart han træder ind i parlamentet. Det er umuligt at kombinere de to.

Men den tidligere direktør for TVi, hvor du er medlem af repræsentantskabet, Mikola Kniatsjitskij, blev valgt til parlamentet og ønsker at forsætte sit program 'Aften med Mikola Kniatsjitskij'?

Det er uacceptabelt! Striden og konflikten mellem politikernes verden og mediernes verden er fuldstændig naturlig. Selvfølgelig kan den enkelte journalist have sine politiske præferencer, men hvis man vil magten, må han eller hun forlade sit mediejob. Man kan ikke på samme tid være anklager og dommer.

I Polen er det sjældent, at journalister går ind i politik. Det er hyppigere tilfældet, at politikere bliver journalister eller klummeskrivere efter, at de har forladt den politiske arena.

I Polen tog en ny elite roret under ændringerne i 1980-1990erne. Det var for det meste repræsentanter fra civilsamfundet, herunder du selv. Er denne overgang til demokrati endelig og irreversibel?

Dr. Saad fortalte os, at han og Mohamed Morsi, Ægyptens nyvalgte præsident, havde siddet i fængsel sammen, han var således Mubaraks fange, han var demokrat, intellektuel og professor. Nu med magten i hånden efter sin løsladelse er Morsi ved at glide i retning af diktatur og en adfærd som Mubaraks. Det var det samme problem med Lenin, Mao Zedong, Fidel Castro og mig selv for den sags skyld. Jeg havde aldrig ønsket at blive politiker, men var dybt forankret i at kæmpe mod et diktatur. Så endte jeg i parlamentet.

Dér i Sejm's første samling, lige efter at Polen havde bevæget sig bort fra kommunismen og påbegyndte opbygningen af en demokratisk stat. Det er som en krig. Jeg sagde til mig selv, at enhver arkitekt, blikkenslager eller journalist kan tage uniformen på og tage til fronten, så længe krigen varer. Den første parlamentsperiode i det post-socialistiske Polen var min krig. Efter at vi havde vundet valget gik jeg tilbage til det civile liv og stoppede som politiker. Mange af mine kolleger er blevet i politik og har aldrig taget uniformen af. Deres filosofi har været: "Indtil nu er vi blevet styret af kommunister. Nu er det os, der er ved magten". "Vi" var katolikkerne og Solidaritet. Det så jeg som en fare. Jeg har kaldt det "anti-kommunisme med et bolsjevitisk ansigt".

Det, vi havde brug for efter diktaturet, var gennemsnitstemperaturer og kompromiser, selvom de var ubehagelige. Det var en tid med skrappe debatter om, hvorvidt Jaruzelski (Polens sidste kommunistiske leder) skulle stilles for retten. Han havde ikke kun indført undtagelsestilstand, men var også den, der bragte Polen ud af den tilstand og hjalp til i overgangen til demokrati. Jeg var blandt Jaruzelskis fortalere, selvom jeg havde tilbragt flere år i fængsel. Min begrundelse var, at vi ikke kunne starte en ny borgerkrig umiddelbart efter at have sluttet én. Samtalerne skulle engagere alle fra højreorienterede nationalister til kommunister og religiøse fundamentalister. Efter det, der skete i Polen, er der ingen grund til at være pessimist. Vi er nødt til at tro på, at mennesker kan ændres til det bedre. Det er risikabelt. Men vi – dissidenterne – har hele livet sagt til os selv: den, der ikke tager nogen risiko, ryger i fængsel.

Du taler om muligheden for en nedadgående demokratisk glidebane i Central- og Østeuropa som i Ungarn under Viktor Orbán og Ukraine under Janukovitj. Hvordan skal de unge generationer, der aldrig har kendt til det virkeligt autoritære styre og derfor ikke er immune overfor et kommunistisk diktatur, modstå et sådant?

Jeg har ikke noget indlysende klart svar på dette. Jeg ved ikke, hvordan de unge mennesker vil agere. De ved ikke, hvem Brezhnev og Shtjerbitskij var. De er meget kyniske. Det er meget typisk for en post-revolutionær periode. Revolutionen indeholder spændinger, risiko, følelser, idealisme og opofrelse. Når dette ender, kan vi forvente at et nyt slogan vækkes til live: "Det er tid til at nyde livet!".

I dag kan vi frit flyve til De kanariske Øer, vi kan købe eksotiske drinks og biler osv. Det er en typisk post-homo-sovjeticus generation. Hvem kan vide, hvilken vej, det vender? Det er umuligt at forudsige. Se på Rusland, hvor Mikhail Khodorkovskij er et eksempel på et smart tidligere Komsomol medlem, som har opbygget en milliardforretning. På et vist tidspunkt blev han idealist. Som jeg ser ham, er han en af de moralske rollemodeller i Rusland. En mand ud over det sædvanlige – en Rockefeller, som blev til en Nelson Mandela! Hvem ville have troet, at noget sådant var muligt?

Kilde: Ukrainian Week 22 jan 2013
Oversat fra engelsk af Philip Maschke

Ukrainske og europæiske fodboldbegejstrede unge sammen til EM 2012 i Donetsk.

Transition efter murens fald 1989:

Demokratisk konsolidering eller regimer i gråzoner?

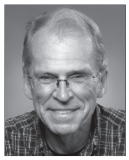

Af Søren Riishøj

Da muren faldt i 1989 var det en meget udbredt forventning, at de nye demokratier i øst forholdsvis smertefrit ville gå fra ét-partisystemer og planøkonomi til vestligt demokrati og markedsøkonomi. Så let er det ikke gået, allerede "morgenen efter" (murens fald) var svær for mange. Det var én sag at stå sammen om at bekæmpe den fælles fjende, det gamle system, en helt anden at opbygge det nye. Svære spørgsmål trængte sig på, f.eks.:

- **Hvad skulle den nyvundne frihed bruges til?**
- **Hvordan skulle det ny samfund indrettes konkret?**
- **Hvor hurtigt skulle forandringerne finde sted?**
- **Hvordan skulle repræsentanterne for det gamle system behandles?**
- **Skulle de straffes eller, måske bedre, gives en ny chance?**

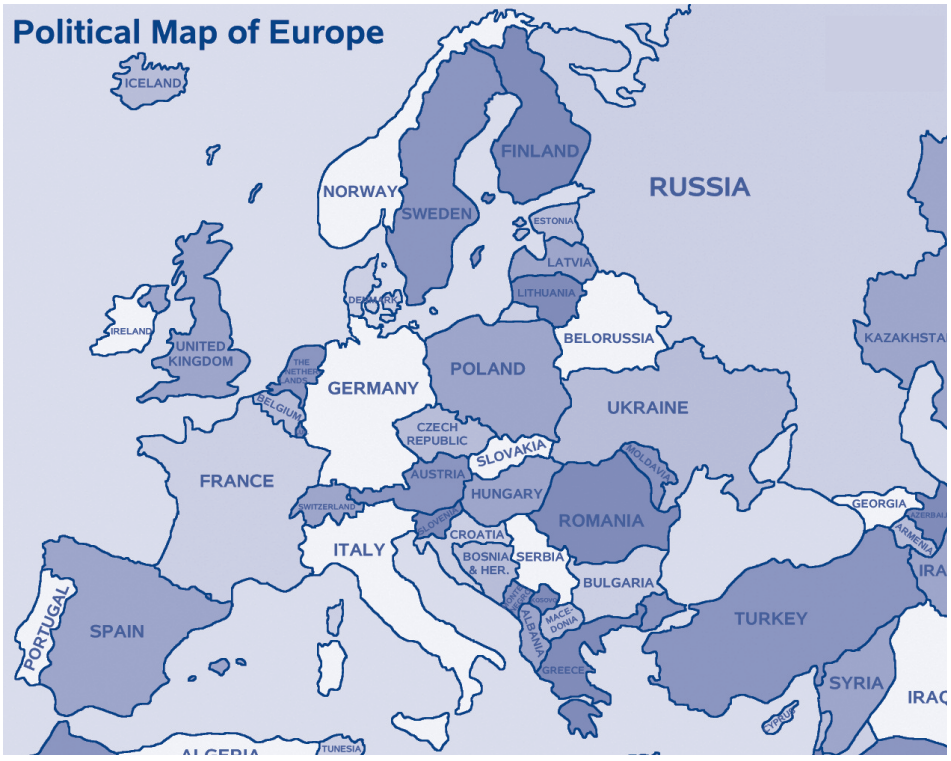

For nogle i øst var friheden først og fremmest forbundet med national frigørelse, for andre mere med indførelse af demokrati og markedsøkonomiske reformer. For neoliberale finansministre som Polens Leszek Balcerowicz og Tjekkoslovakiets Václav Klaus skulle de økonomiske reformer gennemføres hurtigst muligt gennem "chokterapi", og demokrati var for dem frem for alt det liberale elitestyrede demokrati. Kristne nationale partier var skeptisk indstillede over for hurtige markedsøkonomiske reformer, men ønskede til gengæld en hård linje over for repræsentanter for det gamle system. For mange på Balkan, i de baltiske lande og i Slovakiet var frihed forbundet med national frigørelse og uafhængighed. Det ønske blev opfyldt. Delingen af Tjekkoslovakiet skete fredeligt, de sovjetiske tropper trak sig også tilbage fra de baltiske lande, og den nationale uafhængighed blev genskabt, men på Balkan kom uafhængigheden desværre først efter blodige borgerkrige og etniske udrensninger.

Transition, men til hvad?

Inden for samfundsvidenskaben har der over de seneste årtier været rigtig meget fokus på "transition", overgang fra ét system til et nyt, og på "konsolidering", i hvilken grad overgangen bort fra det gamle system har ført eller vil føre til et samfund, der giver borgerne demokratiske rettigheder og høj samtidig sikkerhed fysisk og socialt. Disciplinen "transitologi" er ikke helt ny, for også Latinamerika og Sydeuropa har gennemgået transitioner i det som Samuel Huntington i sin tid kaldte den "tredje bølge" af demokrati.

Siden 2011 har vi oplevet en bølge i Nordafrika og Mellemøsten i forbindelse med det arabiske forår. Men valg og partier er kun én side af demokratiet, for valg og partier giver ikke forfærdelig megen mening i lande med for høj korruption og misbrug af retssystemet, tænk blot på f.eks. Rusland, Hviderusland, Ukraine, ja selv EU-landet Ungarn lige nu.

I begyndelsen var der megen eufori og *optimisme og tro på demokratiet og markedsøkonomiens verdensomspæn-*

dende triumf. I dag, belært af erfaringerne, er vurderingerne mere nuancerede. Demokratiet har mange ansigter, ikke altid de pæneste, og mange eks-kommunistiske lande er i dag ikke-demokratier, måske blandings- (hybrid-) regimer, kendetegnet ved hverken at være rigtigt demokratiske eller rigtigt autoritære. Vi skal i den forbindelse ikke glemme, at overgangen fra det gamle til det nye system har været langt mere kompleks end i f.eks. Latinamerika og Sydeuropa, for ikke alene det politiske system, men også økonomierne skulle ændres, fra planøkonomi til markedsøkonomi. Det er som bekendt aldrig før hændt i historien. Dertil kom, at adskillige lande samtidig hermed skulle gennemføre en vanskelig stats- og nationsopbygning efter i årtier at have været en del af en føderation, det gjaldt f.eks. de baltiske lande (eks-Sovjetunionen) og landene på Vest-Balkan (eks-Jugoslavien).

De lande, der senere kom med i EU, er med tiden i hvert fald elektorale demokratier forstået på den måde, at valgene i det store og hele gennemføres korrekt, men at der til gengæld kan være alvorlige problemer, når vi ser på eksempelvis de politiske partier, civilsamfundene, retssystemerne og korruptionen. Dertil har demografiske og økonomiske problemer, stor ulighed, fattigdom og arbejdsløshed sat demokratierne under voksende pres.

Adskillige undersøgelser har, desværre, vist, at et stigende antal borgere i Europa sætter spørgsmålstegn ikke alene ved de siddende regeringer, men også ved demokratiet som sådant. Nostalgi for fortiden, det være sig den kommunistiske eller førkommunistiske tid, er stadig stor i mange lande. Populistiske partier har også fået bedre fat i vælgerne. Ekstreme højreradikale partier og grupperinger trives, dog mest uden for parlamenterne.

Mange problemer er fælles for det "ny" Europa i øst og det "gamle" Europa i vest. Men både Øst-Europa og Vest-Europa udvikler sig forskelligt også internt, både øst og vest for det gamle jerntæppe ses der store forskelle mellem syd og nord. I det "ny" Europa i øst er problemerne således helt klart størst på Balkan, men mindskes noget, når vi bevæger os mod nord. I det "gamle"

Kosice, Slovakiet, oprindeligt rådhus.

Europa er problemerne økonomisk og politisk også klart størst i syd, i lande som Italien, Spanien, Portugal og, ikke at forglemme, Grækenland. Problemerne er i høj grad også EUs problem. EU og Europarådet kan, som vi skal se i en senere artikel, gøre og har også gjort en forskel, dog mest før EU-medlemskabet. EU har i de seneste år været ramt af den økonomiske krise, ikke mindst eurokrisen. Når EU er underdrejet, har NGOerne til gengæld fået en vigtig opgave og nye store udfordringer De sociale medier er blevet vigtigere, men de bruges som bekendt ikke kun af demokrater, også af ekstremister.

Det er efter min mening for meget sagt, at der hersker *"pest" over Europa* i dag, men der er alvorlige sygdomme, og sygdomme kan som bekendt *blive forværret*. I det følgende skal vi se nærmere på nogle af sygdommene: de økonomiske, sociale og demografiske problemer, misbrug af historien, populisme og ekstremisme, dårlige retssystemer og de mange indgreb i mediefriheden. Flere af sygdommene analyseres særskilt i andre artikler i dette nummer af "MenneskeRet og Vrang" med særlig vægt på Central- og Østeuropa.

Første sygdom: Økonomiske, demografiske og sociale problemer

At der er en sammenhæng mellem økonomisk udvikling og demokrati er allerede kendt. Hvor stærk er dog diskuteret. Indien, et fattigt land, har således haft et valgdemokrati lige siden kolonifrigørelsen, og også andre analyser viser, at sammenhængen mellem økonomi og demokrati ikke er entydig. Andre forhold, ikke mindst den politiske kultur, og vilkårene for medier og for civilsamfundet, spiller en rolle.

Under alle omstændigheder er økonomiske og sociale rettigheder en integreret del af demokratiet. Og som vi skal se nærmere i det særlige afsnit om de økonomiske og sociale forhold, måtte alle landene i øst efter murens fald en tur dybt ned i "tårernes dal", før det igen kunne gå frem. Ikke alene skulle det politiske system ændres, også økonomierne skulle forandres, fra planøkonomier til markedsøkonomier, og det viste sig langt sværere end antaget. Men det er gået meget forskelligt. Da muren faldt, var det ventet, at landene i øst inden for en overskuelig periode ville indhente, "catche up", det rige Vest-Europa i levestandard. Men det er ikke gået sådan, lige nu

Populistiske partier i Øst, eksempler

I den højreekstreme variant:
Ligaen af Polske Familier
"Selvforsvar" i Polen
Jobbik i Ungarn
Ataka i Bulgarien
Romania Mare i Rumænien
Sloboda ("Frihed") i Ukraine

I den liberale variant:
Palikot's Bevægelse i Polen
Offentlige Anliggender (VV) i Tjekkiet
Kong Simeons Bevægelse i Bulgarien
Frihed og Retfærdighed (SaS) i Slovakiet

PS: Ikke alle de nævnte partier er i parlamentet i dag.

tyder meget på, at indhentningen er standset og for nogle lande erstattet af større forskel. Mange forhold spiller en rolle. Ud over de rent økonomiske må i højeste grad medtages demografiske forhold, de lave fødselstal og den store udvandring.

Anden sygdom: Historie og politik

Efter murens fald bestræbte alle staterne sig på at få skabt en *ny national identitet* efter årtier med kommunistisk styre. Inden for samfundsvidenskaben tales der om "stateness" og om "state-building" og "nation-building". For at gennemføre overgang til demokrati, må der eksistere en stat, forstået på den måde, at der skal være skabt en fælles identitet, en grundlæggende enighed om hvad det betyder at være "russer", "polak" eller "dansker" for den sags skyld.

Den kendte forsker Benedict Anderson talte her meget rammende om "imagined communities", et "forestillet fællesskab" borgerne imellem. Men det er bestemt ikke nogen selvfølge, at et sådant fællesskab kan skabes og da slet ikke i etnisk ikke-homogene stater, hvor statens og nationens grænser ikke er sammenfaldende. De mange nye stater, der blev skabt efter murens fald, efterlod store etniske og religiøse mindretal inden for staten, respektive uden for, de såkaldte diasporaer, eksempelvis millioner af russere uden for Ruslands nye grænser. Ungarn har kendt til problemet lige siden Trianon-traktaten i 1920.

Vi må heller ikke glemme, at vi i det "nye" Europa i øst har at gøre med unge stater, der naturligt nok vogter over deres uafhængighed og kæmper for at udvikle og fastholde deres nationale identitet. I den forbindelse kan henvisninger til historien spille en meget stor rolle, men desværre ikke altid i positiv betydning. Historien blev således brugt af Kaczynski-brødrene i Polen til at fremelske anti-tyske og anti-russiske holdninger, Ungarn giver ungarere i nabostaterne stemmeret og statsborgerskab, Litauen har strammet vilkårene for det polske mindretal, når det gælder brugen af det polske sprog, og kredse i Rusland (samt i endnu højere grad i Georgien, Stalins hjemland) udviser en voksende nostalgi for Stalin. De fleste ønsker dog ikke, at dømme efter meningsmålingerne, at have en leder som Stalin i dag. At erkende egen historisk skyld, f.eks. når det drejer sig om jødeforfølgelser og angreb på nabostater, er bestemt heller ikke i høj kurs. (Mis)brugen af historien er således nært forbundet med bestræbelserne på at finde frem til hvem "vi", "folket" egentlig er, kort sagt det "forestillede fællesskab", som Benedict Anderson taler om. Og "vi", "folket", sættes over for "dem", der udgør en trussel mod "os", det være sig det gamle system og repræsentanter herfor ("postkommunisterne") eller i de højreekstreme varianter jøder, romaer, etniske mindretal, seksuelle mindretal og andre grupper. Disse grupper udsættes for diskrimination. Etniske mindretal kan eksempelvis ikke få statsborgerskab, repræsentanter for det gamle system kan ikke besætte bestemte jobs i samfundet (kaldt "lustracje" eller "renselse"), romaer udsættes for overgreb, og jøder beskyldes for bevidst at "skade staten" f.eks. via internationale finansielle institutioner.

Bratislava, Slovakiet.

Estland 1989, menneskekæden.

Tredje sygdom: Populisme og ekstremisme

I værste fald går sygdomstegnene højt op i det politiske system. *Både det "gamle" og det "ny" Europa* har således over de seneste år været ramt af en voksende politisk populisme, der i værste fald kan gå over i ekstrem højreradikalisme. Generelt er de politiske partier i øst svagere organiseret og har derfor svagere koblinger til samfundene, partierne udgør ganske enkelt ikke et funktionelt mellemled mellem på den ene side staten og på den anden side befolkningerne, og det giver i sig selv gode muligheder for opkomst af nye populistiske partidannelser. I det "gamle" Europa i vest er populisme kommet til udtryk i form af separatisme, sådan som vi f.eks. har set det i Belgien og Spanien. Separatisme blev nogenlunde overstået i det "ny" Europa i øst i løbet af 1990erne.

Lige efter murens fald skabte den økonomiske nedtur også grobund for en *venstrepopulisme*, der ved flere valg gav socialdemokratiserede kommunistiske partier valgsejre, f.eks. i Polen, Litauen og Ungarn, men de kommunistiske efterfølgerpartier kunne heller ikke indfri valgløfterne, og mange af dem tabte valgene efterfølgende.

Senere, efter årtusindeskiftet, har populismen i højere grad udmøntet sig i *højreradikalisme*, men grænsen mellem højre- og ekstraradikalisme er flydende, for så vidt som også højreradikale er modstandere af fri markedsøkonomi og står for hård euroskepticisme. Socialt frustrerede, der før stemte på kommunistiske efterfølgerpartier, sprang ofte direkte over til de højreradikale, der hælder til nationalisme, ekstrem antisemitisme og xenofobi. Særlig markant er det, som vi skal se i en anden artikel i denne udgave af "MenneskeRet og Vrang", i Viktor Orbán's Ungarn.

Populismen har også haft en *liberal* variant i form af nye partier, koncentreret omkring rigmænd eller tidligere topembedsmænd og endda tidligere konger, f.eks. i Bulgarien i form af Kong Simeons Bevægelse. Her drejer det sig ikke om modstand mod EU og markedsøkonomi, men om kampen mod korruption og i flere tilfælde tilsat antiklerikalisme. Herfra gives der løfter om lynhurtige forandringer og aldeles urealistiske forbedringer i levestandarden. Det gælder eksempelvis Palikots Bevægelse i Polen og partiet Offentlige Anliggender (VV) i Tjekkiet og Frihed og Retfærdighed (SaS) i Slovakiet. Når det kom til stykket, kunne løfterne ikke indfries, flere var internt opsplittet, magten i alt for høj grad koncentreret om enkeltpersoner, og de gled derfor let ud af parlamenterne.

Fjerde sygdom: Retsvæsen og korruption

I kampen for at fastholde magten har de politiske partier også følt sig stærkt fristede til at begrænse domstolenes uafhængighed. Men domstolene selv, selv forfatningsdomstolene, kan være et problem, for så vidt som de ønsker at "drive politik" og derved indskrænke regeringernes og parlamenternes handlefrihed. Et eksempel er Ungarn, hvor forfatningsdomstolene gentagne gange har tilsidesat selv helt elementære love på det økonomiske og sociale område, og Ungarn er bestemt ikke enestående.

Men problemet går også den anden vej. De politiske partier, især regeringspartier-

Rangordning af stater efter mediefrihed, i alt 179 lande.
(Nr. 1: størst frihed osv.)

1. Finland	63. Serbien
6. Danmark	64. Kroatien
11. Estland	84. Grækenland
22. Polen	87. Bulgarien
23. Slovakiet	100. Georgien
33. Litauen	102. Albanien
35. Slovenien	126. Ukraine
36. Spanien	
56. Ungarn	148. Rusland
57. Italien	164. Usbekistan

ne, har brugt deres politiske beføjelser til at udnævne regeringsvenlige dommere og afskedige de mest kritiske. Igen er Ungarn et godt eksempel. Problemet bliver værre, når vi bevæger os til Balkan og SNG-landene, tænk blot på Rusland og Ukraine. Det er således med god grund, at der i stigende grad rettes fokus på netop "rule of law", princippet om retsstat.

Problemerne på det retlige område er nært forbundet med *den stadige korruption,* hvor vi groft sagt taler misbrug af offentlige stillinger til personlig berigelse. Også problemerne her er i en vis udstrækning en arv fra den kommunistiske og før-kommunistiske fortid, samt at transitionerne stadig er uafsluttede. Ser vi på ranglister, f.eks. på *"transparency index"*, hvor godt 180 lande måles, og hvor pladsen nr. 1 er bedst, har de baltiske lande typisk været placeret på 25.-45. plads med Letland dårligst placeret. Balkanlandene har haft en placering over de 80 og Ukraine finder vi omkring plads nr. 150 ud af de ca. 180.

Korruptionen skyldtes dels nedarvede adfærdsmønstre, dels at lønningerne blandt offentligt ansatte typisk er meget lave. Godt nok faldt de gamle institutioner, men det var svært at opbygge nye og funktionelle. Korruptionen hører ind under det uformelle system, og den er udtryk for, at det formelle system, f.eks. politi, domstole og centraladministration, fungerer alt for dårligt. Under de forhold opstår der næsten uundgåeligt klientelisme, kronyisme og patronage. Kort sagt, i alt for høj grad har vi at gøre med korrupte og svage stater, måske petrostater, hvor fristelsen til korruption er ekstra stor, fordi der reelt ikke er adskillelse mellem det statslige og det private. Korruptionen har været særligt iøjnefaldende i forbindelse med privatiseringer og offentlige indkøb og udbud, der i vid udstrækning er forbundet med kleptokrati. Korruption i forbindelse med eksempelvis anlægsarbejder og store offentlige udbud skaber i høj grad problemer i forbindelse med udbetalingerne fra EUs fonde.

I værste fald bliver vi vidner til "state capture", at staten simpelt hen erobres af private korrupte netværk. Institutioner til mægling i tvister mellem borgerne og mellem virksomhederne er hårdt savnet, for korruptionen går højt op i domstolssystemerne. Under korruption skelner man mellem den *"lille hverdagskorruption"*, f.eks. bestikkelse inden for embedsvæsnet, politiet, uddannelsesinstitutioner og læge- og sundhedsvæsen, og den *"store korruption"*, hvor forbindelserne mellem toppen af det politiske system og oligarki- og mafiavæsen er i fokus. Begge fænomener er udbredt, og bestemt ikke kun i det "ny" Europa i øst, tænk blot på Spanien og Italien. Problemerne med retssystemerne – og eksempler på det – gennemgås nærmere andetsteds i dette blad.

Kosice kulturby 2013.

Femte sygdom: Indgreb i medie-friheden

Problemer med hensyn til mediernes uafhængighed, i værste tilfælde "media-capture" og "party colonization", dvs. statens og partiernes erobring af medieverdenen, har plaget stort set alle lande i det "ny" Europa og SNG, men fænomenet er bestemt ikke ukendt i vores egen del af verden, tænk blot på Italien. Som det ses af ranglisten fra Press Freedom Index 2013 er flere lande i det "gamle Europa", f.eks. Spanien (36) og Italien (57), bestemt ikke godt placeret. Og Rusland er helt nede på plads 148. De statslige medier er underlagt præsiden-

tens og regeringens kontrol, kun enkelte trykte medier kan siges at være uafhængige. Samtidig griber de russiske myndigheder ind over for internettet, der bruges af stadig flere borgere. I december 2012 var indtil videre i alt 640 websites blevet spærret. Jobbet som journalist er yderst farligt. Siden 1991 er omkring 350 journalister blevet dræbt.

De politiske partier har generelt svage koblinger til befolkningen, hvilket frister dem til at kompensere herfor gennem mere kontrol over staten og medierne. De svage civilsamfund gør det lettere at "kolonisere" medierne, ligesom svage stater ikke har magt til at beskytte medierne mod grov indblanding ude fra. Journalisternes arbejdsforhold er ikke gode, lønningerne er for lave, ansættelsessikkerheden ligeså, og kritisk journalistik kan være forbundet med livsfare. Vigtige er naturligvis de instanser, der kontrollerer medierne og giver sendetilladelser. Og her er den gal også i mange EU-lande. Bedst kendt er Ungarn, hvor Viktor Orban's parti Fidesz har sat sig på alle pladserne i de råd, der kontrollerer medierne og giver sendetilladelser. I Bulgarien er lovene om medieregulering ændret ikke mindre end 28 gange!

Medieejerskab

Også ejerforholdene er i fokus. En del medier er ejet af udenlandske investorer, andre af lokale rigmænd og oligarker, her er Ukraine et rigtig godt eksempel. De udenlandske investorer er mest optaget af, at deres virksomhed giver overskud og blander sig derfor ikke ret meget i politik. De lokale mediefyrster derimod bruger i høj grad ejerskabet til at afpresse regeringer og påvirke partierne, mod betaling naturligvis. Partipressen er noget særligt, for så vidt som læseren på forhånd ved, at den del af pressen fremmer bestemte politiske holdninger. Kort sagt rettes der stigende fokus på trekanten politikere, forretningsfolk og medier. De trykte medier har faldende oplag og det i endnu højere grad end inden for det "gamle" Europa. Små mediemarkeder er lette mål for udenlandske investorer og lokale forretningsfolk. Til gengæld benyttes IT og de ny sociale medier i stigende omfang.

Mediernes vilkår er blevet studeret på interessant vis bl.a. i et særligt forskningsprojekt, "Media and democracy in Central and Eastern Europe", som i høj grad bygger på interviews med centrale aktører på området. Også "Press Freedom Index" og "Reporters Without Borders" har forsøgt at kortlægge problemerne og rangordne landene efter grad af mediefrihed, ganske som det sker på en række andre af demokratiets delområder, eksempelvis rangordning efter omfanget af korruption.

Retssager og reformer i Ukraine

- forventninger til en retsstat

Af Mikael Lyngbo

Valget af Viktor Janukovitj til Ukraines præsident i januar 2010 blev indledningen til et større antal retssager mod tidligere regeringsmedlemmer og ledende embedsmænd. Det har vakt betydelig opsigt og betænkelighed i andre lande, for overførsel af regeringsmagten fra en regering til den næste som følge af et demokratisk valg er et af de vigtigste elementer i et fungerende demokrati. Betyder retssagerne, at det demokrati, som hele verden priste efter den orange revolution i 2004, er truet?

Væsentligt for besvarelse af det spørgsmål har været, om retssagerne er udslag af bekæmpelse af den notoriske korruption i Ukraine, eller om de er udtryk for selektivt misbrug af anklagemyndighed og domstole med henblik på at fjerne ubekvemme personer. Her oven i købet politikere, som kunne udgøre en uønsket opposition ved kommende valg og dermed true de nuværende magthaveres position.

Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder har siden begyndelsen af 2011 fulgt, observeret og rapporteret om fire af disse retssager. Der er udsendt fire rapporter, som er blevet omfattende citeret både i Ukraine og i internationale organisationer. De har haft betydelig indflydelse på den internationale reaktion på retssagerne og på forholdet mellem Ukraine og udlandet. Når rapporterne er blevet anset for troværdige, skyldes det ikke mindst, at de har taget deres udgangspunkt i etableret og anerkendt international ret og ikke har politiseret i vurderingen af Ukraines handlinger. De tager heller ikke stilling til, om de domfældte faktisk har begået de handlinger, de retsforfølges for; de beskriver kun, om deres ret til en retfærdig retssag, til at forsvare sig, til lige behandling m.v. er respekteret. Men hvis retssagen har lidt af afgørende mangler i den henseende, er det jo et grundlæggende retsprincip, at man anses for uskyldig.

Et land kan jo nemlig ikke behandle sine borgere efter forgodtbefindende. Ukraine er bundet af internationale traktater og aftaler, som det har indgået. I 1995 blev Ukraine medlem af Europarådet og er dermed forpligtet til at følge både den Europæiske Konvention om Menneskerettigheder og de regler om bl.a. retsvæsenets funktion, som fremgår af Europarådets statutter. Hvis en borger i Ukraine ikke mener, at hans rettigheder er blevet respekteret, kan han klage til Den Europæiske Menneskeretsdomstol i Strasbourg; det har ganske mange gjort og har fået medhold. Antallet af sager mod Ukraine er omkring 50 % flere, end det burde være i forhold til befolkningstallet.

Helt afgørende for retssikkerheden i et land er *dommernes upartiskhed og uafhængighed*. Hvis dommerne bliver presset til at nå et bestemt resultat, kan dommen ikke tillægges nogen troværdighed. En retssag og en dom skal være en objektiv sammenligning mellem de handlinger, som loven forbyder, og de handlinger som faktisk kan bevises er begået af den tiltalte.

Den Danske Helsinki-Komités rapporter godtgør, at adskillige af de dommere, der har afsagt dommene mod tidligere regeringsmedlemmer, har været særligt håndplukket til opgaven. De er meget unge og flere har ikke været permanent udpeget som dommere, men har i løbet af de kommende år skullet have deres varige udnævnelse godkendt af det parlament, hvor den nuværende præsidents partifæller havde et solidt flertal.

Serhii Vlasenko repræsenterer Julija Tymosjenko i retsmøde i Kiev med løbende TV-optagelser.

Hertil kommer, at det indbyrdes magtforhold mellem anklagemyndighed og domstolene i Ukraine entydigt falder ud til fordel for anklagemyndigheden, der stadig fungerer som og har de samme funktioner som en sovjetisk Prokuratura. Her er det anklagemyndigheden, der kontrollerer domstolene og ikke omvendt. Bl.a. kan anklagemyndigheden tage initiativ til disciplinærsager mod dommerne, og det er ofte sket. Resultatet ses bl.a. af, at frifindelsesprocenten i retten er 0,2 %, dvs. at kun 2 ud af hver 1000 tiltalte frifindes.

Ens behandling er et andet afgørende krav til et retssamfund. I hvert fald skal en evt. forskelsbehandling kunne begrundes med objektive kriterier. Forskelsbehandlingen må ikke skyldes, at det er bekvemt for en eller anden at skaffe en modstander af vejen, eller at det offentlige har mindre sympati for den ene end for den anden. Helsinki-Komiteens rapporter konkluderer, at retsforfølgningen af de tidligere ministre er selektiv, idet andre ikke bliver retsforfulgt for tilsvarende handlinger. Begrundelsen for den selektive retsforfølgning er mest sandsynligt politisk, men kan i princippet også være personlig eller noget helt tredje. Om der er handlet ud fra en egentlig ordre, en fortolkning af en overordnets bemærkning eller blot ud fra en formodning om, hvilket resultat der forventes, har ikke kunnet afgøres med tilstrækkelig sikkerhed.

Ministre skal naturligvis ikke straffrit kunne overtræde loven, f.eks. stjæle eller overtræde færdselsloven. De handlinger, der her er tale om, er imidlertid politiske handlinger, dvs. handlinger, de har begået i deres egenskab af ministre. Sagerne er behandlet som almindelige straffesager af juridiske dommere uden deltagelse af domsmænd og ikke i en rigsret. Derved adskiller sagerne sig fra f.eks. sagen mod tidligere justitsminister Erik Ninn-Hansen. En rigsret består af både jurister og politikere, således at man kan tage hensyn til de særlige forhold, der gør sig gældende for politiske beslutninger, f.eks. at det kan være nødvendigt at indgå en ufordelagtig handel for at opnå en større fordel. Og ved en politiker altid om en handling er fordelagtig eller ufordelagtig for sit land på det tidspunkt, hvor han handler? Vil de beslutninger, politikerne f.eks. træffer for tiden for at imødegå den finansielle krise, på sigt vise sig at være de rigtige? Skal de straffes, hvis de var forkerte? I et demokrati "belønnes" eller "straffes" politikere på næste valgdag.

Borgerne skal kunne vide, hvad der er ulovligt og hvad der er lovligt. Derfor skal love udformes så konkret, at man på forhånd kan vide, om man overtræder loven eller ikke. De tidligere ministre er dømt efter paragraffer i den ukrainske straffelov, der handler om misbrug af offentlig myndighed uden at definere dette tilstrækkeligt. Helsinki-Komiteen har påpeget, at paragrafferne oprindelig stammer fra den tidlige Stalin-periode, hvor offentlig myndighed forhåbentlig var noget helt andet end i dag.

Varetægtsfængsling af aktive politikere er et farligt våben i et demokrati, fordi man på den måde kan afskære oppositionspolitikere fra at fungere. Derfor må det kræves, at sådan en fængsling er særdeles vel begrundet. Helsinki-Komiteen fandt, at retsvæsenet ikke havde opfyldt de internationale minimumskrav med hensyn til begrundelse og retfærdiggørelse af anholdelse og varetægtsfængsling af de tidligere regeringsmedlemmer og at frihedsberøvelsen dermed ikke kunne anses som lovlig. Menneskeretsdomstolen i Strasbourg var i den eneste af de ukrainske politikersager, der foreløbig er blevet afgjort (Lutsenko vs. Ukraine), enig og aftrykte over flere sider i dommen rapporten fra Den Danske Helsinki-Komite.

Internationale organisationer har i mange år presset på for at få Ukraine til at gennemføre de lovede og nødvendige reformer. EU har krævet en række reformer gennemført som forudsætning for indgåelse af en associeringsaftale med Ukraine. Den ukrainske præsident har senest i sluterklæringen fra det 16. EU-Ukraine topmøde i Bruxelles accepteret bl.a. "...the need to address the judiciary cases of particular concern..." og "...the need for a comprehensive reform of the judiciary in line with European standards...". Han ser også frem til "...an early in-depth review of the laws and legislation of the functioning of the Prosecutor´s Office...in close consultation with the Council of Europe/Venice Commission".

Et reformarbejde med støtte af Europarådet er da også nu i gang, finansieret af ca. 14 mio.kr. danske bistandsmidler. Den Danske Helsinki-Komite er partner med Europarådet og stiller med ekspertise i projektet "Support to the Criminal Justice Reform in Ukraine". Der er i 2012 gennemført en ny Retsplejelov, som lever helt op til europæiske standarder, men som skal implementeres ved en omfattende lovgivningsindsats, uddannelse af mange tusinde dommere, anklagere og forsvarere etc. Hertil kommer, at der arbejdes på en ny Lov om Anklagemyndigheden, som i overensstemmelse med europæisk retsopfattelse vil reducere denne betydeligt i størrelse og magt.

Problemet med retssagerne "of particular concern" er ikke løst i skrivende stund, om end den tidligere 1. vicejustitsminister Kornijtjuk er blevet omfattet af en amnesti, den tidligere forsvarsminister Ivasjtjenko har fået sin dom gjort delvis betinget og har fået asyl i Danmark, og den tidligere indenrigsminister Lutsenko er blevet benådet. Julija Tymosjenko er imidlertid fortsat i fængsel, hvor hun dels afsoner 7 års fængsel og dels afventer yderligere retssager, og ingen af de andre dømte vil kunne opstille til valg.

"Oligarkmodellen skal ændres til et frit marked

- sammen med et ansvarligt og konkurrencekraftigt økonomisk system"

Af Volodimir Lanovij, Formand for Center for Markedsreformer,

Årsagerne til de fleste problemer i den ukrainske økonomi, det ukrainske samfund og uddannelserne er det nuværende oligarksystem, og dets skæve fordeling af landets værdier sammen med manglende økonomiske udviklingsmuligheder.

Stålværk i Ukraine.

Sagen er ikke, at der ikke bør være ejere, store koncerner eller førende virksomhedsledere, men netop at de skal være iværksættende og fornyende, "iværksættende" er nøgleordet. Iværksætter betyder at være søgende, udviklende, innovativ og professionel, en iværksætter tænker fremad mod virkeliggørelse og mod fortsatte kvalitative forbedringer i sit firma, sin branche eller koncern. Det er det væsentlige. Det er det, der bringer en økonomi til det næste konkurrencedygtige niveau. De lande, der ikke har arbejdet med innovation og som ikke fik skabt et iværksættermiljø, har intet opnået.

Oligarkmodellen er på et væsentligt punkt forskellig fra situationen i udviklede lande, når man taler om de største virksomheders indflydelse. Typisk vil – i et vestligt land – virksomhedsejere, der arbejder politisk for at fremme en aktiv udvikling af deres forretning, være engageret i én bestemt aktivitet, de koncentrerer sig om netop deres behov, deres produkter og forretning og arbejder for at forbedre denne.

Volodomir Lanovij.

I Ukraine er det helt anderledes. Vore oligarker har fra begyndelsen haft tætte forbindelser med de forskellige niveauer i den offentlige embedsstand, de greb muligheden for vilkårligt at overtage forskellige virksomheder, som de ikke havde nogen faglig eller professionel tilknytning til. De var ikke på udkig efter at virkeliggøre en idé eller et forskningsresultat, som de selv havde medbragt, de tog, hvad de kunne få fat i og det, som blev dem tildelt. Et resultat var, at de overtog fra 10 til hundreder af virksomheder, ofte med hjælp af korruption. Vort oligarksystem ville ikke være kommet i stand uden korruption og kan i dag ikke fungere uden.

De mener, at hvis de ansætter de bedste chefer til at lede dette enorme antal foretagender, som de ikke selv har den ringeste forstand på, kan de styre disse store værdier per telefon fra Bahamaøerne. Denne form for "erhvervspsykologi" er selve oligarkiets sjæl. Når oligarken erfarer hvilken værdi, hans aktiver har, ønsker han at øge denne værdi, men han er ikke interesseret i den enkelte virksomhed eller dens fremtidsudsigter. Det betyder, at denne erhvervsform, som kunstigt er skabt i Ukraine, Rusland og flere andre lande, baserer sig på overtagelsen af et stort antal virksomheder i forskellige brancher, hvor den finansielle ejer absolut intet samarbejde har med ledelsen, og hvor formålet kun er det overskud, virksomhederne kan generere.

Oligarker er ikke interesserede i at udvikle deres virksomheder. De udtømmer dem og investerer i tilsyneladende mere attraktive aktiver. Således investerer Rinat Akhmetov, der ikke har moderniseret de stålværker, han ejer, i mobil telekommunikation. Men hvad har han bragt til mobilbranchen? Hvilke innovationer, hvilke ny services, hvilke ny ordninger? Det er alene en kapitalanbringelse, der

Rinat Akhmetov.

lige så tit sker i udlandet, fordi der bogstaveligt talt ikke er mere at investere i i Ukraine. Det er grunden til, at megen kapital forlader landet netop nu. Oligarkerne ser ikke deres fremtid forbundet med den ukrainske økonomi eller med Ukraine selv. Deres forretning bliver non-national.

Oligarkkapital er en ond cirkel, fordi en oligark skal bruge politikken for at blive rigere. Han kan ikke forny sine virksomheder, og derfor er han afhængig af regeringens hjælp, til f.eks. at opnå højere priser, billigere råvarer, billige bløde lån eller skattefordele. Dermed har han berøvet Ukraine muligheden for at sikre en videreudvikling af andre økonomiske eller produktive områder.

I denne forbindelse er oligarkens indflydelse på valgene, på parlamentets sammensætning, på regeringsdannelsen og de landsdækkende politiske programmer af største betydning. Således er vor plan for landets økonomiske og sociale udvikling et sammensurium af individuelle pengemænds komplekse forretningsplaner.

Oligarker har ikke brug for normale markeder, konkurrence, sand iværksætterånd, økonomisk frihed, ledige ressourcer eller et favorabelt økonomisk klima for at indrette økonomien således, at de modtager fordelene fra regeringen. Resultatet for de enkelte virksomheder er, at de nedslides, ligesom landets økonomi bliver det, fordi de ikke har den fornødne tid til eller behov for at udvikle dem. Landets økonomi som helhed mister sin konkurrencekraft. Virksomhederne nedslides til de lukker og slukker, mens antallet af job falder kraftigt.

Med andre ord er oligarkmodellen ikke blot uden fremtidsperspektiver, den er også destruktiv. Det er nødvendigt, at den restruktureres til en anden økonomisk fri-markeds model, der fungerer indenfor et ansvarligt og konkurrencekraftigt øko-system.

Hovedopgaven er derfor at adskille oligarkerne fra regeringsmagten, at fratage dem muligheden for at berige sig via ulovlige tiltag, og at fratage dem indflydelse på den politiske proces og på selve regeringsdannelsen.

Publiceret i Ukrainian Week
Januar 2013
Oversat fra engelsk af Philip Maschke

MENNESKERET & VRANG
DEN DANSKE HELSINKI-KOMITÉ FOR MENNESKERETTIGHEDER

EU og Europarådet - Demokratiets bolværk?

Af Hanne Severinsen

Europas bolværk mod erosion af demokratiet trænger til en gevaldig opstramning. Når Ungarn sætter de demokratiske spilleregler ud af kraft, nøjes EUs regeringschefer med at udtrykke "bekymring".

Det gjorde de også året før, i anledning af Viktor Orbáns tidligere overgreb. Men i stedet for at moderere sine forslag - som lovet sidste år - går Viktor Orbán skridtet videre og cementerer sin koncentration af magtapparatet. Særlig farligt for Ungarns fremtid som demokrati er hans fjernelse af Forfatningsdomstolens mulighed for at stoppe grundlovsændringer, der er i strid med magtens tredeling.

EU-parlamentet har efter sin martssession blot kunnet konstatere, at Ungarn er i færd med at afvikle de demokratiske spilleregler, og at EU i realiteten er magtesløs overfor et medlemsland, der er på vild flugt bort fra de Københavnskriterier, som man ellers holder op over for nye europæiske ansøgerlande.

Disse ansøgerlande får nu mere og mere et våben i hånden til at klage over dobbelte standarder: De nye lande skal opfylde alle spillereglerne, medens de, der allerede er med i EU, blæser højt og flot på reglerne – uden anden reaktion end "bekymring"!

Helle Thorning-Schmidt henviser til, at det er EU-Kommissionens opgave som traktatens vogter at undersøge, om den ungarske forfatning er i strid med de grundlæggende demokratiske principper.

"Vi har heldigvis en god proces for dette her, hvor kommissionen er ved at gennemgå de problemer, der eventuelt måtte være, i forhold til den ungarske forfatning. Det er en rigtig god procedure, for så får vi et samlet overblik over det, og derefter kan vi så diskutere det i europæisk sammenhæng", siger Thorning iflg. Ritzau.

Et medlemsland, som groft overtræder *EUs værdi¬grundlag*, kan få suspenderet nogle af sine medlemsrettigheder. Den slags sanktioner besluttes efter en særlig procedure, (§7), der kan ende med, at et land, der bryder med grundlæggende demokrati og retsstatsprincipper, kan blive frataget sin stemmeret i EUs organer.

Problemet er blot, at ingen rigtigt tror på, at EU-kommissionen vil kunne skride ind, sandsynligvis fordi at modstanden mod at gribe ind er for stor. Senest har dog Villy Søvndal og et par andre udenrigsministre skrevet til kommissionen og opfordret til økonomiske sanktioner – som ikke er ret sandsynlige.

Dette står i skærende kontrast til de talrige rådgiverbesøg, monitoreringer, krav, henstillinger og betingelser, et *ansøgerland* skal igennem for at klare EUs nåleøje.

Udenrigsminister Villy Søvndal og EU udenrigsansvarlig Cathrine Ashton.

Men derefter, når man er optaget – man er i det gode selskab – slutter det hele, eller som en ambassadør udtrykte det: "Når man først har opnået medlemskab, så *er* guleroden spist"

Men så har vi jo Europarådets overvågningsapparat – gennemprøvet i 60 år?

Ungarn var det første land bag jerntæppet, der blev medlem af Europarådet - allerede i januar 1991.

Fra 1949 til 1989 havde Europarådet alene været en organisation for den del af Europa, som lå "vest" for jerntæppet som en samarbejdsorganisation, der skulle beskytte europæiske kulturværdier og medlemsstaternes efterlevelse af demokrati, menneskerettigheder og retssamfund.

Europarådet er en mellemstatslig konstruktion, hvor Ministerkomiteen primært øver indflydelse via vedtagelse af konventioner, der efterfølgende ratificeres i de enkelte landes parlamenter. Eneste sanktion: Man kan blive ekskluderet. Det er kun sket én gang: for Grækenland i 1969 under oberststyret, der valgte selv at trække sig.

Konventionerne er staternes selvpålagte begrænsninger (et flertal kan ikke krænke fundamentale principper om demokrati, menneskerettigheder og retsstat). Belønningen er en blåstempling, som mange nye demokratier har brugt

Parlamentarikere til plenummøde i Europarådet (PACE).

som en første adgangsbillet til at ansøge om EU-medlemskab.

Ved siden af Ministerkomiteen er der en rådgivende Parlamentarisk forsamling, PACE, hvor folkevalgte delegationer (med proportional repræsentation af partierne) mødes 4 gange årligt, og hvor man principielt deler sig efter partianskuelser. Herudover har borgerne direkte klageadgang til Domstolen, der er ved at drukne i sager. Og for at komme sagerne i forkøbet er der oprettet en Menneskeretskommissær, der kan påpege sager i gråzonen. Venedig-kommissionen kan give råd om forfatninger og valglove, samt advare mod forslag, der er i strid med europæiske retsprincipper. Desuden er der i tidens løb oprettet en lang række andre monitoreringsorganer under Ministerkomiteen: kommissioner om tortur, om antiracisme, antikorruption, minoritetsrettigheder, m. fl.

Men virker Europarådets gennemprøvede monitoreringsmodel?

EU vil således kunne bruge Europarådets længe gennemprøvede monitoreringsmodel? Men virker den? Allerede den 23. januar 2011, da Ungarn var begyndt at underminere demokratiet, kom der et forslag fra 24 medlemmer af den parlamentariske forsamling, som udtalte: *"Serious setbacks in the fields of the rule of law and human rights in Hungary"* og sagen blev henvist til Monitor Committee, der i to omgange har sendt de to co-rapporteurs til Ungarn. De indstiller nu til bureauets møde i april 2013 - efter mere end to års forløb - at der indledes en egentlig monitorering af Ungarn. Dette er således i praksis heller ingen hurtig måde at gribe ind. Bureauet virker ofte (med russisk armvridning) som en stopklods for forsøg på at starte monitorering af et nyt land. Det har f.eks. også været meget svært at starte monitorering af Berlusconis magtmonopol over den italienske presse.

Rådssalen Europarådet, Strasbourg.

Tidligere har det ellers været et ret effektivt våben at kunne påpege et medlemslands overtrædelser af sine forpligtigelser og vedtage resolutioner med pålæg om at rette ind. Landene havde jo selv påtaget sig disse forpligtigelser, og det betød ofte, at opinionen i det pågældende land skiftede. Det var simpelthen flovt ikke at overholde Europaråds-forpligtigelserne!!

De tider er desværre ved at være forbi!

Flertal for demokratiske menneskeretlige principper ikke længere sikkert

I 1996 var der en voldsom diskussion i den Parlamentariske forsamling om, hvorvidt Rusland i det hele taget burde optages i Europarådet. Tilhængerne

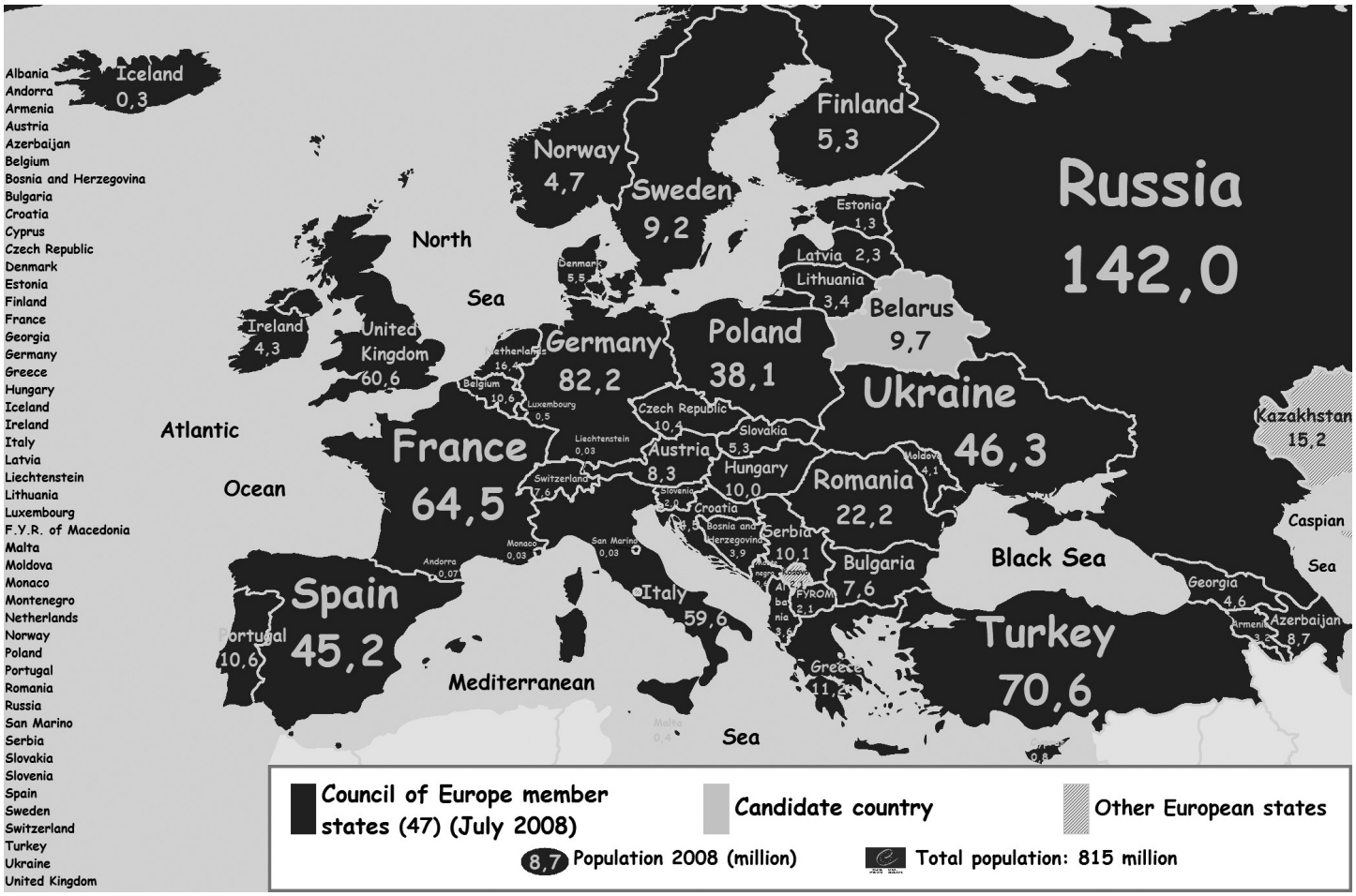

Europarådets medlemslande.

Hvem er vi i sekretariatet?

Karsten Fledelius	*Formand*
Philip Maschke	*Daglig leder*
Bjarne Rasmussen	*Regnskabsfører*
Carl Erik Foverskov	*Projektleder, Hviderusland, Rusland, Kaukasus*
Hanne Severinsen	*Projektleder, Ukraine, Europarådet*
Margareta Kepinska Jakobsen	*Koordinator, Baltikum, Polen*
Søren Riishøj	*Centraleuropa*
Mikael Lyngbo	*Projektleder, Legal Monitoring*
Erik Merlung	*Legal Monitoring*
Arne Stevns	*Legal Monitoring*
Birgitte Vestberg	*Legal Monitoring*

EU Tidslinje

1958 EF-6: Frankrig, Tyskland, Holland, Belgien, Luxembourg, Italien
1973 EF-9: Storbritannien, Danmark og Irland optages
1981 EF-10: Grækenland optages
1986 EF-12: Spanien og Portugal optages
1987 Den Europæiske Fælles Akt (Det indre marked) træder i kraft
1992 Maastricht Traktat
1993 Københavnskriterier vedtages
1995 EU-15: Finland, Sverige og Østrig optages
2002 Den fælles valuta Euro startes
2004 EU-25: Estland, Letland, Litauen, Polen, Slovakiet, Slovenien, Tjekkiet, Ungarn, Malta og Cypern optages
2007 EU-27: Bulgarien og Rumænien optages
2009 Lissabon Traktat
2013 EU-28: Kroatien forventes optaget

drømte om et mere europæisk Rusland – mens modstanderne advarede om et mere russiskdomineret Europaråd.

I de senere år er det sidste blevet en realitet.

De russiske delegationsmedlemmer spiller dygtigt en aktiv rolle ved hver på deres plads med det samme at slå ned på kritik af dem selv og deres slaviske brødre, som man i disse år prøver at patronisere. De argumenterer med, at deres folk ønsker et særligt "suverænt demokrati "og at kritiske NGOer bare spiller et underminerende vestligt spil. Også andre autoritære kræfter får en hjælpende hånd, når den "vestligt prægede soft power" bliver for streng for deres smag.

Hvor man før i tiden kunne regne med et stort flertal, når væsentlige demokratiske, menneskeretlige principper var på spil, så siver flertallet i mange sager.

Den sørgelige historie om politiske fanger og Aserbajdsjan

I oktober-sessionen 2012 vedtog PACE en definition af politiske fanger. Det har været et arbejde, der har stået på i over 10 år med mange både juridiske og politiske diskussioner. Forståelsen voksede for, at man bliver nødt til at definere, hvad man taler om, når man taler om politiske fanger, hvad der desværre er blevet mere og mere brug for.

Forud var gået mange drøftelser i uafhængige juridiske kommissioner såvel som forskellige Europaråds-organer. Det blev i resolutionen udtrykkeligt understreget, at terrorister var udelukket fra at kunne komme under denne definition.

Denne vigtige resolution blev vedtaget – men overraskende kun med 100 stemmer imod 64 - og med 12 der afstod fra at stemme. (Blandt de, der afstod, var den eneste dansker, der overhovedet deltog i afstemningen, Nikolaj Willumsen fra Enhedslisten).

Den vigtige definition af politiske fanger, som nu endelig efter så mange år var blevet vedtaget, skulle så stå sin første prøve i januar-sessionen i år i forbindelse med en kritisk monitoreringsrapport om Aserbajdsjan, som blev vedtaget. Efterfølgende skulle der stemmes om en rapport om politiske fanger i Aserbajdsjan. Listen over, hvem der kunne falde ind under denne definition, havde været under grundig research i flere menneskeretsorganisationer og krydschecket for at eliminere mulige elementer, der kunne have blot skyggen af mistanke om deltagelse i terrorvirksomhed på sig.

Men afstemningen faldt med et brag: Kun 79 stemte for, mens 125 var imod og 20 undlod at stemme – ingen danske parlamentarikere deltog.

Denne afstemning kan danne en meget uheldig præcedens, når sager fra andre lande – f.eks. Ukraine – skal behandles. Her havde mange håbet, at man kunne få løst op for de højprofilerede politiske sager som sagerne mod Julija Timosjenko nu, hvor man endelig havde fået en definition på begrebet politiske fanger.

Konklusionen må desværre være, at Europas bolværk mod erosionen af demokratiet trænger til en gevaldig opstramning. Redskaberne er der, men de skal udnyttes aktivt af dem, der gerne vil sikre, at der værnes om de europæiske værdier.

DEFINITION:

"A person deprived of his or her personal liberty is to be regarded as a 'political prisoner':

a. if the detention has been imposed in violation of one of the fundamental guarantees set out in the European Convention on Human Rights and its Protocols (ECHR), in particular freedom of thought, conscience and religion, freedom of expression and information, freedom of assembly and association;

b. if the detention has been imposed for purely political reasons without connection to any offence;

c. if, for political motives, the length of the detention or its conditions are clearly out of proportion to the offence the person has been found guilty of or is suspected of;

d. if, for political motives, he or she is detained in a discriminatory manner as compared to other persons; or,

e. if the detention is the result of proceedings which were clearly unfair and this appears to be connected with political motives of the authorities."

(SG/Inf (2001)34, paragraph 10).

Europa har tabt sine borgere!

Af José Ignacio Torreblanca

De seneste tal fra Eurobarometeret viser tydeligt det, valgresultaterne har peget i retning af: Europæerne har - ramt af krisen – mistet deres tillid til EU. Efter redning af Euroen er det nødvendigt at redde EU's legitimitet – og dette især forud for valget til EU-parlamentet i 2014.

En redning af Euroen forudsatte to handlinger: En tydelig politisk beslutning om at få en ende på spekulationerne om dens fremtid og et finansielt instrument, som ville gøre dette løfte troværdigt.

Efter adskillige års tøven, fejl og fadæser gennemførte de europæiske ledere i 2012 begge dele. Den tyske kansler Angela Merkel accepterede at starte på vejen til fælles bankregler og ECB, den Europæiske Centralbank, fik tilladelse til at opkøbe spanske og italienske statsobligationer for at kunne redde euroen. Euroen er blevet skubbet tilbage fra kanten af afgrunden og bragt på en sikker sti, som forud var ukendt.

De begrænsede krusninger i udlandet, som det italienske kaos efter valget har medført, viser den styrke, som euroen har opnået, i alt fald for en tid. Især sammenlignet med det chok, som Georg Papandreous beslutning i oktober 2011 vakte om at sende de tilpasningskrav, der var blevet dikteret af trojkaen, til folkeafstemning for at bekræfte eller forkaste dem. Meldingen herom sendte med raketfart nogle af de usikkerhedsindex, som finansanalytikerne anvender, mod niveauer svarende til dem, der fulgte 11. september 2001 angrebene i USA. Italien er uden tvivl ude i noget rod. Men euroen har holdt skansen, i det mindste for nærværende. Lad os ej heller glemme de græske valg i juni 2012, hvor udsigten til sejr for en koalition af venstrepartier ledet af Syriza blev betegnet som et "finansielt Armagedon".

Det italienske valgresultat peger også - selvom det viser euroens styrke - på de politiske svagheder i Europa og signalerer den legitimitetskrise, som fra valg til valg bliver stadig farligere. Eurobarometer meningsmålingens data, som indsamles to gange årligt af Europakommissionen, viser helt klart, hvor langt krisen har ramt borgernes tillid til den Europæiske Union.

Alliance for Lobbying Transparency and Ethics Regulation, ALTER-EU, 2011.

Et spektakulært styrtdyk i tilliden

Før krisen begyndte i 2007 var "nettotilliden til EU" (et tal hvor procentandelen af tvivlere trækkes fra procentandelen med tillid til EU) i lande som Spanien på 42 pct. (65 pct. havde tillid til EU minus de 23 pct. der ikke havde). I dag er dette tal vendt rundt til en netto mistillid på 52 pct. (72 pct. mistillid mod kun 20 pct. der fortsat har tillid). Det er et meget spektakulært styrtdyk.

Dette fald i tilliden fra plus 42 point til minus 52 point maner til kraftig eftertanke – især i et så traditionelt pro-EU land som Spanien. Men det gælder også andre lande. I Grækenland, Irland, Portugal og Cypern betragtes EU med en mistillid, der modsvarer den, vi nu ser i Spanien. Det bemærkes, at denne ændring ikke bare er sket i skyldnerlandene, men også i de lande, der er udlånere, dvs. de finansielt stærkere lande som Tyskland, Østrig, Frankrig, Holland og Finland. Mistilliden er helt klart ikke alene vendt mod EU, men mod de andre EU-lande og mod deres borgere. Aktuelt ser ud som om, at alle fremstår som tabere, der er ingen vindere.

Vi står således overfor et alvorligt legitimitetsproblem. Legitimiteten hænger sammen med borgerens accept af beslutningerne i det politiske system, også når de er mindre fordelagtige. Denne accept kan tilskrives følelsen af at tilhøre en større gruppe, til overvejelser om retfærdighed og lighed og/eller accept af proceduren for politiske beslut-

ninger. Men den fælles europæiske identitet, de demokratiske regler og de værdier, vi kan være fælles om, er stadig i deres tilbliven. Legitimiteten er frem for alt kommet fra de økonomiske resultater: stigende økonomisk vækst fører til en stigende folkelig støtte til den europæiske integration og vice versa. Det betyder, at grundlaget for legitimiteten, når den er så nært knyttet til økonomisk vækst, er skrøbeligt, at legitimiteten er svag, og at den hurtigt fordufter under en krise.

De sammenvævede konflikter – integration og mistillid

Det er i denne situation, vi nu lever. På den ene side ses, at selvom nedskæringspolitikken - at nedbringe staternes underskud (men ikke nødvendigvis gælden) – lykkes, skaffer den hverken jobs eller vækst. Derved er den ikke i stand til at opnå den tilslutning i befolkningerne, som den har brug for. Og hvad værre er: den tvinger regeringerne til systematisk at bryde deres valgløfter og regere med den samme politik, uanset politisk farve, hvorved også legitimiteten af de nationale politiske systemer undermineres. I de lande, der har oplevet indgrebene, er det politiske system ved at køre træt (Spanien og Portugal) eller ved at bryde sammen (Italien og Grækenland). På samme tid er det en udbredt opfattelse i de lande, der låner pengene ud, og hvor der heller ikke ses økonomisk vækst, at de sydlige lande er en tung byrde, der fortærer knappe ressourcer og derved bremser egne fremskridt.

I denne tilstand af sammenvævet misfornøjelse og mistillid står EU overfor at skulle gennemføre en uundgåelig politisk og økonomisk integration. Euroen er reddet, men vil ikke overleve på langt sigt uden en bankunion (fælles bankregler), der inkluderer fælles værktøjer til kriseløsning og fælles-europæiske regler for kundegarantier. Den vil heller ikke overleve uden et budget, der kan leve op til denne betegnelse, gensidiggørelse af gældsforpligtelser, og en langt mere effektiv koordination af den økonomiske politik.

Men disse beslutninger forudsætter lige præcis det, Europa mangler i dag: tillid til EU og gensidig tillid til hinanden. For at få Europa til at fungere må borgere fra nord og syd, fra skyldnerlande og långerlande, fra centret og fra periferien være villige til at udruste de europæiske institutioner med relevante tilstrækkelige finansielle værktøjer, og med effektive offentlige styrelser, som samtidig er legitime set fra et demokratisk synspunkt. Men i øjeblikket mangler Europa den fælleseuropæiske tillid, der får en tysker til at støtte en spaniers opsparing med sine skatter eller får den spanske opsparers skattebetaling til at støtte en grækers eller portugisers opsparing.

Om lidt over et år, i juni 2014, skal europæerne til valg. Såfremt borgernes tillid til EU ikke er genetableret til den tid, kan vi komme ud for ubehagelige overraskelser. At redde euroen var væsentligt. Men et middel, ikke et mål. Målet er borgerne. En euro uden dem tjener intet formål.

European Council for Foreign Relations,
www.ecfr.eu, marts 2013
Oversat fra engelsk og spansk
original af Philip Maschke.

Dagbladet Financial Times har den 26. april 2013 på facebook offentliggjort redaktør Gideon Rachmanns samtale i Strasbourg med Europaparlamentets formand, Martin Schulz, "Dinner with the FT: Martin Schulz".

På spørgsmålet om, hvor alvorlig han mener, at situationen i Europa er, svarer Martin Schulz, citat:

"The EU is really threatened by failure. I think we should not underestimate the dramatic reality. Here or in Brussels, I have the feeling that people are not taking sufficient account of what is going on in Europe. The moment people withdraw their support from an idea, the idea is finished. The consensus on Europe is in a kind of a free-fall".

Martin Schulz refereres for at sætte sin lid til, at interessen for valget til Europaparlamentet i 2014 vil øges, når de to paneuropæiske grupperinger - hhv. socialdemokrater/socialister (S&D) og kristdemokrater/konservative (EPP-ED) - vil nominere hver deres kandidat til ny formand for Europakommissionen. (Martin Schulz er tysk socialdemokrat).

Ifølge The Guardian har også EU-Kommissionens formand, Manuel Barroso senest - som kommentar til Den Internationale Valutafonds anbefalinger til Storbritanien - udtalt, at "socially and politically, one policy that is only seen as austerity is, of course, not sustainable. We haven't done everything right, the policy has reached its limits because it has to have a minimum of political and social support".

(www.guardian.co.uk 22 april 2013).

Italiens besked til Europa

Beppe Grillo - et demokratisk valg

Af Silvia Francescon, European Council on Foreign Relations

Vælgermøde Movimento 5 Stelle, Roma, 22. februar 2013.

Betydningen af det italienske valg må ikke undervurderes. Valgresultatet i Italien er langt mere positivt end mange indser. Resultatet forårsagede en hel del forvirring og til tider næsten hysteriske reaktioner fra finansmarkederne (som måske nok er forståeligt) og fra de europæiske partnere (som er langt mindre forståeligt!). Som Europas tredje største økonomi er politisk ustabilitet i Italien en europæisk bekymring. Som vi alle ved, er Italien for stort et land til at måtte kæntre – og selvom vi i et kort sekund forestillede os sandsynligheden af et sådant fjernt scenarie, må det stå klart, at virkningerne af et sådant sammenbrud ville skade næsten alle EUs medlemslande og ville under alle omstændigheder være en enorm sygdom midt i Europa.

I april måned slutter den italienske præsident Giorgio Napolitanos indeværende embedsperiode. Som afslutning på sit syvårige mandat drog han på det sidste udlandsbesøg til Tyskland. Det var en klog beslutning og hans mission var tydelig: Han ønskede at bekræfte finansmarkedet og Angela Merkel i, at Italien er et stabilt land, hvor reformarbejdet vil fortsætte. Valgets udfald overskyggede ikke overraskende hans rejse. Ingen kunne have forudsagt denne valgtsunami. Skulle Berlusconi have opnået flertal i begge kamre, kunne Napolitano have karakteriseret ham som Monti II, han kunne have fortalt Angela Merkel, at reformerne ville fortsætte og at Italien ville være et finansielt ansvarligt land, hvor nye arbejdsmarkedslove snart ville blive indført.

Præsident Napolitano aflyste sin middag med SPDs kanslerkandidat Peer Steinbrück efter at denne havde betegnet Beppe Grillo og Silvio Berlusconi som klovne og populister, der havde vundet valget. Denne diplomatiske kurre på tråden er bestemt intet godt tegn på samarbejde, gensidig forståelse og tillid mellem Italien og Tyskland. Selvom det er en helt normal foreteelse at kommentere udfaldet af et valg, var Napolitano i sin fulde ret til at reagere som han gjorde. Den barske kritik af det italienske valgs resultat fortsatte på forsiden af ugemagasinet The Economist – men jeg mener ikke, at det er nogen fair beskrivelse af virkeligheden i Italien.

Berlins holdning er ikke konstruktiv

Selvom den italienske virkelighed ikke er så nem at forstå ved første øjekast, så bør udenlandske politikere og kommentatorer forsøge sig med en dyberegående analyse. Berlins holdning: "Vi instruerer - I lærer og udfører" er ikke konstruktiv, og man kan forstå, at den ikke bliver godkendt af de italienske vælgere. Man kan se det italienske valgresultat som Tysklands manglende evne til at udvise konstruktiv ledelse.

Frem for at gøre grin med det, må vi forsøge at forstå den besked, som det italienske valg sender. Vi må overveje, om budskabet kun gælder Italien eller om det også er et wake-up call for andre lande, sågar måske for hele Europa. Italienerne

kan helt enkelt ikke udholde nedskæringer længere. Denne følelse deles af mange over hele Europa – det er derfor på tide, at Berlin og Bruxelles genovervejer deres politik.

Vrede mennesker er blevet aktive borgere

Fænomener som Gyldent Daggry i Grækenland eller Jobbik Ungarn ses ikke i Italien. Det er interessant at bemærke, at Beppe Grillo ofte har gjort opmærksom på sin evne til at katalysere utilfredshed, sin interesse i at udarbejde reel politik og til at arbejde mod realistiske programmer – i modsætning til andre såkaldte populistiske partier i Europa. Grillos bevægelse har formået at bringe politik tilbage til de mennesker, der havde mistet interessen i og tilliden til Italiens politiske system. Han har evnet at omdanne vrede mennesker til aktive borgere. Dette bør ses som et positivt resultat, især i en situation, hvor mange politiske institutioner – såvel nationalt som internationalt – kritiseres for manglende legitimitet.

Det er vanskeligt at undervurdere, at mange italienere for første gang føler sig som aktive borgere. I de sidste 20 år har Berlusconi ændret Italien og landets politiske narration uigenkendeligt. Derfor skal vi byde det velkomment, at emner som borgerdeltagelse og legitimitet er kommet tilbage, og at de italienske borgere interesserer sig aktivt for politik – i en tro på, at forhold kan ændres. Det er netop disse emner, Europa skal beskæftige sig med: demokrati og legitimitet.

Måske spreder den italienske tsunami sig over Europa, måske vil vi se fortsættelsen af en ny slags politik ved det kommende års valg til Europaparlamentet. Det er i denne ånd, at Napolitano i en tale i Berlin understregede nødvendigheden af en debat om Europas fremtid og udsigterne til en reel politisk union.

"Hvis begrebet 'politisk' betyder en mangfoldighed af mænd og kvinder, der handler i samfundet i overensstemmelse med regler om frihed og solidaritet; hvis 'politisk' betyder at skabe institutioner og derefter lede dem; hvis 'politisk' betyder at modne samkvemmet mellem mennesker og stater, hvordan kan vi så undgå at indse, at konstruktionen af Europa – uanset teknikaliteter – er en politisk proces, der bygger på politiske idealer og som kræver lederskab og politisk vejledning?".

Dette budskab bør berolige såvel italienere som tyskere. Og i stedet for at sætte mærkatet farce på Italiens indenrigspolitik skulle vi fokusere på, hvad der virkeligt er på spil: Europas fremtid.

Oversat fra engelsk af Philip Maschke

Padova

Analyse: Hellere en komiker end Mussolini

Af Michael Jarlner, Politiken

Sydeuropa balancerer på fallittens rand, og pessimisterne ser en fare for et tilbagetog til fascismen.

Lad os begynde med det gode budskab: Det kunne være meget værre.
Ganske vist undergår verden – og ikke mindst Sydeuropa – lige nu den værste krise siden 1930'erne. Grækenland, Spanien, Portugal og senest Cypern balancerer på fallittens rand, og millioner af især unge lever fra hånden til munden.

Pessimisterne ser en fare for, at det hele en dag eksploderer i sociale oprør og et tilbagetog til den fascisme, der i Spanien, Italien og Tyskland var svaret på 1920'ernes og 1930'ernes krise.

Disse pessimister peger bekymret på fremgangen for fascismen i Ungarn. På Grækenland, hvor det nyfascistiske Gyldent Daggry er skudt frem som en politisk kraft. Og de peger på nationalismen i Danmark, Finland, Østrig og Frankrig. Fælles for de nationalistiske kræfter er, at de ynder at fremstille EU som ondets rod.

Optimisterne ser et andet billede. De vil være nødt til at acceptere, at krisen har fået "folket" til at reagere, men reaktionen har været en hel del venligere end for 80-90 år siden. I dag har store dele af Italien sluttet op om komikeren Beppe Grillo.

Det er dog bedre end den fascistiske diktator Mussolini. Spanierne – især de unge – drømmer heller ikke om Franco, men har i stor stil sluttet op om den fredsommelige bevægelse af indignerede, Indignados.

Deres protester sker inden for demokratiets rammer. I både Grækenland, Spanien og Portugal har vælgerne – trods alt – givet flertallet til regeringer, der fortsat vælger hårde spareprogrammer for at kunne forblive i euroland frem for at give op.

Sporene skræmmer nemlig. De tre lande var diktaturer i 1970'erne. Men de voksede ud af dem, og flere demokratier blev afstivet af netop EU.

Til forskel fra dengang forsøger de kriseramte EU-lande heller ikke at eksportere deres kriser til hinanden gennem konkurrerende devalueringer. Sådan som mange danskere vil kunne huske alt for godt. I dag forsøger man at tilpasse økonomierne til hinanden.

Men det er en smertefuld proces. Euroen var nemlig fra start en fejlkonstruktion, fordi naive politikere troede, at de kunne begynde med at indføre en fælles valuta og så derefter få økonomierne til at passe sammen.

Det svarer til at starte med at bygge et hus og først til sidst støbe fundamentet. Derfor er sydeuropæerne nu tvunget ud i desperate besparelser.

Problemet er blot, at politikerne har tabt "folket" på vejen. Derfor reagerer de. I de grimme tilfælde med nationalisme og fascisme. I de venligere med protestbevægelser som Occupy Wall Street, Piratpartiet, spanske Indignados og Grillos bevægelse 5 Stjerner.

I begge tilfælde afspejler reaktionerne dyb mistillid over for de etablerede partier og institutioner.

De fredelige bevægelser er ofte gået i sig selv efter nogen tid, fordi utilfredsheden har været eneste bindemiddel. Dermed opstår risikoen for at de så i anden omgang søger mod mere 'klassisk ekstremisme' som i Grækenland og Ungarn.

Eller man kunne pege på et Storbritannien, hvor presset fra de nationalistiske kræfter nu er så stort, at det konservative regeringsparti har overtaget anti-EU-retorikken i en sådan grad, at briterne kan være helt på vej ud af EU.

Derfor må de etablerede partier tage advarslen fra folk som Beppe Grillo alvorligt. Hans triumf ved det italienske valg for nylig udstiller behovet for en genetablering af forbindelsen mellem folk og magthavere.

Problemet er, at politikerne har tabt 'folket'.

© Politiken 23 marts 2013

Vil vi Europarådet?

Af Hanne Severinsen

Europarådet blev oprettet for at beskytte demokratierne i Europa mod at gentage mellemkrigstidens fejltagelser. Men kniber det med engagementet?

I den vigtige afstemning i januar i år om definitionen af politiske fanger deltog i alt 176 ud af forsamlingens 315 parlamentarikere. Altså kun lidt over 50 % - men dog samtidig det højeste antal stemmer, man har kunnet mønstre de seneste to år. Normalt bliver et flertal af resolutionerne vedtaget af under 80 deltagere, og det gør det naturligvis lettere bagefter at bagatellisere deres betydning.

Den Parlamentariske forsamling modtog i januar en informationsrapport fra sekretariatet. Dette var i 2007 blevet sat til at følge med i deltagelsen i PACE sessioner og afstemninger for hvert enkelt medlemsland med henblik på at rette henvendelse til delegationsledere og parlamentsformænd fra lande, der havde en mødefrekvens på under 50 % for at øge det pågældende medlemslands engagement.

I toppen af lande med høj mødeprocent ligger Norge med 93,89 % fulgt af Sverige med 90,28 %. Af Europarådets 47 lande ligger de 17 under 50 %. Danmark ligger tæt på bunden med 37,78 %.

Deltagelse i afstemningerne er endnu lavere: Danmark er igen tæt på bunden som nr. 39 med en afstemningsprocent på 14,30 % mod Norges førsteplads på 87,25 %.

Der er mange forklaringer på den lave danske deltagelse. Oktober sessionen falder næsten altid sammen med Folketingets åbning. (Før Edinburgh-traktaten, der pålagde EU-parlamentet at have 12 sessioner i Strasbourg, var Europarådets møder altid i sidste uge i september). Og Folketinget, der holder mødefri, når Nordisk Råd holder møder, tager desuden ikke hensyn til Europarådet i sin mødeplanlægning. Delegationsmedlemmerne må ofte vælge mellem at passe ordførerskaber eller deltage i sessionerne i Strasbourg.

Dette giver derfor stof til eftertanke både for Præsidiet og for delegationsmedlemmerne.

I øvrigt står det heller ikke så godt til ved det årlige Udenrigsministermøde. Sidste år i maj i Istanbul deltog kun 10 Udenrigsministre og 11 Viceudenrigsministre. Resten bestod af de permanente ambassadører, dog i et par tilfælde suppleret med en embedsmand fra Udenrigsministeriet – det gjaldt bl.a. Danmark. EU blev repræsenteret ved Nikolej Wammen, så der var, som noget nyt, en dansk minister tilstede til dette Udenrigsministermøde.

Om kaviar-diplomatiet i Aserbajdsjan: En trist historie.

Aserbajdsjan fik sin uafhængighed samtidig med det kaos, som krigen om enklaven Nagorno-Karabakh affødte. Ud af dette etableredes et ét-parti diktatur efter et kup i 1993 under ledelse af Heydar Aliyev. Denne blev efter sin død i 2003 efterfulgt af sin søn Ilham Aliyev, der i nogle år havde været medlem af PACE, Europarådets parlamentariske forsamling, hvor han havde plejet en del kontakter.

Europarådet var fuld af skepsis over for landets ansøgning om medlemskab, men efter voldsomme diskussioner blev der alligevel enighed om en formel, fordi "det var bedre at kontrollere landet indefra end at udelukke dem - og at det var bedst at give dem adgang samtidig med Armenien".

De to rapportører Andreas Gross og Andres Herkel gjorde en ihærdig indsats for at sætte fingeren på de kritiske punkter. De påpegede i alle rapporter, at Aserbajdsjan ikke opfyldte kravene om frie og fair valg og havde hundredvis af politiske fanger. De prøvede også at få PACE med på sanktioner, men kunne ikke få flertal. Styret svarede igen ved at nægte at mødes med rapportørerne og startede - via sit såkaldte kaviar-demokrati - med at samle en voksende flok PACE-medlemmer fra alle partier (alle har desværre brodne kar), der villigt optrådte som "nyttige idioter" i roller som valgobservatører og på hyppige "venne"-besøg, hvor man roste Aliyev for hans mange fremskridt. Samtidig blev der ivrigt intrigeret for at få valgt nogle mere "bekvemme" rapportører, hvilket desværre ser ud til i dag fuldt ud at være lykkedes!

Udmanøvreringen af alle kritiske røster har været massiv – ligesom det under Melodi Grand Prix sidste år lykkedes at bagatellisere kritikken og bortlede opmærksomheden fra de mange forfølgelser af oppositionelle og de mange politiske fanger. En manøvre, der desværre også lykkedes ved debatten i PACE i januar i år.

Den lange triste historie kan læses bl.a. i
http://www.demdigest.net/blog/2012/05/how-bakus-caviar-diplomacy-neutered-europes-rights-standards/

Så faldt Damokles-sværdet!

Chikane i Rusland: Allerede nu behandles 9.000 begæringer om likvideringer og suspenderinger af NGOeres virksomhed ved domstolene.

Af Karsten Fledelius

Omkring år 400 f.Kr. hængte tyrannen af Syrakus, Dionysios den Ældre, et sværd op i et hestehår over hovedet på en lokal græsk aristokrat, Damokles, som havde prist diktatorens lykke. Et sådant "Damokles-sværd" har hængt over russiske NGOers hoveder, siden statsdumaen vedtog en lov om registrering af NGO i henhold til hvilken, russiske organisationer, som har modtaget penge fra udlandet, skulle registrere sig som "fremmede agenter". I marts og begyndelsen af april blev snoren så klippet over og sværdet faldt: Loven bliver nu implementeret ved indtrængen og gennemgang af arkivalier og harddiske på en lang række organisationers kontorer, herunder Helsinki-gruppen i Moskva, organisationen "Memorial", som forsker i Sovjettidens forbrydelser som GULag, og Golos, som bl.a. undersøger anklager om valgsvindel.

At dette i sig selv opleves som et slag mod det russiske civilsamfund er indlysende, og således er det også blevet opfattet i udlandet. Præsident Putins nylige officielle besøg i Tyskland er i høj grad blevet præget af det, forbundskansler Merkel har eksplicit understreget civilsamfundets betydning for en gunstig samfundsudvikling allerede før den happening, som medlemmer af den ukrainske feministgruppe "Femen" gennemførte over for Putin. De blottede bryster med påskriften "Fuck Putin" ved Hannovermessens åbning den 8. april gjorde deres virkning i medierne.

Putin selv reagerede tilsyneladende humoristisk på begivenheden, som kun vil få et retligt efterspil, hvis han erklærer at have følt sig krænket. Men den russiske præsident forsvarede loven og dens gennemførelse med, at det var noget helt normalt og legitimt i alle lande, at man ville have overblik over udenlandsk kapitals indflydelse på meningsdannelsen, det gjorde man da f.eks. også i USA! Ifølge citaterne nævnte han ikke EU i den forbindelse, formentlig for ikke at støde værtinden. Men er den nye lov overhovedet blevet implementeret under hensyn til, at "Rule of Law" må være baseret på lige behandling af alle borgere uden hensyn til politiske anskuelser? Det er stærkt bekymrende, at den russiske lov klart rammer nogle af de dele af det russiske civilsamfund, som har givet mest håb for en fremtidig demokratisk udvikling.

Ruslands præsident Vladimir Putin.

Desværre er det klart, at aktionen udvikler sig til mere end en skræmmekampagne. Allerede nu behandles 9.000 begæringer om likvideringer og suspenderinger af NGOers virksomhed ved domstolene. Den russiske føderations justitsministerium har allerede anlagt en sag om administrativ lovovertrædelse i forhold til den kendte organisation Golos, der kæmper for at forsvare vælgernes rettigheder og dens administrerende direktør Lillija Sjibanova. Dokumenterne om NGOens brud på registreringsordren er allerede oversendt til domstolen.

Golos' leder har understreget, at man ikke har registreret organisationen som "fremmed agent", fordi den ikke er en sådan. Fra det tidspunkt, hvor NGO-loven trådte i kraft, har organisationen ikke modtaget finansiering fra udlandet. Sjibanova kan ikke forstå, hvor justitsministeriet har sine oplysninger fra, og er parat til at forsvare sig i retten, oplyser RIA Novosti. Menneskerettighedsorganisationen Agora, der har påtaget sig at repræsentere Golos' interesser, mener, at justitsministeriet anser Andrej-Sakharov-prisen, der uddeles af en norsk menneskerettighedsorganisation, for at

være udenlandsk finansiering, skriver lederen af Agora, Pavel Tjikov, på sin Twitter profil.

På sin hjemmeside har Golos offentliggjort en artikel af Lidija Andrusenko, kommentator ved "Novaja Politika", hvis mening tilsyneladende deles af organisationens ledelse.

I artiklen lægges der særlig vægt på det forhold, at der i gruppen af undersøgere af organisationen ikke kun indgår medarbejdere ved statsadvokaturen, men også repræsentanter fra FSB, brandvæsnet og andre offentlige myndigheder. Hun bemærker endvidere, at disse myndigheder af og til får hjælp af journalister fra den statskontrollerede TV-station NTV, personer, som efter hendes mening har specialiseret sig i politisk motiverede sager.

Hvad kan vi gøre for vores kolleger i Rusland i denne situation, hvor lovgivning bruges til at chikanere organisationer, som er eller mistænkes for at være kritiske over for regimet? Under alle omstændigheder at følge situationen med stor opmærksomhed, herunder eventuelle efterfølgende retssager. Det er som om det mønster, vi har set udvikle sig i Ukraine efter 2010, vil kunne gentage sig i Rusland. Her har vores Helsinki-komité med sine undersøgelser af retspraksis i samarbejde med europæiske organisationer været med til at påvirke situationen så meget, at den ukrainske præsident netop har benådet medlemmer af Julija Tymosjenkos regering, herunder den tidligere minister Lutsenko. Også hans russiske kollega har interesse i et bedre forhold til EU. Derfor var det så vigtigt, at Angela Merkel reagerede som hun gjorde ved Putins besøg i Tyskland. Det *kan* komme til at gøre en forskel!

Det 15. Baltic Sea NGO Forum afholdtes den 16.-17. april i Sankt Petersborg med deltagelse af omkring 300 NGO-repræsentanter fra 11 lande.

Vladimir Sjitke, formanden for den russiske NGO Memorial, rettede en appel til forsamlingen under afsnittet juridiske temaer:

Ærede kolleger!
Som mange af jer ved fra SMI's meddelser og fra delegaterne på dette møde, har myndighederne i Rusland i den seneste tid gennemført et alvorligt slag mod NGOer, som beskæftiger sig med politisk virksomhed, der nu i Rusland opfattes som «påvirkning af den offentlige mening» – hvilket må anses for at være den essentielle virksomhed for enhver uafhængig samfundsmæssig organisation.

Alle vi NGOer, både vi og I, ser vores opgave i at øve indflydelse på den offentlige mening om en række forskellige spørgsmål – menneskerettigheder, økologi, segregation og andre. Men kun i Rusland regnes forsøg på indflydelse på den offentlige mening for en forbrydelse. Men uden en sådan indflydelse på den offentlige mening kan det civile samfund ikke udvikle sig.

Og hvis nu nogen civil samfundsengageret organisation modtager penge fra internationale fonde, beskylder man den for at være en «udenlandsk agent», hvilket i Rusland er ensbetydende med at blive erklæret som fjende af staten. Med ét slag betyder dette en diskrimination af NGOer ud fra deres finansielle kilder.

Den seneste tids politik fører efter vor opfattelse til en isolation af Rusland fra det internationale civilsamfund. Den udgør et forsøg på at indføre statslig kontrol med civilsamfundets deltagelse i internationalt samarbejde, herunder vort samarbejde med Østersølandene.

Vi håber, at I som NGOer i landene omkring Østersøen ikke vil forholde jer passivt til jeres russiske NGO-kolleger, og at I vil understøtte os i det vanskelige arbejde med at udvikle vort civile samfund.

Memorial er et netværk af regionale menneskeretsorganisationer i Rusland og tidligere Sovjetområder. Memorial arbejder med at tilvejebringe og vedligeholde sandheden om forbrydelserne under de totalitære regimer, med at respektere mindet om ofrene for repressionen og med juridiske rettigheder og bistand.

Ib Alken og Carl Erik Foverskov repræsenterede Den Danske Helsinki-Komité på Østersøkonferencen.

Litauen: Det polske mindretals vilkår

Af Margareta Kepinska Jakobsen

Det polske mindretal har ikke fået megen sympati fra litauisk side, og mindretallets borgerlige rettigheder respekteres ikke. Forklaringen skal til dels findes i de gamle konflikter.

Litauiske statsborgere af polsk etnisk herkomst udgør den største nationale minoritet i Litauen. De skønnes at udgøre 7 pct. af Litauens befolkning, ca. 235.000 indbyggere. Den næststørste minoritet er russere, der udgør ca. 5 pct. De fleste polakker bor i hovedstaden Vilnius og i Vestlitauen omkring Vilnius. I selve Vilnius er ca. 104.000 indbyggere af polsk herkomst (19 pct.), hvorved hver femte borger i Vilnius er etnisk polak.

I regionen Solcinianki (Soleczniki) udgør de 31.000 borgere af polsk afstamning en majoritet på ca. 80 pct. Den næststørste koncentration af polakker, 12.000, bor i regionen omkring byen Trokai, hvor de udgør 33 pct. af befolkningen. Det overvejende flertal af de etniske polakker, 85 pct., taler til hverdag polsk som første sprog.

Det polske mindretal har - i modsætning til den nyere russiske indvandring - boet i disse områder siden 1300-tallet. De flyttede hertil efter indgåelse af den polsk-litauiske union, der i starten var en personalunion, som i løbet af de næste to århundreder blev udvidet til en realunion, hvor de to lande praktisk talt smeltede sammen og blev kaldt "Kongeriget af to Nationer".

Sameksistensen forløb fredeligt og til gavn for hele det multinationale samfund - fælles forsvar mod Korsridderne i nord, mod tyrker og tatarer fra syd og senere mod Moskva og Sverige - indtil slutningen af 1700-tallet, hvor landet blev delt mellem Preussen, Østrig og Rusland.

Det Litauiske Storfyrstendømme, der også omfattede en del af det nuværende Ukraine og Hviderusland, kom sammen med den østlige del af Polen under russisk overherredømme. Polakkerne og litauerne fortsatte deres forbindelser og kæmpede sammen i de mange nationale opstande mod Rusland.

Efter Første Verdenskrig opnåede begge nationer deres uafhængighed som to selvstændige lande. Grænsedragningen skabte etniske og nationale minoriteter på begge sider og først da begyndte konflikter og rivalisering om Vilnius og området omkring byen. På dette tidspunkt var Vilnius beboet af 49 pct. polakker og 48 pct. jøder, der deklarerede sig som polske jøder. I 1920 blev Vilnius erobret af polakker og blev efter en traktat fra 1922 indlemmet i Polen. Dette har medvirket til det spændte forhold helt indtil i dag.

Konflikten blev skærpet af begivenhederne under Anden Verdenskrig, hvor Vilnius blev "givet tilbage" til litauerne af Sovjetunionen. Polakkerne kritiserede, at mange litauere førte samarbejdspolitik med først russerne, derefter med tyskerne og så igen med russerne, medens det polske mindretal var meget aktiv i modstandsbevægelsen mod begge besættelsesmagter.

Efter Anden Verdenskrig tilfaldt Vilnius med omkringliggende områder den Sovjetiske Litauiske Republik. Dette bevirkede, at en stor del af den polske befolkning udvandrede fra Litauen til Polen, især den uddannede del. En lige så stor del var under krigen blevet deporteret til sovjetiske fangelejre eller tvangsforflyttet til fjerne sovjetiske egne. Den polske befolkning, som indtil da havde udgjort majoriteten i disse områder, blev efter Anden Verdenskrig til en minoritet.

I 1994 underskrev Republikken Polen og Republikken Litauen en traktat om venskab, samarbejde og godt naboskab. Hensigten var at regulere minoriteternes stilling i begge lande, da begge minoriteter opfylder alle de kriterier, der findes i Europarådets Rammekonvention om Beskyttelse af Nationale Minoriteter. Og det betyder, at mindretallet består af en "oprindelig befolkning" (autokton befolkning), bebor et sammenhængende område, og talmæssigt udgør en betydelig størrelse- over 20 pct.

Litauen ratificerede denne konvention den 1.7.2000, men opfylder langt fra Konventionens krav og anbefalinger.

Det polske mindretals lærere strejker mod sproglove. Vilnius september 2011.

Gerrymandering: valgkredsmanipulation

Gerrymandering – ændring af valgkredsinddelinger og ændringer af valgloven – betegner en manipulerende nyinddeling af valgkredse. Kaldes også valggeometri og ses mest i forbindelse med enkeltmandskredse, dvs. når proportional mandatfordeling ikke anvendes.

Formålet med gerrymandering er at inddele valgkredse således, at det regerende flertal forøger sin mulighed for at opnå et dominerende flertal af mandater, når stemmetallene efter et valg gøres op. Resultatet er, at oppositionspartier eller mindretal ikke vil kunne opnå et antal mandater, der i rimelig grad modsvarer antal indbyggere og/eller mindretallets partipolitiske holdninger.

Begrebet er opkaldt efter en amerikansk senator Gerry, som brugte det op til valget i 1812. I vor tid breder brugen af denne udemokratiske metode sig i flere af de nye demokratier i Østeuropa, f.eks. i Slovakiet, Litauen, Polen og Ungarn.

Fremgangsmåden er blevet brugt i Litauen for at oppositionen eller det polske mindretal ikke skulle kunne opnå et antal mandater, som deres størrelse berettiger til. I det første frie valg i Litauen i 1992 opnåede det polske mindretal 8 mandater i parlamentet. Derefter blev valgkredsene i Vilnius regionen i 1994 ændret således, at Vilnius, Trakai og Salcininkai blev knyttet til kommuner med stort litauisk flertal. Ved det følgende valg opnåede det polske mindretal således kun 2 mandater.

Samtidig blev det vedtaget, at kun politiske partier kan opstille kandidater til parlamentet. De polske foreninger med deres forskellige interesseområder (kultur, uddannelse, sport) var af forskellig politisk observans, men sluttede sig da sammen i ét parti – Polska Akcja Wyborcza (den polske valgaktion) på et nationalt grundlag. Polska Akcja Wyborca opnåede ved sidste parlamentsvalg i 2012 et overraskende godt valg på 5 mandater, hvilket indikerer, at de også fik litauiske stemmer.

Spærregrænsen fastlagde man til 5 pct. Dette vanskeliggør opnåelse af repræsentation, ikke kun for det polske, men også for det russiske mindretal. I Danmark er spærregrænsen på 2 pct.

I 1992 tilrettede Litauen en lov om minoriteters beskyttelse fra sovjetisk tid og besluttede, at den skulle gælde til 1.1.2010 for at blive afløst af en ny lov. Den gamle lov indeholdt bestemmelser om rettigheder til at pleje eget sprog og kultur og undervisning på modersmål. Forfatningen indeholder meget generelle garantier. Der er ikke siden vedtaget nogen ny lov i Litauen om minoriteters beskyttelse.

Den polske minoritets situation er ikke blevet bedre efter, at Litauen genvandt sin uafhængighed og erklærede sig som den demokratiske republik Litauen. Tværtimod er de nationale stridigheder blusset op med ny styrke.

Situationen er anderledes for den meget lille litauiske minoritet i Polen på ca. 6.000 personer. De polske myndigheder respekterer konventionerne om nationale minoriteters rettigheder og opfylder de internationale normer og krav.

Polske NGOer i Litauen har flere gange fremført deres klager over brud på internationale konventioner og på den polsk-litauiske traktat af 1994. De vigtigste vedrører:

1. *Gerrymandering – ændring af valgkredsinddelinger*

2. *Ændring af den etniske sammensætning af befolkningen i Vilnius området. Ved tilbagelevering af konfiskeret ejendom (fra sovjettiden) gælder, at ejeren kan få en ejendom af tilsvarende størrelse i en anden del af landet. Ofte diskrimineres der mod oprindelige polske ejere ved at litauere overtager ejendomme i områder overvejende beboet af etniske polakker, således at den etniske befolkningssammensætning ændres. En praksis der er i strid med internationale konventioner.*

3. *Forbud mod brugen af polske for- og efternavne i deres originale form. Polske navne "litauiseres" dvs. at specifikke polske tegn udelades og litauiske endelser, der angiver personens køn, tilføjes. Dette medfører typisk, at navnene afviger meget fra den original form og sker for såvel nulevende borgere som for historiske personer.*

4. *Forbud mod skilte med polske sted- og gadenavne i byer, hvor den polske minoritet udgør en betydelig del – eller endda flertallet - af befolkningen. Forbud mod butikskilte på polsk i forretninger drevet af polakker i disse byer. I mange tilfælde er byrådsformænd blevet straffet med bøder for at have tilladt opsætning af polske skilte og skiltene er blevet fjernet af de litauiske myndigheder. Det virker særlig uretfærdigt og sårende på den polske del af befolkningen, at der i den nordlige del af Litauen (det tidligere Østpreussen) er opsat forretningsskilte på tysk uden, at nogen griber ind.*

5. *Polsk er ikke tilladt som hjælpesprog i kommunikation med offentlige*

myndigheder i områder, hvor der bor en majoritet af polakker, som led i en tvungen litauisering. Selv referater af møder på polske skoler skal affattes på litauisk.

6. *En ny lov fra 2011 om undervisning og uddannelse, der diskriminerer elever i polske skoler med hensyn til undervisningsprogrammer og eksamenskrav. Loven reducerer antallet af fag, der kan undervises på polsk, og stiller de samme krav ved studentereksamen i litauisk sprog til eleverne i både polske og litauiske skoler, uanset at litauisk ikke er de polske elevers modersmål, og at de ikke modtager den samme undervisning i litauisk som de litauiske elever.*

7. *Polske skoler får ikke de samme midler som litauiske fra de lokale og det centrale budget. Det betyder, at skolernes fysiske rammer er i væsentlig dårligere forfatning end litauiske skoler. I områder beboet af et polsk etnisk flertal bygges luksuriøse litauiske skoler med det nyeste udstyr for de få litauiske børn i området. De polske NGOer mener, at formålet med dette er at tiltrække polske børn og unge til de litauiske skoler.*

8. *Hate Speech i aviser, radio, TV og på sociale fora dyrker gamle stereotyper og opfordrer til had, der resulterer i flere tilfælde af vandalisme mod polske skoler, andre polske objekter og endda fysisk vold mod unge, der taler polsk på gaden.*

9. *Diskriminering på arbejdsmarkedet ses ofte i form af jobannoncering, der specificerer køn, etnisk tilhør, nationalitet, religion, modersmål eller seksuel orientering. En fremgangsmåde, der er i strid med EU's direktiver om ligebehandling.*

Begyndelse til dialog?

Polens præsident Bronislaw Komorowski besøgte i februar 2013 Litauen for at drøfte det polske mindretals situation og dialogen fortsatte under den litauiske præsident Dalia Grybauskaités besøg for nylig i Warszawa.

Fra polsk side udtrykte man håb om, at Litauen indenfor de kommende to år vil vedtage en lov om beskyttelse af mindretallenes rettigheder, der vil respektere den Europæiske Rammekonvention om Beskyttelse af Nationale Minoritets Rettigheder.

Den litauiske præsident fandt, at det vigtigste problem er Polens for venlige politik overfor Rusland, som kan skade Litauens interesser, og at en løsning af det polske mindretals problemer kan vente. Det blev dog aftalt, at situationen skulle analyseres.

Pressedækningen af disse møder fremkaldte voldsomme reaktioner i Litauen bl.a. demonstrationer foran præsidentens palæ og en appel mod at give det polske mindretal sproglige rettigheder. "Appellen til forsvar for litauisk som statssprog og landets territoriale integritet" blev underskrevet af ca. 17.000 personer. Aktionen var ledet af det ekstreme Nationalistisk Forbund og Selskabet Vilnija.

Den ny centrum-venstre regering tog i december 2012 fat om at løse en del af problemerne. Regeringen har foreslået, at

Ikonet for sameksistens. Den polsk-litauiske personalunions rigsvåben år 1500.

geografiske navne og gadenavne kan skrives på to sprog i områder, der er tæt beboet af mindretallet, samt tillade, at polske navne bliver skrevet i ren polsk form. Programmet lover også revidering af den af polakker og russere meget kritiserede nye lov om uddannelser og undervisning.

Litauens president Dalia Grybauskaité og Polens president Bronislaw Komorowski fejrer 600 året for slaget ved Grunwald.

Polske NGOer i Litauen har i de senere år henvendt sig med deres klager til polske myndigheder og til internationale organisationer såsom OSCE, Europarådet og Europaparlamentet.

De påpeger, at Litauen ikke overholder en række internationale konventioner, bl.a. Europarådets rammekonvention om Beskyttelse af nationale Rettigheder, Bolzano Rekommandationer om nationale mindretal i mellemstatslige relationer, Haag Rekommandationer om mindretallets ret til uddannelse, samt de vigtigste konventioner om menneskerettigheder: Den Europæiske Menneskeretskonvention og Konventionen om Borgerlige og Civile Rettigheder, som Litauen har ratificeret.

NGOerne understreger det internationale samfunds ansvar for beskyttelse af nationale minoriteter og behovet for, at flere lande samarbejder på dette felt. Beskyttelse af nationale mindretals rettigheder forebygger nationale og internationale konflikter, og en sådan beskyttelse bidrager til bevarelse af fred og sikkerhed i såvel det pågældende land som i verden.

Eksempler på NGO-initiativer:

Petition nr. 0358/2011 fremsendt til Europaparlamentet af Tomasz Starski og støttet af organisationen European Foundation for Human Rights. Hovedpunkterne i denne petition vedrører undertrykkelse af det polske mindretals sproglige rettigheder.

Europaparlamentets Petitionskommission behandlede Petitionen på sit møde den 24. april 2012 og besluttede, at klagerne skulle undersøges nærmere, da de vedrører EU's fundamentale værdier, mere konkret menneskerettigheder og rettigheder for personer, der tilhører en national minoritet.

Litauens repræsentanter protesterede mod behandlingen af Petitionen.
Kommissionens beslutning blev støttet af parlamentsmedlemmer fra en række lande, især Storbritannien, Rumænien og Danmark.

Petition nr. 1008/2011 fremsendt til Europaparlamentet af The European Foundation for Human Rights. Petitionen indeholder klager over Litauens regerings indsamling og bearbejdelse af data vedrørende litauiske statsborgeres nationale og etniske herkomst. Petitionskommission har også indledt behandlingen af denne petition med den begrundelse, at det er i overensstemmelse med Europaparlamentets regelsæt, og at de problemer, der er påpeget i begge Petitioner, har en væsentlig betydning for hele EU og derfor skal løses på Unionsniveau.

Henvendelse til OSCE, der førte til, at OSCEs Højkommissær for nationale mindretal, nordmanden Knut Vollebæk, gennemførte en fact finding mission i Litauen og fremsatte rekommandationer om sproglige og kulturelle rettigheder. Knut Vollebæk besøgte atter Vilnius i 2012 for at afdække viljen til at følge hans rekommandationer.

Fra centraliseret planøkonomi til markedsøkonomi

- de post-kommunistiske lande i transition

Af Philip Maschke

Berlin 1989.

Borgernes krav om systemændring var i høj grad et ønske om øget velstand, ønsket om stigende velstand voksede hurtigere end planøkonomierne i Central- og Østeuropa og Rusland kunne levere. Kravene i 1989 var ikke lighed og omfordeling, men almindelig velstandsforøgelse, demokrati og national frigørelse. De aktive var veluddannede mennesker, der var ringere lønnet end i tilsvarende jobs i Vesteuropa. F.eks. ønskede bevægelsen Solidaritet i Polen grundlæggende en højere levestandard, som man mente, at landene i Vesteuropa havde opnået med pluralisme og demokrati. Det skønnes, at de fleste af østlandene på det tidspunkt havde et købekraftskorrigeret bruttonationalprodukt per indbygger på 30-40 procent af niveauet i Vesteuropa *(Karsten Stæhr 2013).*

Såvel politikere som Valutafondens rådgivere regnede med, at overgangen fra planøkonomi til markedsøkonomi ville forløbe let, at de østeuropæiske stater ville "catche up" med Vesteuropa, hurtigt ville opnå den attråede levestandard. Ruslands præsident Jeltsin forventede, at omstillingen kunne klares på 500 dage. Men så let kom det ikke til at gå. Verden havde ikke tidligere set en overgang fra socialistisk planøkonomi til vestlig kapitalistisk markedsøkonomi.

Økonomen Milton Friedman.

Chokterapi

Åbningen i Ungarn og i Berlin i 1989 skete, da det stod klart, at Sovjetunionen under Gorbatjov ikke ville fortsætte med sin magtanvendelse mod opstande som i DDR 1953, Ungarn 1956, Tjekkoslovakiet 1968 og Polen 1970 og 1980.

Ligeså spontan, åbningen af Berlinmuren som bekendt var den aften i november 1989, ligeså overraskende for Vesten var ønsket om en øjeblikkelig ændring af de politiske systemer. Der lå ingen steder en plan for, hvorledes de post-kommunistiske økonomier burde omstilles til markedsøkonomier, der var ingen erfaring for – eller lærebog i - hvorledes et lands totale samfundsstruktur kunne omlægges. Enkelte lande som Polen, Ungarn og Slovenien stod allerede i starthullerne i 1989 – med en gryende udlandsorienteret økonomi - andre som de tre baltiske lande opnåede først fuld frihed i 1991, da Sovjetunionen ophørte og Rusland afstod fra at håndhæve en besættelse af de tre lande. De tre baltiske lande havde f.eks. været fuldt integrerede som leverandører til Sovjetunionens samfundsøkonomi. De omfattende reformer blev først mulige efter at Sovjetunionens dominans var ophørt og nye politikere kommet til.

Tidsånden sidst i 1980erne var stærkt præget af "Thatcherisme" – Margaret Thatchers IMF-støttede privatisering af Storbritannien og opgør med fagbevægelsen – og "Reaganisme", kort sagt troen på den fri markedsøkonomi.

Begrebet chokpolitik tilskrives økonomen Milton Friedman og hans kolleger i Chicago, der i 1975 rådgav Pinochet-styret i Chile om hurtig omlægning til en markedsorienteret økonomi. Milton

Borgernes individuelt oplevede tilfredshed varierer fra land til land. Den har været lidt faldende fra 2006 til 2010 iflg. LiTS. "Tilfredsheden med tilværelsen alt i alt" vises nedenfor i kolonne 2. For de samme lande vises den andel af borgerne, der mener, at såvel demokrati som markedsøkonomi, dvs. kombinationen, er at foretrække som system – kolonne 3.

(1) Land	(2) Noget eller meget tilfredse i pct.	(3) Demokrati plus markedsøkonomi
Vesteuropa gn.snit	71	
Hele transitionsregionen	42	
Estland	52	31
Letland	38	13
Litauen	33	28
Polen	56	25
Slovakiet	50	29
Ungarn	19	27
Slovenien	60	31
Ukraine	30	24
Rusland	42	22
Georgien	23	38

Kilde: Life in Transition Survey 2010, EBRD, (uddrag).

Friedmans tankegang var ligeledes inspiration til Margaret Thatchers neoliberale "genopretningspolitik" i Storbritannien.

Rådgiveren Jeffrey Sachs anvendte begrebet chokterapi, som især efter at have fået bugt med en hyperinflation i Bolivia i 1985 blev betragtet som det rette værktøj. Chicagoøkonomerne mente at have fået inspirationen hertil fra den hurtige og vellykkede gennemførelse af reformer i den ny vesttyske forbundsrepublik i 1947-48.

The Washington Consensus

De vestlige rådgivere og IMF anbefalede *The Washington Consensus ("Enigheden fra Washington")* som formel for vækst og velstand: Det var resultatet af et møde i 1989 om gældssituationen i Latinamerika. Grundideen er nedbringelse af statens styrende rolle (deregulering, slankere stat, færre skatter og subventioner), liberalisering af priser, marked og udenrigshandel, fri adgang for udenlandsk kapital til banker og direkte investeringer, privatisering og makroøkonomisk stabilitet: finanspolitisk disciplin og en valutakurs, der gør landet konkurrencedygtigt.

Der stod to teorier overfor hinanden, enten chokterapi, et Big Bang, øjeblikkelig åbning af markedet og frigivelse af prisdannelsen, eller gradualisterne, der gik ind for en gradvis og styret omlægning af produktion, prissætning, konkurrence/marked, og finansiering i de postkommunistiske lande.

I 1989-1990 gik de rådgivende økonomer, Verdensbanken og IMF, Den internationale Valutafond, ind for chokterapien, hvor omlægningen skal gennemføres på én gang: åben økonomi, fri valutakurs, privatisering af statsejendom osv. En chokterapi bringer hurtigt varer til forbrugerne, knapheden forsvinder, når der produceres eller importeres for at tilfredsstille efterspørgslen. Chokterapien lader ineffektive virksomheder gå under for at nye kan opstå med ny ledelse og mere effektive produktionsmetoder. Men nedlæggelse af virksomheder betyder også tab af job.

Eftertænksomhed og kritik af chokterapien

Først 10 år efter begyndte kvalificerede drøftelser af, om dette valg mellem de to principper overhovedet havde været rigtigt og relevant, fordi begge som grundlag havde almindelig neoklassisk økonomisk tænkning: at markederne finder i balance. Man undervurderede i væsentlig grad den omstændelige totale omlægning og nyindretning af al lovgivning og samtlige strukturer til de ny behov. Tænk blot på, at det forudsætter både eliternes og befolkningernes forståelse for og accept af ny spilleregler for markedsøkonomi og demokrati. En proces, der i mange lande endnu ikke er afsluttet, som det fremgår af andre artikler her i bladet.

Den neoliberale tro på det fri markeds effektive ressourceudnyttelse tog i virkeligheden ikke tilstrækkeligt hensyn til, hvem reformerne ville gå ud over, eller til det komplicerede arbejde at omstille hele samfundets infrastruktur.

Siden har også Verdensbanken erkendt, at der dengang var tale om et snævert ideologisk perspektiv – men først efter den udbredte anvendelse af chokterapien. Det, der kan undre, er, at man ikke var i stand til at konstatere, at de østeuropæiske stater ikke lignede de latinamerikanske. Man tog ikke hensyn til, at de postkommunistiske lande manglede alle de stats- og retsinstitutioner, der er en forudsætning for velfungerende liberale markedsøkonomier.

Gradualisme

Det er også hævdet efter årtusindskiftet, at man ikke dengang forstod eller indså fordelene ved Kinas meget regulerede og styrede omlægning af sin økonomi mod markedsreformer.

Kina har anvendt en gradualisme, som ikke lader markedet bestemme alt, men hvor man målrettet har styret ny investeringer i anlæg og teknik til de sektorer, myndighederne anser for nødvendige. Statsvirksomheder fik gradvis større frihed og blev gradvis udsat for konkurrence fra ny private virksomheder. Priserne på varer blev kun gradvist frigivet. Kinas økonomiske system kaldes i dag statskapitalisme.

Gradualisme er ikke en bestemt økono-

misk teori, men tilsiger, at myndigheder og politikere holder omstillingsprocessen i en kontrolleret og reguleret "kort snor".

Omstillingens tre faser

Udviklingen i de nære østeuropæiske lande er foregået i tre faser: Først det voldsomme produktionsfald, dernæst en periode med økonomisk vækst, og så finanskrisen fra 2007-2008, der ramte hårdt. For et mere grundigt studium er det vigtigt at notere, at udviklingen er ret forskellig fra land til land, ligesom de konkrete forudsætninger er forskellige. EBRDs transitionsrapporter dokumenterer denne økonomiske udvikling.

Produktionsfald og arbejdsløshed

Levestandarden og jobsikkerheden tog et gevaldigt dyk umiddelbart efter revolutionen. De store produktionsfald skete efter afskaffelse af produktionsplanerne – i Rusland i 1991 – plansystemet brød ikke sammen, imploderede egentlig ikke, det blev afskaffet. De øjeblikkelige markedsreformer var den direkte årsag til de dramatiske produktionsfald *(Hans Aage 2013).*

Det var optimistisk opfattelsen (i både øst og vest), at en liberalistisk markedskapitalisme kunne indføres hurtigt og nemt. Det var ønsket at blive hurtigt rige, ligesom i Vesten. Men da der før omstillingen havde været stor opsparing og vareknaphed, så resulterede de fri priser i en galopperende inflation. Store prisstigninger førte til krav om store lønstigninger og en uheldig spiral var i gang.

Sætter vi bruttonationalproduktet, BNP, tallet for et lands samlede produktion og økonomiske aktivitet, for 1989 til indeks 100 så faldt det i de tre baltiske lande til sit laveste niveau i 1994-1995 (Estland 64 pct. af 1989, Letland og Litauen til 53 pct. af 1989), mens Polen klarede sig bedre og nåede bunden allerede i 1991 med 82 pct. af 1989-niveauet, Tjekkiet i 1993 og Ungarn i 1994 på tilsvarende niveau. Ruslands BNP nåede først bunden i 1998 på 55 pct. af 1989-niveauet og Ukraines BNP i år 2000 på 38 pct. af 1989. Reallønnen faldt til omkring 50 pct. i de tre baltiske lande og mange mennesker måtte se deres opsparing elimineret *(Hans Aage 2013).*

Økonomisk vækst, ca. 1995-2007

Liberalisering og makroøkonomisk stabilitet giver imidlertid ikke i sig selv en bedre velstand. Andre forudsætninger for vækst skal være opfyldt, som privatiseringer, omstruktureringer, erhvervsinitiativ og nye virksomheder samt de mange juri-

Investering i infrastruktur: Autostrada A1 i Polen.

Investering i infrastruktur: Modernisering af jernbane

diske regelsæt, som virksomhederne har brug for for at kunne handle med hinanden.

Nogle forfattere peger på, at i den proces frem mod EU-medlemskab for de post-kommunistiske lande, som varede fra 1993 til 2004, var det en fordel for ansøgerlandene at skulle indføre den såkaldte "EU aquis" fra et udgangspunkt, hvor næsten ingen lovgivning levede op til EU's kriterier. Aquis er fællesbetegnelsen for det sæt af love og direktiver, som et nyt EU-medlemsland skal indføre for at kunne deltage på lige fod i det indre marked, domstolene og i EU-samarbejdet i øvrigt. Disse love og direktiver blev således vejledningen til at opbygge en ny samfundsstruktur.

Den gunstige økonomiske vækst fra 1995 til 2007 på gennemsnitligt 5 pct. årligt – et boom i de østeuropæiske lande - skyldtes især gunstige eksportmuligheder til et Vesteuropa med højkonjunktur. Østeuropas industri blev underleverandør til virksomheder i Vesteuropa og blev tæt integreret i de vesteuropæiske virksomheders produktionsstruktur. Lave lønninger, god infrastruktur, geografisk nærhed og gunstige handelsaftaler med EU dannede grundlaget.

Efter de turbulente år først i 1990erne tolkede de fleste økonomer og politikere, at chokterapien og markedsøkonomien var en succes, der resulterede i høj vækst i de central- og østeuropæiske lande. Årene frem til 2007 var præget af stor optimisme. Høje vækstrater betød, at Østeuropa var på vej til at 'catche up', at gabet indsnævredes, og store dele af befolkningen fik nye muligheder. Men meget af velstanden var lånefinansieret. De, der var tilfredse, var især folk med god uddannelse, faglærte og erhvervsdrivende.

Væksten i Østeuropa på omkring 5 pct. årligt var relativt høj, og indkomstgabet mellem de 10 østeuropæiske lande og EU-15 blev indsnævret betydeligt, men langt fra på et niveau, som Kina og de

erne.

Planøkonomi var karakteriseret ved central detailstyring, ved at negligere forbrugernes præferencer, ved teknisk stilstand (dvs. manglende modernisering af fabrikker og anlæg), omfattende handelshindringer, ineffektivitet og spild. Opfyldelse og overopfyldelse af planen var de officielle mål, suboptimering og mangelsituationer var snarere dagligdagen. Priser og produktion blev fastlagt centralt – ofte på andre prisniveauer end et frit marked ville have skabt – man anvendte forskellige valutakurser for forskellige varegrupper, industriel produktion kunne blive foretrukket for varer til forbrugerne, og det lykkedes dermed ikke at skabe balance mellem behov, efterspørgsel og folks rådighedsbeløb.

Hvilke principielle økonomiske systemer er der at vælge imellem?

Hans Aage definerer seks summariske økonomiske systemer:

1) *Markedskapitalisme* (USA, New Zealand) med demokrati, en svagere stat, større indkomstulighed, svagere fagforeninger, høj velstand, stærkt marked
2) *Velfærdskapitalisme* (Skandinavien og nogle EU-lande) med demokrati, en middelstærk stat, mindre indkomstulighed, stærkere fagforeninger, høj velstand, stærkt marked.
3) *Statskapitalisme* (f.eks. Kina, Thailand) karakteriseres ved tætte bånd mellem statslige og private eliter, statslig styring, voksende indkomstuligheder, høj økonomisk vækst, svage fagforeninger og svagt demokrati
4) *Mafiakapitalisme*, karakteriseret ved svage markedsinstitutioner, svagt demokrati og fagforeninger, stor indkomstulighed og svag økonomisk vækst, korruption og kleptokratiske politikere, og mere eller mindre kriminelle kapitalister (virksomheds- og jordejere).
5) *Fascistkapitalisme* med stærk statsstyring, høj økonomisk vækst, stor indkomstulighed, svagt demokrati og svage fagforeninger, højt BNP per indbygger
6) *Sovjetsocialisme* hvor politisk og økonomisk magt er centreret i parti og statsmagt og hvor karriere forudsatte medlemskab af og partiloyalitet. Lav indkomstulighed, svage markedsinstitutioner og svage fagforeninger, middel økonomisk vækst.

Demokrati forstås som ytringsfrihed, flertalsstyre og sikring af mindretalsrettigheder. Som det ses er styrken af arbejdsmarkedets organisationer et kendetegn ved et økonomisk system.

På vej til at søge job i udlandet?

asiatiske tigre har været i stand til at opnå – også over et længere tidsspan.

Finanskrisen fra 2007/2008

Den internationale finanskrise ramte Central- og Østeuropa hårdest og befolkningerne oplevede endnu en gang et væsentligt fald i levestandard og stigende økonomisk usikkerhed.

De tre baltiske lande oplevede produktionsfald på omkring 10 pct. årligt, andre østlande havde produktionsfald på 5-8 pct. p.a. Produktionsfaldet skyldtes især, at efterspørgslen fra eurozonen efter deres eksportvarer faldt drastisk og at de var blevet afhængige som underleverandører til industrien i Vesteuropa. Dertil kom mangel på kapital, en kreditklemme, som et direkte resultat af stramningen på finansmarkederne i 2008, hvor bankernes gensidige lånemuligheder blev indefrosset. Væksten var finansieret med investeringer og kapital fra udlandet og de internationale europæiske og nordiske banker trak kapital tilbage til deres moderselskaber.

I 2009-2010 forbedredes situationen noget, idet de vestlige banker med aktiviteter i Central- og Østeuropa indgik en aftale om at bevare eksisterende kreditlinjer og at undlade at trække yderligere kapital ud af østlandene. Endvidere fremskyndede EU udbetalinger fra social- og strukturfondene til de ny EU-medlemmer.

Finanskrisen ramte landene forskelligt. Bedst kom Polen ud af det. Polen havde forud for krisen gennemført en fornuftig makroøkonomisk politik og valutakurspolitik, ligesom man havde undgået at tage store lån i hårde valutaer og således ikke fik opskrevet gælden (omregnet i egen valuta). Polen var også kendt for et ganske skrapt banktilsyn. Til gengæld blev de mere åbne økonomier ramt hårdt.

Landene i SNG-området, f.eks. Rusland og Ukraine blev især hårdt ramt på grund af den snævre sammensætning af eksporten, der i alt for høj grad var baseret omkring olie, gas og råvarer, for Ukraines vedkommende metaller. De voksende ubalancer og stigende underskud på de offentlige finanser tvang alle landene – med undtagelse af Polen – til at indføre drastiske økonomiske indgreb, i flere lande blev pensioner og lønninger beskåret med op til 20 pct.

Efter 20 års omlægning nåede Polens BNP i 2009 på index 177 sammenlignet med 1989, Tjekkiet på 128, Ungarn på 120, Rusland på 96 og Ukraine på 58 pct. af 1989-niveauet.

BNP indexet for Estland var i 2007 nået op på 140 sammenlignet med 1989, men

Økonomier i transition

Overgangen fra planøkonomi til markedsøkonomi kaldes transition, man taler om transition economies. Denne overgang overvåges og registreres især af EBRD, der udgiver en årlig transitionsrapport. I 2006 og 2010 har EBRD sammen med Verdensbanken gennemført "Life in Transition Survey", den seneste med 39.000 respondenter.

Life in Transition Survey 2010 indeholder en afdækning af befolkningernes opfattelser – dvs. en kvalitativ beskrivelse af hvordan borgerne og familierne perciperer udviklingen – med svar f.eks. på spørgsmål om man forventer, at ens børn vil få det bedre end en selv.

De lande, der overvåges, indgår i 4 regionale grupper plus 2 udenfor grupperne:

1. Central Europe and Baltic States: Polen, Tjekkiet, Ungarn, Letland, Estland, Litauen, Slovakiet, Slovenien, Kroatien,
2. South-Eastern Europe: Albanien, Bosnien-Hercegovina, Bulgarien, FYR Makedonien, Montenegro, Rumænien, Serbien
3. Eastern Europe and Caucasus: Armenien, Aserbajdsjan, Hviderusland, Georgien, Moldavien, Ukraine
4. Central Asia: Kasakhstan, Kirgisiske Republik, Mongoliet, Tadjikistan, Turkmenistan, Usbekistan
5. a) Rusland, b) Tyrkiet

faldt tilbage til 117 i 2009. Noget tilsvarene gjaldt Letland, index 116 i 2007 og et fald til index 93 af 1989-niveuaet i 2009.

EBRDs Life in Transition Survey 2010 viser, at mange familier blev hårdt ramt af finanskrisen. I 17 af de 29 moniterede lande har over halvdelen af respondenterne følt sig ramt af krisen i nogen eller i høj grad. Et tilsvarende niveau er i Vesteuropa kun målt i Italien. Ca. 70 pct. af de husholdninger, der oplever sig ramt af krisen, har måttet reducere deres forbrug af daglige fødevarer og medico/sundhedsprodukter. Dette niveau anslås at ligge dobbelt så højt som i Vesteuropa.

Rapporten konstaterer dog, at befolkningernes holdning til demokrati og markedsøkonomi er rimeligt modstandsdygtig mod krisen. I 2010 var på tværs af landene 43 pct. "tilfredse med mit liv for nærværende" mod 44 pct. i 2006. Andelen, der erklærer sig optimistiske for fremtiden, var i 2010 49 pct. mod 55 pct. i 2006. EBRDs rapporter indeholder en lang række statistikker for hvert af de 29 lande, man overvåger.

Udviklingen har således været præget af betydelig ustabilitet, dvs. skiftende og svingende forhold for virksomheder og befolkning. Der har været konjunkturnedgange undervejs som følge af eksportnedgang, bankkriser og problemer med statsfinanserne.

Rusland fik et politisk system med svag legitimitet og store sociale uligheder. Den utopiske liberalismes løfter om hurtig velstand blev ikke indfriet for store dele af befolkningen. Resultatet er blevet en art statskapitalisme med stor ulighed.

Men problemerne var ikke ovre med finanskrisen. I kølvandet på finanskrisen fik vi som bekendt eurokrisen og dernæst de voldsomme problemer i de sydeuropæiske eurolande. Der er vedtaget adskillige redningspakker og i nogle lande, f.eks. Irland, Letland og Portugal, går det også en del bedre. Før det italienske valg for nylig var der behersket optimisme på de finansielle markeder, det italienske valg i februar 2013 leverede så en mindre rystelse mere. Mange vælgere i Sydeuropa ser ikke problemet hos sig selv, men i de finansielle institutioner og EU og i særdeleshed i Berlin hos Kansler Angela Merkel.

Demografi

Demografien – befolkningernes sammensætning – er en vigtig faktor for den økonomiske udvikling. Op mod 10-15 pct. af de enkelte landes befolkninger er udvandret under de turbulente perioder, og det er typisk de uddannede og de proaktive, der søger en anden tilværelse i udlandet. 80 pct. af dem, der udvandrer, er i den produktive alder. Det formindsker godt nok "ældreproblemet" i de gamle europæiske lande, men skærper problemet i Øst- og Sydeuropa, hvor presset på de sociale ydelser i forvejen vokser, da regeringerne må skære dybt i de offentlige finanser.

Hvordan kan man måle, om borgerne i hvert enkelt land oplever at få deres del af den voksende kage? Det giver figuren et svar på.

Relativ fattigdom og indkomstulighed i 10 lande, Danmark og EU-15

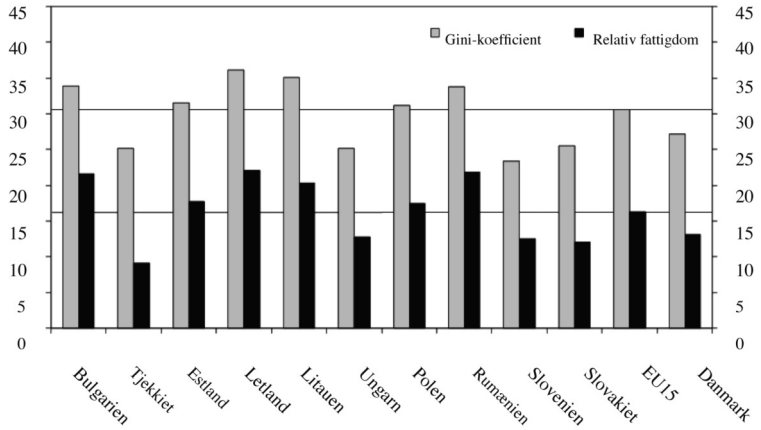

Kilde: Karsten Stæhr, Samfundsøkonomen 1/2013, fra Eurostat (2013, ilc_li02, ilc_di12)

Figuren giver en indikation af, hvorledes velstanden er fordelt i de ny EU-lande sammenlignet med EU-15 og Danmark. Figuren viser indkomstfordeling, beregnet som al personlig indkomst incl. offentlige overførsler og taget højde for antallet af husstandsmedlemmer. Gini koefficienten er 0, hvis indkomsten er fordelt ligeligt mellem alle individer, og 100, hvis en person modtager den samlede indkomst i landet.

Det ses, at flere af de ny EU-lande har en mere ligelig indkomstfordeling og mindre relativ fattigdom end gennemsnittet i de gamle 15 EU-lande. Det gælder Tjekkiet, Ungarn, Slovenien og Slovakiet. Andre lande, hvor andelen af befolkningen, der lever i relativ fattigdom er højere end for EU-15 er Bulgarien, Rumænien, Estland, Letland og Litauen. De viste ulighedsmål har ikke ændret sig i nogen entydig forklarlig retning siden finanskrisen ramte regionen i 2008.

Tallene beregnes hvert land for sig, figuren er således ikke en sammenligning mellem om folk er rigere i det ene land end i det andet land. På trods af turbulensen er der derfor store dele af befolkningerne, der oplever at deltage i den økonomiske udvikling og være med på vejen til at catche up med de gamle EU-lande.

Overvågning af finansmarkedet i ECB Den Europæiske Centrabank.

Der er sket et markant fald i befolkningstallene allerede. F.eks. faldt indbyggertallet i Rumænien med 9 pct. fra 1998-2009, i Litauen med 20 pct. fra 2001 og i Letland med omkring 10 pct.

Fødselstallene er for lave og andelen af ældre samtidig stigende. Beregninger viser, at det samlede indbyggertal i Central- og Østeuropa frem til 2050 vil falde med 20 pct. i Bulgarien, Letland, Litauen og Rumænien og med omtrent det samme i Polen og Slovakiet. Om faldet i befolkningstal kan begrænses gennem indvandring fra øst fra SNG-lande, f.eks. det endnu fattigere Ukraine, er muligt, men usikkert. Lige nu arbejder hundredetusinder fra det gamle Sovjetunionen mere eller mindre illegalt i Polen og Tjekkiet, næsten altid under kummerlige forhold.

Problemerne på hjemmefronten skærpes af, at stadig flere søger permanent ophold i udlandet. Kort sagt, hele familier rejser ud. Antallet af polakker, der opholder sig mere end 1 år i udlandet er helt oppe på 1,5 mio.

Der er forskel på udvandringen fra nordøst og fra sydøst. Udvandringen fra Balkan er i høj grad ufaglærte, hjemløse, romaer og turen er indtil nu mest gået til sydeuropæiske lande, f.eks. Italien. Under finanskrisen standsede stigningen i udvandringen, men nu er den igen for opadgående og især til det nordvestlige Europa. Andelen af unge, der planlægger at udvandre er stadig foruroligende høj. Det er lige så meget den høje arbejdsløshed og de usikre ansættelsesforhold som lave lønninger, der er årsagen. Der foregår en "brain drain", en udvandring af hjerner, da mange udvandrere er veluddannede. Det gør udsigterne til at indhente efterslæbet til Vesteuropa ekstra mørke. Det demografiske og sociale problem løses ikke blot ved, at emigranter sender penge til pårørende i hjemlandet.

Den nære fremtid

EBRDs Transition rapport 2012 konkluderer, at den økonomiske vækst i Central- og Sydøsteuropa – som står i stampe – er stærkt afhængig af udviklingen i Eurozonen og de globale sammenhænge, herunder også prisudviklingen på råvarer. De central- og sydøsteuropæiske lande er kommet ind i en situation med let recession, dvs. begrænset vækst. De er stærkt afhængige af Vesteuropa – mht. vareeksport, som underleverandører og kapital.

De seneste prognoser fra EBRD forudser en lav vækst i BNP i Centraleuropa og de baltiske lande på kun 1– 1,5 pct. årligt som følge af den langstrakte krise i Vesteuropa.

Nye studier peger på nødvendigheden af, at de ny EU-medlemmer i Central- og Østeuropa i lighed med de gamle vestlige EU-lande bør indrette sig på en fremtid med et større indhold af viden og innovation, at de bør sigte mod en udvikling som 'knowledge economies'.

(Læs også artiklen Ukraine: Oligarkmodellen skal gøres til et frit marked)

Kilder anvendt til denne artikel og anbefalet til videre læsning:

Niels Mygind: Krisen i de baltiske lande, Samfundsøkonomen nr. 1, 2013
Karsten Stæhr: Økonomisk vækst og konvergens i Østeuropa. Samfundsøkonomen nr. 1, 2013.
Hans Aage: 20 års transition i bakspejlet, Samfundsøkonomen nr. 1, 2013
Florian Treiss: Der "Washington Consensus" und seine Folgen für Polen, Uni Leipzig 2003
Danmarks Nationalbank Kvartalsoversigter 2001
European Bank for Reconstruction and Development, EBRD:
- Transition Report 2007: Life in Transition Survey 2006 (LiTS)
- 2010 Life in Transition Survey (LiTS): Life after the Crisis
- Transition Report 2012
- Regional Economic Prospects in EBRD countries of operation, January 2013

www.ebrd.com.

Reinhilde Veugelers and Mojmir Mrak: The Knowledge Economy and Catching-up Member States of the European Union. Report prepared for Commissioner Potocnik's Expert Group "Knowledge for Growth", 2009.

Se også SITE, The Stockholm Institute for Transition Economics, www.hhs.se/SITE.

"Vi har en oligarkøkonomi, som omdanner Ukraine til en koloni, der gør landet fattigt og overflødigt"

Af Viktalij Melnitjuk
Næstformand for den ukrainske statsrevision 1997-2005.

Ukrainsk minearbejder.

Siden sin opnåelse af uafhængighed i 1991 har Ukraine ikke haft nogen fuldstændig økonomi. Landet er indgået i et ret specielt og integreret handelskompleks, der har været orienteret mod at tilfredsstille de økonomiske, militære og andre behov i hele den tidligere Sovjetunion.

Den udfordring, Ukraine stod over for, var at ændre en del af en militær kommandoøkonomi, en del af "Unionens nationale økonomiske kompleks", til en moderne markedsorienteret økonomi. Dette besværliggjordes af, at Ukraines økonomi var mere skævvredet end andre republikkers, f.eks. Estlands, Litauens eller Uzbekistans. Broderparten af den ukrainske industriproduktion kom fra de tunge industribrancher, såsom maskinindustri, kemisk industri og forsvarsmateriel. Dette er grunden til det indtil vore dage store energiforbrug. I 1990 brugte Ukraine 13 gange mere energi per indbygger end Tyskland og 10 gange mere end Frankrig. Produkterne var enten råstofudvinding eller halvfabrikata til viderebearbejdning. Komponenter og halvfabrikata blev eksporteret til Rusland. Forbrugervarer udgjorde således kun 13 pct. af den samlede produktion.

Viktalij Melnitjuk.

Ukraine har ikke i løbet af de 21 år fået omdannet denne ineffektive energislugende, tunge industri til en moderne markedsorienteret nationaløkonomi. Ukraines økonomi er i dag skæv, monopoliseret, energiforbrugende og råvareorienteret og så ineffektiv som nogensinde. I denne periode er den blevet endog mere råvarebaseret.

Det eneste, der er blevet afgørende ændret, er ejerforholdene i økonomien. I dag er det oligarkernes ejendom. De seks rigeste ukrainere på top-100 ejer aktiver til en værdi af 35 milliarder US$ iflg. Dragon Capital. Det er adskillige milliarder mere end de næste 94 ejer til sammen. De 100 rigeste ejer i Ukraine aktiver svarende til 38 pct. af BNP, sammenlignet med 11 pct. i Tyskland, 10 pct. i Frankrig, 7 pct. i USA og 22 pct. i Rusland.

Den ukrainske økonomis struktur er blevet forværret snarere end forbedret siden Ukraine opnåede uafhængighed.

Den tunge industri skaber en meget lav værditilvækst i sin rolle som leder af den ukrainske økonomi. Overskudsgraden oversteg ikke 3-6 pct. i årene 2003-2011. En tredjedel af de 55.000 virksomheder producerer med tab.

Omkring 95 pct. af den industrielle produktion kommer fra anlæg med tredje eller fjerde generations teknologi. Tredjegeneration var dominerende i verden i perioden 1880-1930. Det drejer sig om stålværker, brændstofudvinding, tungt maskineri og kemisk industri.

Det betyder, at femte og sjette generations produktionsteknologi ikke overstiger 5 pct. i Ukraine. Det er elektroniske, IT- og fiberoptiske teknologier, bioteknologi, software, telekommunikation og robotdesign. Men det er sådanne brancher, der genererer den største værditilvækst per produktionsenhed.

Resultatet er lave lønninger, små overskud og obligatoriske sociale ydelser for de ansatte, med heraf følgende lave pensioner, mangel på tilstrækkelige tilskud til landets budgetter eller penge til at modernisere bygninger og anlæg, til at skabe nye job – og arbejdsløshed.

Oligarkstrukturens monopoler, ineffektivitet og manglende konkurrence fører

til en række større problemer som ineffektiv eksport og import, handelsbalanceunderskud, en konstant devalueringstrussel mod Hryvniaen, en stigning i den offentlige gældsætning og uhyggelig mangel på midler i det offentlige.

Tilsammen er dette landets, befolkningens og det øvrige erhvervslivs fattigdom.

Ukraines væsentligste eksport er råstoffer, som i 2011 udgjorde over 2/3 af eksporten, sammensat af 33 pct. jern og stål, 15 pct. petroråstoffer, 13 pct. fødevarer, primært korn, og 9 pct. kemiske produkter.

De fem rigeste oligarker sidder på produktion og eksport af jern og stål, og derfor bliver denne eksport den vigtigste dagsorden for nogle af landets politiske ledere. Efter Kina, Japan, USA, Indien, Rusland, Sydkorea og Tyskland er Ukraine den ottende største stålproducent. Ukraine producerede 35,5 mio. tons og eksporterede heraf de 24 mio. tons, 68 pct. Det er dobbelt som meget som Ukraine eksporterede som del af Sovjetunionen, kun 34 pct. Kina eksporterer til sammenligning 4 pct., Japan 30 pct. af sin produktion.

Ukraine producerer ikke selv en række basisvarer og det afspejles i behovet for at importere en lang række almindelige produkter. Kun 5,3 pct. af de lette industriprodukter blev produceret inden for Ukraine. Kun 18 pct. af de forbrugte medicinalprodukter blev produceret indenlands. Ukraine importerer flere færdiglavede fødevarer end det eksporterer.

Ukraines væsentligste import består af olie og gas. I 2011 købte landet gas for 14,1 mia. US$ og olie for 4,3 mia. US$. Det udgjorde 35 pct. af den samlede import og blev overvejende anvendt til at producere energi til fabrikkerne, der derefter producerer varer til Ukraines ineffektive eksport. Denne energiafhængighed er en ond cirkel, hvor en voksende eksport forudsætter en stigende import.

Handelsbalanceunderskuddet viser, at importen har oversteget eksporten gennem adskillige år. Det var på 14,2 mia. US$ i 2011 og 15 mia. US$ i 2012.

Sidst, men ikke mindst, skyldes den offentlige gældsætning den ineffektive økonomi, der medfører lave lønninger, og lave indtægter til statskassen, pensionsfondene og andre socialfonde. Den offentlige gæld er steget voldsomt fra 308 mia. Ukrainske Hryvnia i 2009 til 500 mia. UAH i 2012. For 2013 forventes der at skulle optages lån for yderligere 136 mia. UAH. De stigende renteudgifter på den offentlige gæld vil sluge 101 mia. UAH i 2013, sammenholdt med statens samlede budget på 362 mia. UAH.

Hvorfor denne situation? Den væsentligste grund er oligarkøkonomien, der orienterer sig mod bevarelse af og udnyttelse af de store produktionsanlæg, der er efterladt efter sovjet-økonomien, overtaget for peanuts og primært indrettet til eksport af råstoffer for bogstaveligt talt enhver pris. Denne status quo rammer nu også oligarkerne. De 100 rigestes samlede aktiver faldt med 25 pct. i 2012, mens de aktiver, der ejes af de fem største oligarker, som SKM, Privat og EastOne, mistede 30-40 pct. af deres værdi.

Det vil sige, at oligarkøkonomien resulterer i lav værditilvækst, lave lønninger og lave indtægter til det offentlige. Den importerer en mængde brændstof og gør landet afhængigt af denne import. Den medfører underskud overfor udlandet og en konstant risiko for devaluering, den er en trussel mod de offentlige budgetter og den minimerer efterspørgslen efter en veluddannet arbejdsstyrke. Det betyder en fattigdom, hvor husholdningerne må anvende 70 pct. af deres midler til mad og basisvarer. Til ferie og underholdning anvendes gennemsnitligt 3,8 pct. og til uddannelse 1,1 pct.

Oligarkerne kan langtfra sammenlignes med det tidlige tyvende århundredes Rockefellers, sådan som nogle gør. Rockefellerne byggede jernbaner, der på deres tid var ligeså innovative som Google eller nannoteknologi er i dag – produkter med den højeste værditilvækst. Oligarker investerer i råstoforienterede brancher, der hindrer fremskridt i Ukraines økonomi. Et meget bedre billede er at sammenligne oligarkerne med godsejerne i de amerikanske sydstater, som modsatte sig afskaffelsen af slaveriet og som gjorde alt for at forhindre den industrielle revolution i USA.

Kilde: Ukrainian Week Januar 2013
Oversat fra engelsk af Philip Maschke

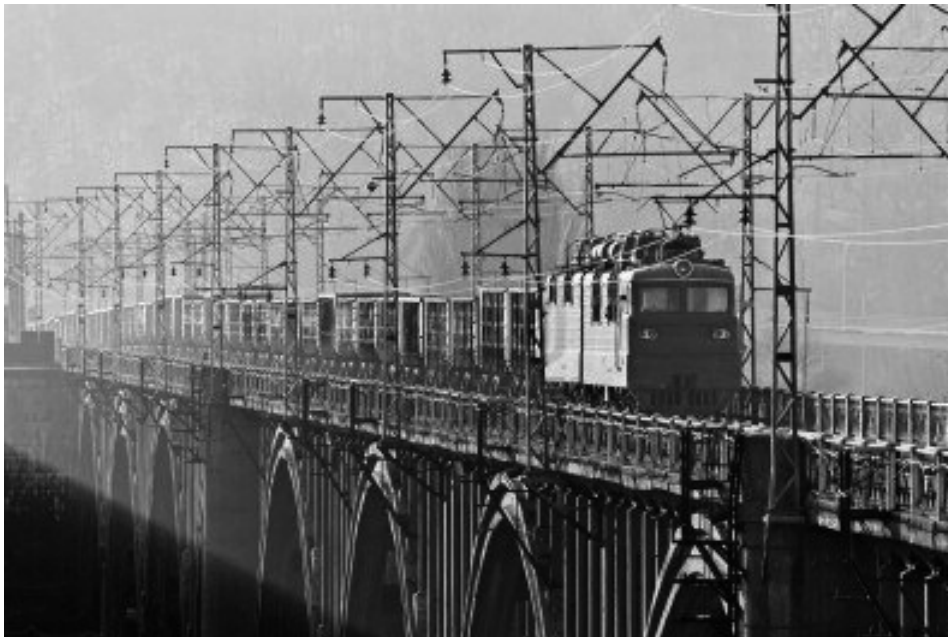

Tungt godstog på bro over floden Dnjepr.

NGO - smittekilde eller middel mod pesten?

Af Karsten Fledelius

Da Hartvig Frischs bog "Pest over Europa" udkom, havde nazisterne i Tyskland allerede nået deres mål: at få civilsamfundet i Tyskland erstattet af et netværk af statsstyrede organisationer. Demokratiske og kirkelige ungdomsorganisationer, herunder spejderkorps-ene, blev tvunget til opløsning eller illegalitet og erstattet af Hitler-Jugend og en tilsvarende organisation for pigerne. Noget mindre systematisk var det samme tidligere blevet gennemført i Italien, og i Rusland havde der længe været et partistyret system af "folkelige" organisationer med Ungpionererne og ungdomsbevægelsen Komsomol som basis. Medlemskab af de respektive regeringspartier var derimod kun for de ledende "kadrer".

Næsten alle gennemførte revolutioner har haft – eller fået – en elitær organisatorisk basis. Under Den Franske Revolution i 1700-tallet var det klubber som "Jakobiner-klubben", senere er lukkede selskaber som frimurerne blevet beskyldt for at være hemmelige udklækningssteder for undergravende virksomhed. Omvendt er organisationsfrihed blev fastslået i alle demokratiske forfatninger som et grundvilkår i samfundet, så længe organisationerne forholder sig loyalt over for den gældende samfundsorden. En registrering af og et opsyn med NGO – ikke-regeringskontrollerede non-profit organisationer – er således ikke noget, der er uforeneligt med, hvad vi opfatter som en "fri forfatning". Men det skal have basis i lovgivning og kunne underkastes uafhængige domstoles vurdering.

Organisationsfriheden og dens grænser

Danmark har hidtil kunnet glæde sig over et meget frit "organisationsmarked", hvor det er meget let at danne nye foreninger, og hvor den kontrol, der føres, mere ligger på det indirekte eller hemmelige plan. PET har fra gammel tid holdt øje med enkeltpersoner og organisationer, som skønnedes at kunne udgøre kimceller til en trussel mod samfundsordenen. Enkeltpersoner har kunnet kommet i klemme ved medlemskab af organisationer, som i sig selv var lovlige nok, men forekom myndighederne mistænkelige. Et klart eksempel på direkte indgreb i den grundlovssikrede organisationsfrihed var kriminaliseringen af Danmarks Kommunistiske Parti under besættelsen. Et eksempel på direkte misbrug af organisationsfriheden er den såkaldte Blekingegade-bande, som brugte voldelige røverier til at finansiere støtte til den radikale palæstinensiske organisation PFLP, ud fra en yderligtgående version af marxistisk anti-imperialisme – i høj grad et produkt af den "kolde krig".

Efter 11. september 2001-attentatet på USA er der kommet øget fokus på organisationers legalitet, også i EU. Et frisk eksempel er sagen omkring den kurdiske TV-station ROJ-TV, hvor danskere er blevet sigtet for at sende penge til en organisation, som ses som en del af den terrorist-stemplede kurdiske befrielsesbevægelse PKK. Da terrorisme i dag ses som den alvorligste sikkerhedstrussel i de fleste lande, og da internationalt samarbejde om terrorismebekæmpelse vurderes højt, er der ikke mere den samme tolerance omkring grænseoverskridende støtte til politiske bevægelser, heller ikke i landene i EU.

Det er forståeligt, at denne udvikling har fundet sted på basis af de sidste århundreders revolutioner, krige og terrorhandlinger. På den anden side kan man spørge sig, hvordan man i dag ville forholde sig til danskeres støtte til modstandsbevægelsen mod apartheid-styret i Sydafrika. Var det rimeligt at støtte en organisation som ANC og så siden gøre støtte til den kurdiske befrielsesbevægelse PKK illegal? Det er ikke let at trække en grænse mellem det legitime og det illegitime. Det er da også karakteristisk, at

man fra dansk side ikke i dag officielt betvivler det illegale i sagen om danskeren Holck, som for nogle år siden smed våben ned til en befrielsesbevægelse i Vestbengalen. Argumenterne mod hans udlevering til Indien går i stedet på risikoen for, at han vil blive udsat for tortur i et indisk fængsel. Man kan konkludere, at det i dag i langt de fleste tilfælde er illegalt for en organisation at bidrage til voldelig kamp mod en internationalt anerkendt udenlandsk stat, hvorfor man må ty til humanitære argumenter, hvis man vil modsætte sig udlevering og retsforfølgelse for en sådan forseelse.

Farer ved registrering

Herfra er der dog langt til et krav om generel registrering og kontrol af NGO-er, der ønsker at påvirke samfundsudviklingen med fredelige midler. Den nye russiske NGO-lov er et eksempel herpå. Dem, man især forholder sig kritisk til i Vladimir Putins tredje præsidentperiode, er organisationer, som får økonomiske bidrag fra udlandet – de ses som "agenter" for kræfter i udlandet. I betragtning af den positive betydning for samfundsudviklingen i Rusland, fremvæksten af et ganske stærkt civilsamfund har været, er det meget beklageligt, hvis denne udvikling hæmmes. Man kan godt forstå, hvis man i Kreml er irriteret over, at udvandrede oligarker med deres penge forsøger at indvirke på meningsdannelsen i Rusland. Men det må man ligesom tage med, hvis man samtidig vil have fordelen af, at der er kommet en helt anden åbenhed og virkelyst især i de yngre generationer i Rusland, i høj grad i kraft af deres frugtbare vekselvirkning med udlandet.

Denne nye generations politiske fokus går ikke i retning af samfundsomstyrtning, men styrkelse af retsstaten, bekæmpelse af korruptionen og modernisering af samfundet. Ganske som de visioner, den forrige præsident Medvedev lagde frem, men ikke fik held til at gennemføre ret meget af. Allervigtigst var nok hans udtalte afstandtagen fra at forsøge at kontrollere Internettet i Rusland – og dermed hans afvisning af en kinesisk model for internetkontrol i samarbejde med store internationale udbydere som Google.

Det er da også karakteristisk, at i de russiske NGO-miljøer, Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder møder i sit arbejde, har man indtil videre med få undtagelser undladt at lade sig registrere, som Putins nye NGO-lov foreskriver. Man ser tiden an. De løber en risiko, men det føler de også, de gør, hvis de registrerer sig. Og skal man se på erfaringerne fra 1930erne, er det ganske klart, at hvis myndighedernes hensigt virkelig er at lade registrering være første skridt i retning af opløsning – som det eksempelvis skete i 1930erne i Tyskland – kan det opleves som en relevant form for civil ulydighed.

Civilsamfundets modstandskraft

Denne skepsis over for myndighedernes hensigter er måske et af de vigtigste træk i civilsamfundet i det tidligere kommunistiske lande i Europa. Det gælder selv i det demokratisk set værste land i dagens Europa, Hviderusland, hvor Den Danske Helsinki-Komités kontakter med civilsamfundet heldigvis stadig er intakte, og hvis repræsentanter, som for få måneder siden besøgte København, aftvang os den dybeste respekt.

Nej, civilsamfundet i Central- og Østeuropa er meget modigere i dag, end det var i 1930erne. Der synes at være opbygget en resistens over for pesten i Europa, om end (højre-)ekstreme grupper evner at organisere sig og anvende sociale medier. Vi har hjulpet til i Vesten, men det hårde arbejde er gjort og de store risici taget af de lokale ildsjæle. Det er op til os at holde kontakten vedlige med dem.

Vor egen rolle

Der er stolte forbilleder. I 1980erne startede "Next Stop USSR" som en ungdomsgræsrodsbevægelse på tværs af jerntæppet, og den var en vigtig stimulans for den lokale ungdom, som førte an i den indre opblødning og senere opløsning af det stive sovjetsystem. Sidst i 1990erne startede på samme måde "Next Stop Serbia" – medlemmerne heraf fik godt nok ikke visum til Serbien i 2000, fordi man i Milosevic's regering så Next Stop som undergravende for regimet – man kunne jo se, hvad der var sket med Sovjetunionen!

Det kan da ikke nægtes, at Next Stop havde gode kontakter med den ungdomsbevægelse, som kaldte sig Otpor, Modstand. Men faktisk kom en del af nextstopperne alligevel ind i Serbien på almindelige turistvisa. Senere samme år væltede en folkelig opstand Milosevic i harme over regimets manipulation med valgene. Opstandsfolkene havde lært, at nøglen til magten i et svækket autoritært samfund gik via TV og sørgede derfor for at erobre og kontrollere den serbiske hovedkanals hovedsæde og dermed det billede, den viste af virkeligheden. Det var bestemt ikke Next Stop, som gjorde det. Men kontakterne til udlandet havde klart været stimulerende for optimismen og dristigheden hos den serbiske opposition.

Senere har vi set såkaldte farvede revolutioner i både Georgien, Kirgyzstan og Ukraine – halvlegale omvæltninger, som førte til regeringsskifter. Senere kom det "Arabiske Forår", igen igangsat af folkelige bevægelser. Men som alle disse eksempler viser, også det serbiske, så er en omvæltning og valg af nye politikere ikke nok – også de nye politikere skal holdes i ørerne fra civilsamfundets side.

Hvilke midler har vi?

Hvad kan vi gøre for at skabe resistens over for pesten i Europa, ja måske få den manet i jorden, som det endelig skete i 1700-tallet – ejendommeligt nok i oplysningens og de første moderne demokratiers århundrede? Kommunikationen med civilsamfundene i de svage og sårbare nye demokratier i Central- og Østeuropa er her af helt central betydning. Vi skal ikke tro, at vi kan lære dem alt, tværtimod kan vi lære meget af dem. Vi skal kommunikere med dem ad de mange nye mediekanaler, der har åbnet sig for os. Og vi skal mødes med dem – intet er vigtigere end det personlige møde og den direkte erfaring. Derfor er turismen et vigtigt middel til at modvirke smitten fra de totalitære tendenser og konsekvenserne af den isolation og indelukkethed, autoritære ledere kan føle sig fristet til at fremme i deres lande.

Det må hilses med tilfredshed, at man

fra russisk side har taget initiativ til en lettelse af visumreglerne, således at borgere fra Schengen-landene skal kunne tage på midlertidigt besøg i Rusland uden visum i 78 timer. Det vil gøre det meget lettere at planlægge kombinerede ture til Rusland og dets nabolande – Ukraine indførte allerede visumfrihed efter den "Orange Revolution", og det har i høj grad fremmet turismen. Men bedst ville det være, hvis visumpligten helt kunne blive ophævet mellem EU og Rusland. Gensidig turisme er et af de bedste midler til at skabe kontakt over grænserne og udbygge direkte kontakter mellem civilsamfundene.

Handel er et andet middel. Det var det, Marshall-planen skulle fremme, og som Stalin gjorde, hvad han kunne, for at undgå at det skulle udvikle sig. For han forudså de farer, det indebar for diktaturet. Men det betød også, at Sovjetunionen udviklede sig langsommere end vesten. EØF/EF/EU startede med et økonomisk fællesskab. Pleje af de gensidige handelsmæssige interesser er også en del af immuniseringen af Europa mod en tilbagevendende pest. Derfor er økonomisk politik også sikkerhedspolitik – det var det, man først for alvor forstod efter etableringen af Hitlers diktatur i kølvandet på en økonomisk krise, som førte til et drastisk fald i levestandarden for store dele af Europas befolkning.

Endelig er det af afgørende betydning at bekæmpe den genopblussede etnocentrisme – fokuseringen på sit eget folk som noget helt særligt og mere værdifuldt end naboer og mindretal. De civile samfund kan også være "ucivile". Denne farlige formulering og dyrkelse af egen identitet, som manipulerer med historiske, sproglige og biologiske fakta, gør myter til sandhed og skaber fordomme om til fjendebilleder. Det er den store udfordring til forskere og formidlere at dekonstruere og bekæmpe alt dette, både hjemme og ude – som Hartvig Frisch gjorde det i 1933, og som 1930ernes danske politikere forsøgte at gøre det i deres kamp for udviklingen af et mere demokratisk og socialt retfærdigt samfund i Danmark.

Læren fra 1930erne og 1990erne

Disse politikere blev vidner til det totale sammenbrud i det internationale kollektive sikkerhedssystem, man havde forsøgt at bygge op efter Første Verdenskrig, det sammenbrud som muliggjorde spredningen af pesten over det meste af Europa. Men de oplevede også, at civilsamfundet blev det stærkeste forsvar for dansk nationalitet og danske værdier under den nazistiske besættelse i 1940erne. Det er en inspiration, danske NGOer i dag kan give videre til NGOer i andre lande. Men det er disse NGOer og deres lokale gennemslagskraft, der er det afgørende. Under Jugoslaviens forfaldsproces var der meget beslutsomme NGOer, som kæmpede for menneskerettigheder og demokrati med stort mod og gang på gang udsattes for overgreb. Men det tog mange år, før de endeligt slog igennem og i år 2000 fik fejet Milosevic-styret væk.

Det er vigtigt i vor støtte til NGOer i de såkaldte "transitionssamfund", at vi ikke lokalt kommer til at fremtræde hverken som samfundsundergravende "agenter" eller som bedrevidende "kulturimperialister", men som ligeværdige partnere. Og ikke være utålmodige med hensyn til, hvor hurtigt de er i stand til at slå igennem.

Den danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder blev dannet i 1985 som en del af den daværende internationale Helsinki Federation (1982-2007). Som andre nationale Helsinki-komiteer og grupper arbejder den danske komité ud fra Helsingforsaftalen fra august 1975, som skabte grundlaget for Conference for Security and Cooperation in Europe (CSCE), siden 1994 OSCE. Sikkerheden og samarbejdet imellem staterne i Europa, inklusive den daværende Sovjetunion samt USA og Canada, hviler på to forudsætninger: Garanti for, at grænserne kun kan ændres ved fredelige midler, og at de individuelle menneskerettigheder respekteres. Et afgørende punkt i denne udvikling, der i 1975 havde karakter af en hensigtserklæring, var udarbejdelsen af de såkaldte "Københavnskriterier" i juni 1990, som i 1993 under det danske EF-formandskab blev gjort til kriterier for optagelse af nye medlemmer i EF/EU. De kan kort formuleres som frie og fair valg, respekt for menneskerettighederne og "good governance", dvs. en ordentlig styreform passende til et moderne retssamfund.

Den danske Helsinki-Komité har gennem årene gennemført et stort antal projekter for deltagere fra de post-kommunistiske lande inden for emnerne lovgivning, fængselsforhold, ungdomskriminalitet, sociale rettigheder og minoriteters rettigheder. En vigtig del af komiteens arbejde i de senere år har ligget i Østeuropa i bredeste forstand, fra Tyrkiet, Bosnien og Kosovo over Ukraine og Belarus til de baltiske lande og Rusland, hvor fokus især har været på retssikkerheden ved domstolene og overvågning af menneskerettighedernes overholdelse. Komiteen har hidtil foretaget aktiv monitorering af retssager i Polen, Tyrkiet, Kosovo, Ukraine og Rusland. Herudover arbejder komiteen med demokratiudvikling, herunder støtte til udvikling af civilsamfundet i bl.a. Polen, Rusland og Ukraine såvel som formidling af undervisningstilbud herhjemme til unge fra disse lande.

Komiteens nuværende formand er universitetslektor Karsten Fledelius, af tidligere formænd kan nævnes juraprofessorerne Erik Siesby og Ole Espersen.

Hvis du vil være medlem af
eller høre mere om Komitéen, kontakt os:

Den Danske Helsinki-Komité for Menneskerettigheder
Bredgade 36 B, 1260 København K
Telefon 3391 8118
E-mail: main@helsinki-komiteen.dk
www.helsinkicommittee.dk

facebook: Helsinki-Komiteen

Nyhedsbladet udkommer 4 gange årligt.
Indlæg og andre bidrag kan sendes til redaktionen:

Den Danske Helsinki-Komité
Bredgade 36B, st. th.
1260 København K
Tel.: 3391 8118
E-mail: main@helsinki-komiteen.dk